

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ - ЗІБРАНІ ТВОРИ

ОЛЕКСА
СТЕФАНОВИЧ
ЗІБРАНІ
ТВОРИ

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

ЗІБРАНІ ТВОРИ

*Проект зі збереження
інтелектуальної спадщини
української еміграції*

Упорядкував
БОГДАН БОЙЧУК

bohuslavskyj@i.ua

Вступна стаття
ІВАНА ФІЗЕРА

Обкладинка
ЛЮБОСЛАВА ГУЦАЛЮКА

Об'єднання Українських Письменників "Слово"

Торонто — Р. Б. — 1975

Видавництво "Євшан-зілля"

Накладом Товариства Волинян

Олександр Стефанович

OLEKSA STEFANOVYCH

COLLECTED WORKS

Edited by
BOHDAN BOYCHUK

Foreword by
JOHN FIZER

Cover design by
LUBOSLAW HUTSALIUK

Copyright © 1975 by Bohdan Boychuk

Association of Ukrainian Writers "Slovo"

Toronto, A.D. 1975, Canada

Published by "Yevshan Zillia"

Sponsored by Association of Volhynians

Printed by HARMONY PRINTING LTD.

3194 Dundas St. W., Toronto, Ont., Canada, M6P 2A3

СЛОВО ВІД УПОРЯДНИКА

Розподіл матеріалу на окремі збірки, порядок поезій у збірках та всі виправлення — робив Олекса Стефанович. Упорядник підготував другу частину збірки "Фрагменти", включивши туди найновіші поезії та ті вірші, які поет проочив або не встиг вибрати з журналів і газет.

В поезіях пороблено дуже незначні правописні виправлення, бо спосіб вживання мови і окремих слів становить ознаку стилю Олекси Стефановича. Тому в багатьох випадках правопис (як нормально буває) поступає поетиці.

У примітках подано всі суттєві публіковані редакції окремих віршів, строф чи рядків. В архіві Стефановича є багато чернеткових версій строф і рядків, яких упорядник не брав до уваги в примітках, — бо це радше матеріал для дослідження процесу творення віршів.

Підназву "зібрані твори" треба приймати в практично-умовному сенсі. Упорядникові відомо, що в архіві Марини Рудницької є такі вірші: "Як засмалилися ви тут", "Ваш милий лист, хороша панно Лялю", "Музичним знов душі моєї лад", "І нащо я тоді приніс", "Ну як же можна хворувать", "Ще вчора докучними сторінками", "Чи це тому, що скоро віконтеса", "О, тріолете старовинний", "Не передати шебетанню тріолета", "Цим я хочу якнайщирше", "Я знаю — солодке медового солоду", "Хоч і має спека претензію", "О так, щось дивно в цій Європі", "Я шлю бажання вам, що виключно хороше", "О так, вона не золота". Всі ці вірші "дуже приватного характеру", як інформувала пані Рудницька, і Стефанович забороняв їх друкувати. Тому наразі обмежимося згадкою про їхнє існування. Є ще декілька таких приватних віршів у різних людей, про які упорядник знає, але вони залишаться приватними. Крім того упорядник вважав за відповідне не включати декілька слабих віршів (як от "Закопанське", що друк. в "Новій Україні", ч. 10, 1923 р. "О. Кобилянській", що друк. в альманасі "О. Кобилянська" (1887—1927), який зладив Лев Когут, та ін.). Згадані вірші не змінили б вартости чи характеру доробку Стефановича, — тому в практичному сенсі книгу цю можна приймати як зібрані твори.

З почуттям глибокого смутку згадує упорядник Івана Лучкова з Торонта, який давав йому неоцінену поміч у роз-

шуках матеріалів і якому передчасна смерть не дозволила опрацювати повної бібліографії Олекси Стефановича. Дякує він теж Українській Вільній Академії Наук у Нью-Йорку за дозвіл користуватися її багатим архівом. Помагали упорядникові Дарія Сіак з НТШ в Сарселі, Татяна Іванівська з УВАН у Нью-Йорку, Ольга Гудзовська з УВАН у Нью-Йорку, Василь Омельченко з УВАН у Нью-Йорку та Юрій Гривняк у Празі, — щире їм спасибі! Багато безкорисливої праці вложив у мовну коректуру Роман Маланчук, Об'єднання Українських Письменників "Слово" оплатило машинопис віршів Стефановича, завдяки невтомним і любязним заходам Богдана Гошовського книжка ця виходить у світ — всім їм упорядник щиросеречно дякує.

Для упорядника робота над цим виданням була більше процесом цінних і наповнюючих взаємин, ніж працею. Тому кінчає він її з почуттям, що він більше брав, ніж давав.

ВСТУПНА СТАТТЯ

"Очистьмо ж душі і серця,
Хай наші дні — для Нього канти."
. . . Чужина. Ніч. Стоять атланти
І слухають свого жреця.

О. Стефанович

Всі передмови, вступні статті, аналітичні exegesis-и до творчості поета, майже як правило, містять в собі якусь дозу і арогантности і ересі парафрази. Позбавлені цих вад є хібащо суто біографічні віньетки, що обмежуються тільки до об'єктивного опису поза-літературних фактів життя поета. Моя передмова не є винятком до цього правила. Читаючи поезію Стефановича, я гостро усвідомлював собі її естетичну полісемію, її навмисно "недокінчені місця", її семантичну закритість, що кожночасно піддається новому сприйняттю та розумінню. Я свідомий також, що моя передмова чи моє аналітичне дотворення цих аспектів, у певному сенсі, заморожує її потенціальність до ще іншої естетичної конкретизації. Але уникнути такої небезпеки можна б хіба через мовчання, яке, в свою чергу, нанесло б поезії Стефановича інший, правдоподібно більш нівелюючий удар, ніж критична реакція на неї, цебто мовчання залишило б її тільки мистецькою можливістю.

І так, будучи свідомим, що моє розуміння цієї поезії у якійсь мірі визначається моїм "апаратом", я все таки поспробую увійти в її магічне коло незаймано, щоб дотворити в ньому те, що тільки контурне, і розкрити те, що заслонене його незвичним мовним кодом.

В зустрічі з поезією Стефановича, мої перші і, мабуть, найбільше напружені враження приходять від часової і простірної констеляції її предметів. Ця констеляція йде всупереч загально прийнятому поглядіві, що лірична творчість — це, буцімто, теперішній час, епічна — минулий, а драматична — майбутній. За таким визначенням предметне нашарування поезії Стефановича мусіло б бути епічним. Так однак не є. Потік поетичної свідомости Стефановича, як би сказав Бергсон, пливе назад, а не вперед, пливе у світ зберігаючої пам'яті. Тут, мабуть, краще б сказати, слідом за феноменологами, що предметний світ Стефановича, без різниці на його жанрову зріз-

ничкованість, навмисно усьогоднений. Його поетична візія виповнена постатями українського минулого, предметами його дитячих років, фавною волинського пейзажу, трагічними моментами української історії. В цьому сенсі, більшість його поезії — це сполин та пам'ять, творчо перетворені в поетичні образи. Предмети актуального сьогодення або повністю відсутні, або зведені до природи, пір року, або до окремих моментів його особистого життя. Не має в нім ні урбаністичних тем, ні філософських роздумів над антонімами людського існування. Хоч більшість свого часу Стефанович прожив у містах (Прага, Боффало), зате поезія його залишилась цнотливо романтичною. Фізично поет жив серед згеометризованого бетону і сталі, але в своїй уяві він снував мініатюри про синю волинську далечинь, про молоду княгиню осінь, про каскади золотого дощу, про Ярил та Либедів. Видимо у своїй поетичній візії поет був вільний від насилля емпіричного світу. Тут він був необмеженим владарем ним упорядкованої констеляції предметів і подій. Ця констеляція не потребувала від нього ні волонтаристичної трибунності Маланюка, ні "екстатичного героїзму" Ольжича, ні реторичності Липи. Для нього це були зайві і недоречні мовні атрибути. В його творчості вони зводили б нанівець контекмплятивну тональність цієї констеляції. Стефанович був поетом майже елегійного спостерігання. Навіть його "волонтаристична" лірика тяготіє до спокійного рисунка радше ніж до навмисно оркестрованої реторики дидактичного вірша. Навіть тут його уява рисує оказковані картини минулого, що більше дивують ніж посилюють наші волеві імпульси. Наприклад, у вірші "Хрест" переважає "готична" образність, яка нагадує нам билинний світ Муромця, радше ніж загострює нашу увагу до трагічного сьогодення. "Волонтаристична" кінцівка чи пуанта цього вірша не в стані розвіяти нашу зачудованість цим світом.

Предмети актуального сьогодення, як уже згадано, Стефанович бере переважно з природи, з якою він у повній гармонії і єднанні. В більшості випадків, предмети ці — це прозопопейні перетворення в живі людські істоти ("під вікном хтось зацілює рябину; осінь — то золота господиня, що влаштовує ідеальний порядок у своїй світлиці; то вдова, що білить свою хату; то злотокоса сестра, що підпливає, як пава"). Ці перетворення передаються цілісним найменуванням радше ніж

видовим чи метонімічним фрагментуванням. В наслідок цього, на перший погляд, вони затримують свою буденну звичність, свою зовнішню конвенційність. Але згодом їхне вирізнення, їхня неповторність відбувається через поступове введення у вірш їхньої виїмкової атрибутивності. І так, наприклад, літо, яке нормально витворює в нас враження своєрідної часової статичності і яке само по собі не становить нічого незвичного у нашій уяві, у Стефановича поволі змінюється у "полудневе розтоплене золото, що "ні тече, ні колише, ні пливе" і від якого мліє зелена земля, як білозем дівочого лона. У згустці цих неконвергентних лексем, в кінцевому ефекті, це літо набирає виїмково багатофункційного окреслення. Часова статичність робиться абсолютною, почуття драматичної краси максимальним.

Таке перетворення відбувається частково навіть у тих віршах, в яких Стефанович підходить до предметної дійсності з готовою ідеєю, цебто в яких видимо відбувається творча транспозиція поміж його уявою та його дійсністю. Маю на увазі, наприклад, вірші з циклу "Волинських сонетів", в яких, мабуть, ідеологічно зумовлена ідея про волеву атрофію волинських селян служить для поета концепційним обрамуванням для поетичного образу таких місць як Крем'янець, Велика Глуша, Садки, і т. д. Хоч ці вірші навіюють враження гончарівської обломовки, де час "зімкнув свої повіки", своїми окремими метафорами вони неутралізують це обрамування, роблять, як би сказав І. А. Річардс, констетичним. Реторична кінцівка у вірші "Волинь" ("Як увірвать годину цюю млóсну, Як закричать в цій важкій тишині, Щоб раптом все прокинулося збóсну?") в наслідок цієї метафоричності стає тільки поетичною еротемою, а не прямим ідеологічним питанням. І так предметний світ Стефановича твориться від загального, цебто поетично нулевого, до атрибутивного окреслення, від конвенції до поезії. Не рідко предметність Стефановича втрачає відмежовуючу себе контурність і зливається в один потік життєвої містерії. Так, напр., у вірші "В росах" предметна зрізничкованість втрачає свою актуальність, тут коні, лошата, дівчата, трава і роса творять одну нерозривну симфонію взаємодоповнення.

З дотепер сказаного випливає, що поезія Стефановича, *mutatis mutandis*, романтично-символічна. Зосереджуючись на предметній дійсності, вона не замикається в її емпіричній видимості, але шукає її онтологічного визначення і сенсу поза

межами її фізичної наявності. Робить це вона, як і романтично-символічна поезія в минулому взагалі, за допомогою строго впорядкованої фонетичної фактури вірша, та, як влучно підкреслив Рубчак, за “підкресленням різких протилежностей... Керуючись тематикою та атмосферою (які в його творчості, мабуть, служать за начала), поет переходить від багатой, майже рослинної гожости теплих звуків до рубаної скалистіости найжачених, трохи аж жорстоких гнізд приголосних” (“Координати”, т. I, ст. 66). Ця впорядкованість і ці переходи, цебто ця звукова дисципліна в поезії Стефановича двофункційна: з одного боку, вона створює ілюзію предметної стабільности, конкретности, а з другого боку, своєю музичною субтельністю викликає у нас почуття трагічного приречення та безсилля. І так, ритмічна структура у цій поезії сповнена слуховим символізмом або силою інтенціонального значення. Для досягнення цієї двофункційности Стефанович свідомо використовує відносно конвенційний поетичний мелос. Однак, цей мелос ретельно омузичений настирливими повторами пронизливої вокалізації (“Дзвонять серця ваші вічні, || Ваші квітневі, травневі серця, || Квітні, посічені в січні”), контрастною алітерацією (“Здригали Сурож і Посуля, || і в темі Тьматорокань”), довгим/коротким триванням (“На братню брань, на хатній нелад, || На всякую біду, || Гука цей чорний пташий велет, || У чорному саду”), стататним реестром предметів (“Зливи і град і вогонь, а не тиха роса”) супоставленням гомонімічних дублетів (“рубіни-рябини,” “кігти-кігтити”, “сторіками-сторік”), архаїзованою святочністю (недвижен, бездихан, комонь, десниця, древа, возлюби), безліччю оригінальних неологізмів у всіх мовних категоріях (чорнокрилявина, ошестоножений, злоступання, орлий, передзавітньо), драматичними еліпсами (“Не знаю я його, небого”. “І півень — із темноти!”) і т. д. Всі ці засоби роблять конвенційний мелос Стефановича виїмково оригінальним та неповторним.

Є в цьому мелосі елементи більшої та меншої віртуозности та вибагливости. З цього погляду Стефанович поет нерівний. Не можна про нього говорити як про поета, чия творчість прогресувала по всхідній. Між його ранніми і останніми віршами є і очевидно досконалі і очевидно наївні вірші, а в рідких випадках навіть один і той самий вірш сполучує ці дві протилежності.

Читаючи поезію Стефановича, не можна залишитись байдужим до її образної системи. Система ця, майже цілковито, епіфорична, цебто в словосполученнях семантично перехідна, а не трансгресивна. Сполучуючи слово з словом Стефанович не шукає третьюї, радикально нової семантичної можливості, а тільки загострення почуття до семантичного кола першого слова. Іншими словами, в метафорах Стефановича не відбувається те, що хтось назвав “трансмутативним процесом”, чи за висловом видатного американського поета Волеса Стівенса, в них не відбувається символічна метаморфоза. Тут два предмети просвічують один одного своєю незвичністю, доповнюють себе, а zarazом зберігають свою ідентичність. В наслідок цього, метафори Стефановича прозорі, негайно і безпосередньо доступні. Оксіморонні сполучення (“місяць... тече вогнем, спадає як роса”) в цій системі трапляються рідко. Наприклад, у такому метафоричному окресленні, як “розкинув їй коліна білотінні”, семантичне перетоплення двох образів тільки часткове. Оба компоненти цього окреслення затримують свою чіткість, а в той самий час асоціативно навіюють нашу уяву дивним учудненням образу колін — небуденною легкістю, білістю, та часовою ілюзорністю. Все це робить сонет “Сатир і Німфа” грайливо філігранним.

Є в поезії Стефановича, зокрема у пейзажній ліриці, образи, що стоять в інтимній близькості до народнього образотворення. Наприклад: “сонце моститься на заході спати”, “у річку навіщось багато бурякового квасу вилили”, “вдова осінь побілила свою хату”, “забризкана вишневою росою”, “оселі третіми озвались півнями”, і т. д.

На склоні творчого життя Стефановича ця прозора, майже буколічна образність уступила місце згущеній абстрактності, що сягає в трансцендентальне буття, для якого, як вдало підмітив Рубчак, “двосторонньої речевости образа уже ніяк не вистачає”. Тут наша перцепція позбавлена можливости робити міметичні рівняння. Контакт з цією образністю встановлюється повільно. Звернім, наприклад, увагу на наступний катрен:

І — Ви. І вигукнули три —
“Зволожмо, висмаглім, обвіймо!”
Синь — золоть — прозор Вам, обійми —
І море й сонце і вітри!

Образність цього катрену лежить поза межами між-суб'єктивної мовної свідомості. Ні в контексті цілого вірша, ні сам по собі цей катрен не встановлює в нашій свідомості якийсь суцільний відповідник. З цією наростаючою абстрактністю та фрагментарністю в поезії Стефановича, майже пропорційно послаблювалася її формальна досконалість. Я маю враження, що цей її аспект поволі тратив для поета на своїй актуальності, ставав маргінальною проблемою і творився по інерції, завтоматизовано. Щось інше ніж, як би сказав Поль Валері, “святкова гра з усіма можливостями мови” мобілізувало внутрішню насагу поета. В цій зростаючій закритій інтроспекції знаменне те, що Стефанович продовжував шукати духової насаги в Шевченка. В 1965 р. у класично скомпонованому сонеті він бачить українського барда як абсолютно ідеальну людину. Він пише вірш про Гоголя, чий “пекельний сміх” на збір “машкар, на рида, на звіринець” і чия “самота і нелюдська вишина”, мабуть, нагадували йому його власне положення. З мистецького боку все це уже тільки інертний відблиск його попередньої геніяльності. А все ж таки, не дивлячись на це пониження формальної досконалості, Стефанович, за його власним визначенням, залишався “поетом вічня і кінця”.

■ 23-го грудня 1970 р, в маленькому містечку Бавнд Брук був дивно погідний день. Далеко на небосклоні, де-не-де, блукали білі хмарини, а у виструнчених навколо кладовища тополях дзвеніла тиша, бо “єдино їй дзвеніти біля смерти”. В той погідний день хоронили*) Олексу Стефановича, одного із найцікавіших сучасних українських поетів. За труною йшло тільки двоє людей — поет Рубчак та автор цих рядків. Не було тут ні помпезного ритуалу, ні поминальної тризни, ні тих, що в годину смерті інших шукають публічного самоствердження. Перефразовуючи один із його віршів, був тільки Поет, що

“Його смертю налито ущерть
Його смертю докраю налито,
Заціловано смертю на смерть”.

. . . і була Вічність.

І в а н Ф і з е р

*) Це був день перенесення тлінних останків поета до Бавнд Бруку.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Мури якісь, хтось ридає на мурах,
А перед мурами степ...
Де-б це, скажи мені, вірний мій джуро,
Ми опинилися, де-б?

Мрія далека про соняшний вплив —
Пасмуга світла бліда.
Хто це отрути смертельної випив,
Хто це так рано рида?

Чуєш? Зозулею хоче злетіти,
Хоче у далеч кудись...
Чув те квиління жіноче, що вітер,
З мурів здійнявшись, доніс?

“Я-б, — каже, — в зелень його перенесла,
В зелень з кривавих калюж!
Дайте мені ви для синяви весла!
О, не даєте... Чому ж?..”

Чуєш? Ридає до вітра, до сонця...
Впала на камінь, ячить...
О, який сумний, заплаканий сон це!
О, яка гірка це мить!

Прага, 1923.

ІЛЛЯ МУРОМЕЦЬ НА РОЗДОРІЖЖІ

Гураганом — кінь під паном —
І раптово став.
“Що ж ти, коню? Тож нема нам
Жадних тут застав!”

Подививсь Ілля. “Не вперше”.
Путь найшла на путь,
Хрест степи собі на перса
Із доріг кладуть.

В ім'я чого себе хрестять,
В травах загуло,
А “амінь” — в середохрестя
Каменем вросло.

Та не простий камінь ліг це, —
Літери... печать...
Під'їжджає Ілля ближче
Напис прочитать.

Щоб між мудрими значками
Не зблудив Ілля,
Захід ясно йому камінь
Світлом обілляв.

“Це писання — напутити.
Зле тут — навмання.
Вправо — будеш цілий, ситий,
Тільки без коня.

А наліво — кінь, як вдома, —
В травах запашних,
Та чи вдержиться на ньому
З голоду вершнік?

Просто — стрінуть пуші-нетрі,
Пащі цмоковин.
Хто поїде, тому вмерти,
Не поверне він.

І, як друга осторога, —
В травах, нежива,
Щерить зуби край дороги
Кінська голова.

І замислив чо́ло лицар:
“Як же мені бути?
У яку ж це закуриться,
Задуднити путь?”

Напутив же проводир цей!”
. . . Тихий, тихий степ.
Лиш чутно, як диха тирса,
Як трава росте.

Прага, 1924.

Там дзвонять на вежах.
Там дзвони кричать у безмежжя!
Там червоно-червоно. Червоно без меж! —
Там попруги пожеж
Усе небо пережуть!

Там зойки і крики.
Там плач підійнявся великий!
Там упала біда. Там упала на села біда!
Там лютує орда.
Там наїхали дикі!

.

За гуннами гунни —
І лунають чугунні луни.
Дуднява тупотів: гуди у груди твої.
(Ой ви, струни мої,
Не жахайтеся, струни!)

За хмарами — хмари,
То як ніч, то багряних отари.
Ще не запала за обрій, ще муром одна,
А вже друга стіна
Встає, щоб ударить.

Віквічно в облозі,
У борні, у тривозі, знемозі.
Серце криваве в степах десь вітрами рида:
“Ой біда, ой біда
Тій чайці-небозі...”

Прага, 1927.

ДОРОШЕНКО

“Занадто панська — Польща. З нею важко.
Гидке — московське: вірний твій холоп,
Сміття твоє, підніжок твій Івашко.
З такими жить — добра нам не було б.

Туди нам треба глянути, за море.
Хоч і далися турки у знаки,
Та тільки з ними лад якийсь утворим.
О, Боже, пронеси часи тяжкі”.

І, може, й блисла би, соколю-вовче,
Одна усім просторам булава.
Коли б не поховало Ярополче,
Коли б не погребла тебе Москва.

Прага, 1924.

Гей там недобрими
Хмарами горне,
Досі не краща там.
Гей там над обрієм
Палаців чорних —
Закладщина.

Гей там недобрими
Хмарами горне,
Круками кряче там.
Гей там над обрієм
Палаці чорні —
Несвячені.

Прага, 1923.

ГЕТСИМАНІЯ

Смертельний піт лице кривавить...
Іде до них, найближчих цих:
“Які ж бо ви!.. Години навіть
Не можете для мук моїх...”

Не доказав, не міг. Заплакав.
Лежать і сплять собі утрьох.
Підвівся й знов поклався Яків,
Щось збсну викрикнув Петро...

І знов до Батька свого... Знов
Криваво вмилась його твар...
І знову келіх, повен крові,
Вгина вгорі долоню хмар.

“О, пронеси цей келіх, Отче,
Коли це можна... Пронеси!
. . . Але не так, як Син Твій хоче, —
Хай буде так, як Ти даси!..”

Ні з місця, — вріс у хмару келіх...
І вже вриваються у сад
Огні некликаних факелів,
Вже розливається їх чад.

Прага, 1926.

СПОМИН

В рожевій куряві дорога,
Рожеві села в далині...
О, як дзвінко́, голоснорого
Ти відкликаєшся мені!

Ще вітряки — як на долоні,
Твої крилаті вітряки,
Та наче п'яні наші коні,—
Борзокопитні такі...

Летіте, го́луби ви сизі,
Переганяй верству верства,
Бо я везу отут у книзі
Дорогоцінного листа!

Дорога рівна така, гładка...
Мигнули Тесова хатки,
Ї не зоглядівся, коли Са́дки
Свої розкинули садки.

. . . І от я сам на ціле поле,
З твоїм листом нарешті сам.
Лише пшени́ці наоколо
Про щось нашептують житам.

Лише хліба́, хліба́ доспілі,
Та місяць сріблом оплива...
І задзвеніли твої милі,
Твої хороші́ слова.

І заспівали твої строфи...
Той незабутній перший спів!..
Не передати ані трохи,
Як безбережно я радів!

Не передать, яка щаслива,
Яка то гарна була мить, —
Лише хліба́ своїм приливом
Могли б про неї прошуміть! —

Лише пшени́ці ті безкраї,
Лише ті давнії жита...
Та місяць міг би ще засяять
Про тебе, хвиле золота!

.
Далекий вечоре рожевий,
Пшени́ці місячні, ясні,
Куди запалися ви, де ви,
Чому згадалися мені?

Прага, 1925.

Десь високо блакиттю заливається,
Десь високо блакиттю захлинається —
Кру-кру-кру, кру-кру-кру...
Не кажи: “журавлі, вибираються”,
А скажи: “це веселики з нами прощаються,
На вирій знялись, як на світлу зорю,
Срібних криків розсипали гру”.
Не кажи: “журавлі вибираються”.

Будуть капати журно в твої келіхи
Дні осінні і дні снігостелихи,
Як назвеш — журавлі.
Коли ж скажеш, назвеш їх — веселики,
Пропурхнуть тобі осінь й зима, як метелики,
Дзвенітиме серце у щасті-теплі,
Буде весело навіть у млі.
Так назви ж, наголуб їх — веселики!

Прага, 1923.

Вогонь не гуде. Дим не валить.
Страху нема за стріху.
Не вийшли кричать, бігать, гасить.
Дзвонів не чути. Тихо.

І тільки згори синя вода
Лле на вогонь без краю.
Та скільки не лле, десь пропада, —
Навіть сліду немає.

А полум'я йде, — жадних загат, —
Вибралось вже на вежі
Найвищих дерев. Цілий наш сад
В тихій стоїть пожежі.

Прага, 1923.

Ходить Осінь, молодиця смаглолиця,
Мов озера, її очі щиросині.
Хоч і любить похилиться-зажуриться,
Золота однак із неї господиня.

Гойно дарів прийняла її господа, —
Не одна ти ними повнишся, коморо!
Все ховати — наймиліша їй робота:
Хай у хаті буде вільно та просторо.

Побілила ще й підмазала, як треба,
Для пташók блакитні вікна відчинила:
“Вилітайте, хто не встиг іще, у небо!” —
Хоч і любить їх, затримати — не сила...

Жовті килими розкинула, стелиться —
І ляга м'яка під ноги їй підлога.
Походжає, мов княгиня, по світлиці,
Виходжає аж на обрій, до порога.

Чисто-прибрано, а стіни, як з кришталю,
І в світлиці світло-ясно, як у склянці.
Тиха-тиха молодиця, мов не знає,
Що на світі є пісні-музики-танці.

Прага, 1923.

В ганку, наче вибухли із бутлів вина,
Стільки пахощів од яблук розлилось.
Щироспілу під вікном рябину
Заціловує до крови хтось.
Холодом і яблуками пахне ганок.
Тихо проситься рябина: “вже досить...”
Та ще пристрасніш припав коханок,
Та його не упросить.

Прага, 1923.

Бабине літо літає на вітрі.
Бабине літо...
Що це пахуче таке у повітрі
Розлито?..
Листя — мов злотом обвіяні віття,
Листя, мов злото...
Хмарка там ясна, чи птахи то світять
Одльотом?..

Прага, 1925.

І знову десь на обр'ях помалу
Розгойдує незримі хтось кадила
І синявою стеле, як бувало...
І знову моя Осінь десь ходила.

І знову десь під банею блакиті,
Як в церкві голубій паникадила,
Берези золотіють своїм віттям...
І знову моя Осінь десь ходила.

І знову десь між листям рябиновим —
Сліди, мов од кривавого кропила...
У синяві — у золоті — у крові,
І знову моя Осінь десь ходила.

Прага, 1925.

Вже в крайсвітні безодні обличчям,
Вже очима туди десь, на спад...
Та земля його просить і кличе:
“Оглянись, оглянися назад!”

І оглянулось тихо світило,
І спинилось, — весло не гребе...
“Ну чого ж ти, чого, моя мила?..
Дай іще поцілую тебе”...

І метнулись холодні пламéна,
І в прощанні німовному мить...
Наче риза на землю червлена,
На півнеба — розливи проміть...

Прага, 1925.

Вже місяць холодний такий,
Мов цілий — зо срібла і льоду.
Русалки знімають вінки,
Русалки зникають у воду.

А перше — заплюскає їх,
Захліне красу їх дівочу...
З голів заливав їх до ніг,
Любив, цілував їх досхочу...

Мінилася, грала луска,
Здавалося, бігала тілом:
Щоночі гатилась ріка
Смарагдом — сафіром — берілом...

Прага, 1925.

Як срібно скрізь! Куди не кинь,
Усе виблискує, іскриться...
Як чисто може засвітиться
Земне в небесну голубінь!

Душа окрилена, окріпла —
“Кому хвалу свою пошлю?!”
Не день в саду моїм, а шлюб
Блакиті ясної і срібла.

Прага, 1925.

Ким це намальовано
На вікнах срібний сад?
Ким це заціловано
Лиця у дівчат?

Хто це улаштовує
З кришталіної гори
Скóвзання санкóвее,
Баль для дiтворi?

Прага, 1925.

STEFANOS I.

Небеса в воді — в синім неводі...
“Вирій, Вирій он! Он наш рай росте!” —
Захлинулися криком радости
Білі лебеді.

Срібло вибухло всіми трубами —
В третім небі десь луна котиться,
А сади з води встають купами,
День золотиться.

Мов не крила їх, а вітри несуть...
Вирій шумами зустрічати йде —
І пташки кричать і сади гудуть
І вода гуде.

Прага, 1923.

Жабиний хор не дасть собі спокою,
Стави дзвенять, стави дзвенять — гудуть:
Не комишем вони, не осокою, —
Позаростали струнами, мабуть.

А місяць став і світить, як найнявся, —
Тече вогнем, спадає, як роса...
Він через те так важко й підіймався,
Що стільки срібла ніс у небеса.

Вгорі горить, палає світлоликий,
Внизу гудуть, видзвонюють стави —
І ніч пливе під п'яную музику,
Облита сріблом з ніг до голови.

Прага, 1927.

В РОСАХ

Паслися в лузі коні й лошата.
Пасли їх любі-милі дівчата.
Дівчата в росах — ясні, рожеві...
Так смачно в росах паслось коневі,
Так соковито кожен хробустан, —
Трава, мов ліс той, висока-густа...
Розкошували Гливі, Гривасті, —
Про щось іржали Ярині, Васьці,
Про щось іржали Ївзі, Ївдосі...
Дівчата й коні — у срібнороссі.

Прага, 1937.

“Мене сонцем налито ущертъ,
Мене сонцем докраю налито,
Заціловано сонцем на смерть...
Я лежу, тяжковагее Літо.

Як упало учора отут,
То не можу підвестися й досі...
Запрошаю тебе, золоту,
Викликаю, сестро моя Осінь!

Ти прийди і подінь мене десь, —
Вже у мене по грах, по забавах...
І сестра золотая іде,
Підпливає, хупава, як пава.

Підпливе злотокоса сестра,
Поцілує — і Літо розтає...
Так минає зелена пора,
Золотая пора наступає.

Прага, 1927.

Як півень червоний на сідалі,
Моститься сонце на заході спати.
У річку навіщось багато-багато
Бурякового квасу червоного вилили.
На церкві хрести — наче села багаті
З щирого золота вилили,
Щиро червінців одсипали — видали.
Не чули берези й не відали,
Як їм загорілися шати.
Кублиться сонце червонеє спати
У хмарах на сідалі.

Прага, 1923.

Побілила вдова Осінь свою хату,
А сягає її хата аж до неба,
Все прибрала — сісти спочивати б,
Та підвести синім стіни треба.

Розвелá з тугою синьку густосиню,
Біля стін, десь понад обрjями, ходить
І підводить синявою стіни,
Хороше підмазує — підводить.

Заспiвав хтось про осінню синю далеч,
Комусь любо з нею, тужною, кохаться —
Ще синіш підводить Осінь стала,
Ще миліша їй під співи праця.

Прага, 1923.

Шуми і шелести, шуми і шелести
Хвилею котять широкою...
Як розгойдалися ясени й берести,
Скільки в каштанах неспóкою!

Клени рокочуть, кипить білокориця;
Буря — на кожному дереві...
Що тільки коїться, що тільки твориться,
Що піднялось у метелеві!..

Сіються — в'ються — рояться метелики,
Сіються жовті з червоними...
Сад золотастої повен метелихи,
Сад захлинається дзвонами...

Прага, 1931.

Хати біліше сорочок дівочих...
Немає кращих мазальниць у них,
Як ці наскрізь прозорі зимні ночі,
Коли і місяць світиться і сніг.

Задурно все — і глина і лязурок...
Так тихо білять, що й не чути їх...
Хати біліше казкових Снігурок,
Коли і місяць світиться і сніг.

Прага, 1925.

З “ВОЛИНСЬКИХ СОНЕТІВ”

I. На Боні

Під жарти й сміх, у лєгкому розгбні
Вже немалий одміряли кусок...
Крутіше схил, затриманіше крок...
Уся гора у соняшному дзвоні...

Все вище ми — і ось уже на Боні
Невтомний наш і радісний гурток...
Який простір! До обрійних хмарок
Лежить окрес, неначе на долоні.

Крем'янець ось, як бачить його птах...
Там — села скрізь, розгублені в полях, —
Як рясно їх садами хтось обмаїв!..

А в далині очам зазолотів
Четою глав розсвічений Почаїв,
Повстаючи з-за синяви лісів.

Прага, 1930.

II. Велика-Глуша

Серед лісів — збіговисько хаток...
Від хашавін, що встали, безбережні,
Вони втекли у вишні та черешні,
З ляку в тісній стулилися гурток.

Зо всіх сторін — темнозелений мрок...
“Українці ви?” — “Ми, паночку, тутешні...”
Чи знайдете, державні дні прийдешні,
Цей межі пушч загублений куток?

Як дико тут . . . А що уже зимою,
Коли усе обгорне білий сон,
Коли вовки нічною чередою,

Мабуть, не раз підходять до вікн?
Яке глупе, глибокеє заглушся —
Землі Древлян село Велика-Глуша!

Прага, 1930.

III. Волинь

Забула ринь лінивая Горінь, —
От-от зовсім затримаються води...
Десь у лісах спинилися підводи,
По саму вісь втопившись у дряглинь...

Тече і ні розтоплена синь
На стріхи хат, на ниви і городи...
І сплять Садки, Кургани, Гориньгороди,
І спить уся сонливая Волинь.

Здається, й час зімкнув свої повіки, —
Ніколи більш не литимуться ріки,
Вози навів загрузли у багні...

Як увірвать годину цюю млосну,
Як закричать в цій в'ажкій тишині,
Щоб раптом все прокинулося збсну?

Прага, 1930.

Дивний образе таємний,
Що негадано-неждано
Із далека — із незнана
У кімнату цю принісся
І спинився на стіні,
Я прохаю нелукаво —
Од лукавого, од злого,
Од недоброго усього
Ти присутністю своєю
Цю родину бережи,
А найбільше бережи ти
— Наймолитвенніше прошу —
Тую дівчину хорошу,
У котрої на колінах
Задрімало дві коси.

Прага, 1929.

Л. А.

Коли гай на обрію квітне,
То здається очам,
Що розкішне царство блакитне
Розгортається там.
А наблиз його володіння —
Десь подінеться синь...
Далечінь тому лише синя,
Що вона — далечінь.

Прага, 1928.

Не давала ще сонцеві ти
Свого тіла на злотну поталу, —
Тож на луку в полудне піди
І віддайсь його ярому палу!

У білішій за сніг наготі
На зелену приляж оболоню
І під стріли його золоті
Своє лоно підстав, як долоню...

Хай протне тобі тіло наскрізь
Тими стрілами, тими списами,
Хай, п'яне, вицілює скрізь
І пече і пестить до безтями!

Хай пече, як огонь, гарячє, —
Ти не бійсь його, білая Ледо:
Та вогненна любов протече
В молоко твое золотом і медом...

А як схоче, сп'яніле ушерть,
Залюбить, заголубить до смерти,
То чи ж це не найкращая смерть —
Од голубощів сонця умерти!

Прага, 1931.

Зелені, червоні, лілові,
І всіх тих кольорів,
Що ними весела веселка, —
Всіх радісних барв,
Якими буяє земля...
Не тканями шат
(Нащо перешкоди
Нестримним устам твоїм, сонце!), —
Ти тканим баревним повітрям
Обвіяло їх.
Ти шиї і руки
Цілком їм відкрило, —
Про ноги нехай
Промовить златавість колін...
Ти їх роздягаєш на луках
І в ріках купаєш,
Щоб виводити потім на берег,
На травах зелених ложити
І пестить без меж...
О, любо тобі
Любить їх по купелі в хвилях, —
Із срібних обіймів
У злотні обійми приймать!
Недаром так яро,
Так зарно ти вчора горіло,
Коли простелились тобі
Горілиць — горілонь...
Недаром ішли
Янтарними з луки, —
Недавно сметанні,
Янтарно-медяними йшли...
Напоєні млостю,

Багаті багатою втомою лон,
Утомою цілого тіла, —
Як радо і легко вони
Понесли ту втому додому!
Солодкі і так, —
Облиті твоїми медами,
Ще солодшими стали вони...

.
Зелені, червоні, лілові,
І всіх тих кольорів,
Якими земля забуяла, —
Над ними — твоя
Ярости повна любов.

Прага, 1931.

Зупинилося літо
На століття, здається, цілі, —
Не тече, не колише, не плине
Полудневе розплавлене злото.
Як білбзем дівочого лона,
Зомліла зелена земля.

Прага, 1929.

З “АНТИЧНИХ МОТИВІВ”

(С о н е т и)

I. Сатир і Німфа

Легка й швидка маленькая п'ята...
Нога в бігу спокусно так одкрита...
Як блискавки — дзвінки його копита, —
Кущі, корчі — він все переліта.

Шалений лет нестримано зроста,
Щомить скоріш гоньба несамовита...
От-от спійма... І зелень темновіта
Приймає їх, заховує, густа.

Усе глухіш, все далі згуки гону —
І ось не чуть ні цокоту, ні дзвону, —
Здається, все завмерло навкруги...

Невже втекла? — Як широко рознісся
Побідний рик звіринної жаги,
Як срібно зойк злітає на узлісся!

Прага, 1930.

II. Аполлон і Дафна

“Постій, постій!” А Дафна утіка...
Уже і так втомилась, бистрогонна,
А тут іще — криштальна перепона —
Назустріч їй метнулася ріка...

І удалась до матері донька:
“О, захисти від брану Аполлона!
Єдина ти у мене оборона...”
І вчула це Латона недрімка.

У дивний стром обернута чудом,
Красуня в синь плеснула ізумрудом...
Спинився бог, що нісся, мов кентавр...

“Верни себе! Люблю тебе над міру!”
І нахилив пишноту свою лавр:
“Нарви собі на кучері і ліру”.

Прага, 1930.

III. Золотий дощ

Вона спішить закрити свої принади,
Та ярий бог не відає преград...
Злотистий дощ — як стріл шалений град,
Як бурі злет на сади — виногради.

Не дати йому, розблисканому, ради,
Не зупинить... Весь — пристрасти розряд,
Гуде — стрімить з висот золотоспад,
Переганя каскадами каскади...

Щомить гучніш, нестриманіше рин, —
Ось він п'яніш, бурхливіше лявін...
Вся двиготить в'язниця мідяная...

Зімкнувся зір, розкрилися уста...
У зливі злот захлинулася Даная,
Од ніг до кіс — янтарнозолота.

Прага, 1930.

IV. Дракон і Прозерпіна

Настояна на золоті й рубіні,
Хитнулася оп'яніла синьотата...
І він, шумливо — яросний, зліта
Приляглії серед саду Прозерпіні.

Тройжалом, розпломіненим в шипінні,
Протяв її тремтячії уста...
Ударом смарагдового хвоста
Розкинув їй коліна білопінні...

Отямилась... “Омана чи ява?..”
Шепочеться прим'ята трава,
Забризкана вишневою росю,

А там, у недосяжній вишині,
Хмариною кільчатою, прудкою,
Хтось рине, розсипаючи вогні.

Прага, 1930.

V. Ехо

Сирінга в ній і флейта і китара,
І рокіт лір і співів перегук,
І клич в лісах, і дзвоники між лук,
В які дзвенить розсипана отара.

Ані одній з подруг вона не пара:
Навік, дзвінка, розтаяла у згук,
Щоб не влучив у серце золот-лук,
Щоб утекти від ярого владара.

Даремним зов: “де ділася ти, де?” —
Лише луна гущавами іде, —
Ніде її, жаданої, немає.

І тільки в сні тривожливо-чуткім
Його рука тремтяче обіймає
Прозорий стан, нетомлений ніким.

Прага, 1930.

РУСАЛКИ

(Сонет)

У ніч липневую у затишкові балки
Уся розквітлася русалками вода...
Не йдіть до берега, бо буде вам біда, —
В кущах притайтеся й чудуйтеся, рибалки!

Як дивно граються криштального весталки!
А він з високости — зупинена хода —
На них потоками промінними спада
І розсипається між хвилями на скалки...

Хвилини розквіту осяяних утіх...
Який між бризками і плюскотами сміх! —
Неначе срібними видзвонюють перстнями...

Та ось хитнулися — зідхнули комиші,
Оселі третіми озвалися півнями: —
В дніпровій заводі — ні слуху ні душі.

Прага, 1930.

ОСІННЄ

I.

Бенкетуй, молода княгине, —
Поки сонце ще ходе радо,
Поки небо твоє ще сине,
 Бенкетуй, моя Ладо!

Хай несуть із комор на стóли
Виночерпи і плододари
Твої вина, міцні, як смоли,
 І садів твоїх дари.

Груди груш, винограду грона,
Сині сливи, гради тернини,
Гори яблук в огнях червоних
 І рубіни рябини.

Та проси, господине гожа,
У гостину до себе друзів,
Та сідай, молода, хороша,
 У веселому крузі.

Хай горять золоті брокати,
Хай цвітуть самоцвітні шати,
Хай шепочуть до злот шарлати
 За столами у Лади.

Задзвеніть, задзвоніте, згуки
І пісень і бесед веселих!
Хай із рук переходе в руки
 Злотокований келіх!

Хай спадають хвилини п'яні,
Як обдихані синім сливи.
Хай на бálю твоему, пані,
 Буде кожен — щасливий!

Скоро зносиш свою пишноту,
Замість пурпуру вдягнеш мармур,
Вдягнеш срібло замісто злота, —
 Тож цвіти не надармо.

Тож п'яни і п'яній, княгине, —
Поки сонце ще ходе радо,
Поки небо твоє ще сине,
 Веселись, моя Ладо!

Прага, 1929.

II.

Ти послухала мене,
Синьоокая княгине...
Сонце й досі ще ясне,
Небо й досі яносине.

Як глибоко у кришталі
Затопились високості!
Був гучний у тебе баль
І веселі були гості.

Повні меду по краї,
Повні винами по вінця,
Дзвонні келіхи твої
Грала блисками червінця.

Скільки вихилено їх
За столами у палацах!
Скільки яблук запашних
Червонілося на тацах!

Скільки яблук, груш і слив
І п'яного винограду
Слуги з саду нанесли
Своїй пані на відраду!

Як роздзвонено тобі
Грала гусла і кимвали!
Ой не дві вони добі
Тобі славу рокотали.

Як палахкав твій шарлат,
Як палало твоє злато!
Найладнішою із лад
Називали тебе, Ладо.

Ти послухала мене,
Ти почула мене, Осінь...
Сонце й досі ще ясне,
Небо яносине й досі.

Мов не Осінь, а Весна,
Ти ясна така і синя.
Така синя і ясна,
Мов княжна, а не княгиня.

Прага, 1929.

СОНЕТ

Із Подебрад до Праги і назад,
Щоб завтра знов полинути, як птиця,
Якій ніде надовго не спуститься,
Якій простір і вітер, а не сад.

Хай вигнання часами устократ
Бува темніш і тяжче, ніж темниця, —
Іще ясніш і різьбленіше сниться
На чорнім тлі золотоверхий град.

Давно душа подружена з піснями —
І виться б їм над ночами і днями,
Але мудріш од співу німота —

Владніше струн уміє вона звати
У висоту, де світиться мета
І віє дух офіри і посвяти.

Прага, 1929.

БІЛЯ СФІНКСА

I.

Заснув утомлений Іосиф, —
Не задрімає Маріям...
З-під плата випустила коси
І простеля під немовлям.

Шовками вистелено ложе
І покривало із шовків...
“Засни, засни... Да нічесоже
Не потривоже твоїх снів”.

Над ними — темний і великий,
Високо винесший главу,
Камінний звір людиноликий,
Що наче став на вартову.

II.

Скрадались татями гієни —
І вже гострили шила віч,
І вже хотіли, навіжені,
Розреготатися у ніч...

Та хтось, обурений без краю,
Ударом світлого крила
Оперезав мерзенну зграю —
І гнана страхом, утекла, —

Десь, як без пам'яті, блукає...
І, вийшовши на хижий лов,
Десятим поприщем рикаяй
Святе місце обійшов.

Прага, 1927.

О. С.

Гірчавінь полинів...
Щирокислога яблука оцет...
І терпкіше від соку тернів
Мукотворне питво це.

Густосине воно,
Як осіння заобрійна смуга...
Це пахуче, отруйне вино —
Туга.

Прага, 1927.

Це повітря — вино з льоднику,
Що було закорковане роки.
Так дзвенять у морозному кроки,
Мов по мідному йдеш хіднику.

А раптовні сиренні гудки —
Голосні, як, здається, ніколи...
Як яскраво вогні покололи
Темноликі дзеркала ріки!

Чи ясніше вони угорі,
Чи ясніш засвітились одбиті?..
Як нові або шойно обмиті,
Кристаліють нічні ліхтарі.

О, як добре мені, що оден,
І як легко мені, що голоден, —
Тільки синії вина безоден,
Тільки срібнії сурми сирен!

Прага, 1930.

Як рельси синню одливають, —
Як навіть сталі холоднó!
Як лють лютневу чутно
В промерзлім скреготі трамваю!

Скарбами матового срібла
В підводах блиснули льоди...
О, ні, не звітяжниця ти,
Хочби утричі ти окріпла!

Хай біле вкривало наперсне
Морози саваном прядуть,
Хай мерзне в Цельсієві ртуть, —
У грудях серце не замерзне!

Прага, 1932.

ЕПІГРАМНЕ

У нас, без просвітку убогих,
Аудиторія співців —
Лише ряди четвероногих
Ошестиножених стільців.

На дерев'янім — дерев'яне,
Від початку і до кінця;
І тільки де-не-де прогляне
Якесь подобіє лица...

На свисти — голову ще вище,
Стерпи розплесканій руці,
Бо шестиногее це свище,
Бо це оплескують стільці.

Прага, 1934.

МОЛИТВА

О, Ти, що тамо, де Почаїв,
Під небом вставши голубим,
Далеко в простори засяяв
Золотоглавієм своїм,
О, Найсвятішая, Єдина,
До стіп схиляюся чиїх,
Умилостив свого Сина,
Щоб від одра її воздвиг!

Прага, 1926.

Нема й не буде Арсена,
Навік Арсена нема, —
Над ним простерті рамена
Бронзовий хрест підійма.

На чорнім камені горя
Покори злото сія,
На чорнім злото говоре:
“Хай буде воля Твоя”.

Прага, 1931.

ОКТАВА

Пам'яті проф. В. Біднова

Коли навік зачиниться труна
І хоче хрест рамена розпростерти,
Нехай одна говоре тишина, —
Єдино їй дзвеніти біля смерти:
Дзвінка її напружена струна
І глас її у вічності — нестертий.
Тож не слова — убожество і тлін, —
А тілу опочиному — поклін.

Прага, 1935.

Ш.

Сміх і щебети і галас...
Десь із кожного двора
Позбиралась — позбігалась
Для розради дітвора...

Знайдеш, материне око,
Де там дочка, де синок?..
Весь горбок — одним потоком
Неутримливих санок...

Ой як затока та просе,
Щоб її не обминуть...
Як же хороше, морозе,
Дітям вигладив ти путь!

Цілу вулицю віддав ти
Для розгонистих потіх...
Що там вигукнуло? Авто?
— Заборонено пробіг!

Розсипають бризки сміху,
Галасують голоски...
Блискавками в іскрах снігу
Пролітають полозки...

Прага, 1932.

КОЛЯДА

М.

Підлили в лямпаду масла,
Щоб лямпада не погасла,
Щоб світила з неба, ясна,
Та на ясла.

Біля ясел — Мати Божа,
Мати Божа, Панна гожа,
Панна чистая, хороша,
Наче рожа.

В ясла глянула, розквітла,
І на мить немов осліпла, —
Стільки впало в очі світла,
Стільки срібла!

“Тепле — сіно, та не досьте, —
Загорнути Його в коси-б...”
Теплу ніч у Бога просить
Йому Йосип.

Просиш, Йосипе, не всує —
Круторогі у хліву є, —
Нім — язик, та вухо чує:
Бог вартує.

Ось вони все ближче, ближче,
Сиві, гливі і які ще...
На дитину кожен дише,
Щоб тепліше...

Як лямпада повномасла,
Світить Панна чиста-красна.
Повні срібла, світять ясла.
Ноче ясна!

Прага, 1936.

ВЕСНА

К. і Я.

Має квітів повну пелену
І заквітчана коса...
Вколо — зелень і роса,
Вколо — росяно і зéлено...

Прокотила в хмарах рокотом,
Пружить крила вітрові —
За хвилину на траві
Всі тополі будуть покотом...

Грудям кидає у синяву,
Оберта його в пісні,
Щоб летіли, голосні,
Аж під хмару, білопіняву...

Жартома межею вузькою
Запровадить у росу,
Щоб забризкати косу,
Стрепенувшись галузкою...

На святá у нас ні óдного
Не минув її привіт.
І білів терновий цвіт
Серед столу Великоднього.

Прага, 1935.

3 ЛИСТА

Недавно стрінутому літу
Іще й не снівся листопад:
Як сонце плине до zenіту,
Воно не думає про спад.

А ці знаки на бронзі лику
І ця захмареність його —
Від чорних днів моїх без ліку,
А не від віку мойогó.

За мною — гáлявини маю,
Та стільки маю я несу,
Що і жовтневую обмаю,
І листопадову красу.

Прага, 1934.

ЛИСТ

Я нічого не мав і не матиму
Проти квітів у повні принади —
І подяка Творцеві багатому,
Що створив їх для втіхи й розради.

Недаремне джмелі з ними женяться
І хитають їх мотилі ночі,
Й не дарма волохата гусіниця
В пелюстки заповзає квіточі...

Слава — рож пелюстковому вистрою,
Та миліш мені завжди і нині
Пелюстки помаранчі сочистої,
Як розділю на дві половині...

Люба груша мені, що як золото,
І чорнява з одливами слива,
Коли м'якить, налитую солодом,
Віддає мені, ціла щаслива...

Ось, Вельможносте, смак Стефановичів:
Не квітки у привабі оздоби, —
Розмаїтість розсипаних овочів
Припадає йому до вподоби.

І це він виноградними грознами
Пообтяжував стóли колишні,
Де між винами зацними-моцними
Рубініла наливанка вишні.

Прага, 1934.

Немає тяжчої покари —
Не чуть — не бачити — не знать —
І тяжкоскараної статі
Холоне мармуром Каррари.

Та ось, мов дрогоїт, перейшло
І заспівало щось у жилах...
І очі радісно розкрила,
Почувши радісне тепло...

І рухом рук спішить прикрити
Найсоромливіше своє...
І зимний мармур ожіє,
Коли мистець йому — “ожити!”

Прага, 1938.

Л. К.

Ми восени таки похожі
Хоч капельку на образ Божий...

Шевченко.

Лише цілуєш ті вуста,
Що зацілював до болю —
І на обійми і сваволю
Дихнула дивна чистота.

Душа — дзвінкіше і лункіш,
Душа — прозоріше, просторіш...
Ось зараз крила розпросториш
І здіймешся і полетиш...

Прага, 1938.

Коли земля, як давні “тріє царіє”,
Повіддає багатства свого дари,
Тоді душа по-княжому владарить,
Тоді душа тужавіє, лицаріє.

У бичий ріг до краю наливається
Тоді вино міцне та густосине —
І далечінь, крізь золоте осінне,
У золоте весінне розкривається.

Прага, 1938.

ПОРТРЕТ

І хризантеми й орхідеї
У зачарованій імлі,
Але найліпшими у неї —
Словополківські ковилі.

Вона це квілила в Путивлі,
Вона обходила шатри —
Стріла і лук напogотівлі,
А в серці — стязі і вітри...

І, може . . . Жаско уявити...
Ні, не втішався печеніг, —
Коли й схопив, несамовитий,
То не зборов, не переміг!..

Ось у зідханнях молитовних
У Пирогощoї вона,
А ось Перунові жертovníк
В гаю дубовому ладна.

Вночі Ярилові вгоджає,
Не відмовляючи ні в чім,
А вранці світить їй Почаїв
Золотоглавієм своїм.

Ще вчора в полум'я скакала,
Купальних спрагнена чуд, —
Сьогодні йде собі помалу
На лаврських дзвонів перегуд.

Її Пречиста — така сама,
Як найдавніша із богинь.
Від неї темними лісами
Дихнула древня Волинь.

Прага, 1938.

СОН ПЕРУНА

Зростає грім дніпрових струн,
Замурували хмари обрій...
Як ніч, нахмурився Перун, —
Його обурив сон недобрий.

Таке ввижалося йому:
Чужий, нахабний хтось приходив
І насміхався: “затамуї,
Коли ти бог, дніпрові води...”

І котить гнів стара душа,
Кремінно витесана з дуба:
У хмарах — темрява й пожар,
У хмарах — рокоти і труби,

Реве та стогне Дніпр у млі,
Земля здригається, як в трясцях...
І шепчуть злякано в селі:
“О, Він ніколи їм не дасться...”

Прага, 1924.

ОРДА ІДЕ

Землею і вітром — зловіснії луни.
Од рання до рання —
Тупіт далекий чугунний,
Гуди-дзичання.

Встають місяці за степами недобрі,
По-скільки щоночі,
Кров'ю сполоскують обрій, —
В небо не хочуть.

Мов з хмар напускає хто чорну галич, —
За зграями — зграї.
Зором — в сполохану далеч,
Київ чекає.

Прага, 1924.

ТАТАРИ

Дикими співами виє,
Хижими співами — “йдём” — реве,
Суне, як ніч, на Київ,
Як темрява.

Од сили людей — потопа
Повітря задушного,
Од крику возів, худоби —
Заглушнява.

Нічого не чує од крику
У місті покаранім.
Валить татарви без ліку, —
Як сарані.

Уже під мурами гуди
Кроків Батієвих...
Судному дневі бути
У Києві!

Будуть йому хрестини
В гарячій купелі!
...Вже тарани у стіни
Загупали...

Прага, 1925.

БАГРЯНА ПІРАМІДА

(Сонет)

Від неї кров — сторіками сторік, —
Земля наскрізь гарячкою просякла.
Вона встає, багряна, хмаросягла,
Уся — німий в пустиню синю крик.

Немов живий, прокляттям дише лик...
Чиясь рука, погрозою набрякла,
Возстала в твердь — і впала і залякла...
Десь увійшов ще глибше в груди штик...

А в висоті, на виклублені хмари
— Чорніш ночей нерукотворні мари, —
Блідий мов плат, у пурпурі від ран,

Весь у страсній незамкнутості зору,
Простерся вождь, недвижен, бездихан,
Небострімку увінчуючи гору.

Прага, 1928.

ХРЕСТ

Хрест степи собі на перса
Із доріг кладуть.

О. С.

I.

В пустелі безлюдній встаєш на дорозі укрутній...
Укопано стали сталеві копита коня...
Похмурий, безрухий, — мов з муру ти викут, могутній;
Мов з муру ти викут, піднятий над заходом дня.
Майбути, од віку цим нетрям нічого не треба...
Ні гір ані веж із орлиним перекликом — “стеж!..”
Далеко-далеко доходить у дроготах небо,
Сперезане за-день папругами лютих пожеж.
В яку задуднити, — куди із цього перехрестя?
Здається, од віку папруги пламен і доріг
Цю землю карають — пережуть і крають і хрестять...
Давно в середхрестя цей камінь злоречий заліг!
Вправоруч — погроза, ще тяжча погроза — вліворуч,
А просто-пропасти, покласти себе і коня.
Загула в повітрі, — не плине полінова горич...
За зграєю зграя, і криче і гра вороння...
Не здійметься вітер, — отруєних трав не сполоще...
Там кості між ними, а там — нежива голова...
Неначе живая, в зубів засміялася ощер
І ящером з ока метнула, неначе жива.
Давно би рушати... Упало багровеє коло, —
Вороже навколо стає щохвилини темніш...
Піднявшись горою, захмаривши думою чоло,
У дикому полі на злім роздоріжжі стоїш.

II.

“Нехай усе тобі вороже,
Нехай жорстокий буде бій, —
Не гоже, лицарю, не гоже
Замислюватися тобі.

Ти бачив цюю Україну! —
Лиш долини, лиш бур'яни...
А мала вибуяти крином
Благоуханної весни!

А мала квітнути, багата! —
Не крові гіркої ріка, —
Із неї мали витікати
Річки медів і молока.

Де розсипатися оселям,
Немов веселим намистам, —
Неісходима пустеля
Глухими заростами там...

Чорнопапруге роздорожжя
Та чорнокрилявини грай...
Це дика сила зловорожа
Занапастила світлий край.

Це хижа сила положила
З своїх доріг на ньому хрест,
Щоб не піднявся із могили,
Щоби ніколи не воскрес.

Щоби довіку, як підлога,
Земля рипіла і гула,
Стогнала — скаржилась, небога,
Людей і Бога прокляла.

Щоб захлиналася у крові
І розвиднялася вночі
Од місяців яробагрових,
Що сходять, вгору не йдучи.

Щоб за навалами навали
На неї кидали свій шал,
Щоб шквали гвалтів не вгавали,
За валом взвихрюючи вал.

Щоб крики, зойк і голосіння,
Щоби довіку Дивій спів —
В криваве заходу кипіння
Роздертий клекотами зів...

Це злі, непроханії гості
Проклали просторами хрест —
Йї лежить між травами, де кості,
Де б'ються ворони з-за решт.

Лежить на тілі України,
Йї проклятіє, злодух,
І до сьогоднішньої днини
Несе їй чорну биду.

Лежить, упершися у перса,
Кінці, мов крила, розпростер —
І що творилося тут перше,
Те саме твориться тепер...

Колеса, ноги і копита —
Без переліку, без числа —
Йї гуде, тратована, бита,
Як і колись вона гула...

І стугонять степи і стогнуть
Од тяжкотупотних стоног —
І дні, здригаючися, лохнуть
І ночі в дроготах тривог...

Те, що у давні було роки,
Те — уторік, позаторік...
Жорстоким хрест оцей широкий
Із уторованих доріг!

Одкриті сарані неситій,
Із давніх давен — сарани, —
Таким, як ти, вони закриті,
Таким заказані вони.

Встаєш отут — і проти тебе
Злоречий камінь вироста...
Та слухати його не треба,
А треба вирвати з хреста!

О, чує, знає дика сила,
Якій скипіти боротьбі,
Які принесли тебе крила,
Що завіряється в тобі!

Нехай ворожить, зловорожа,
Ляка загибіллю нехай, —
Ти розв'яжи це роздорожжя,
Хреста навіки розрубай!

Ти вирви, виверни цей камінь, —
Здвигни з хреста його "амінь", —
Розкавалкуй, розбий скалками —
І порохом його розкинь!

І рушся, сурмлячи у простір, —
Давно вже рушити пора...
Твоя дорога — тільки просто, —
Лиш просту лицар вибира.

Лише у просту дорогу
Веде ясна його мета.
Назад несе він перемогу —
Або ніколи не верта".

Прага, 1929.

ЮРИЙ

У силі своїй — всепотужний.
Краса його — криці краса.
В десниці спис харалужний
І смерть на вістрі списа.

Вже давнім затяте змагання,
Та досі комонь пам'ята
Хрипке гадюче харчання
І кров і хряскіт хребта...

Німіють. В майбутньому зрився
Борня незрівняно — тяжка.
І лита з криці десниця
Списа міцніше стиска.

Прага, 1934.

КИЇВ

Підійнявся златно-зелено,
А за тло — густа синьотá.
Хай яка впаде вагота,
Її скине смагле рамено.

Йшов Батий на нього не двічі,
Та зникав туманом примар, —
Він стоїть, мов князь-володар,
Йому вічність дивиться ввічі.

Недаремне голос Андрія
Обгримів ці гори і діл,
І на мурах став Михайл —
Ясен-меч, крило буревія.

Прага, 1937.

БОГДАНА СТРИЧАЮТЬ

— “Ти Богом посланий, Богдане,
Розбить кайдани лихоліть.
Ніколи край не перестане
За тебе Господа молити...”
— “Ти — Визволитель України
Із довголітньої біди!
З тобою всюди ми полинем, —
Лише скажи, лише веди!...”
— “З Тобою йде, як наречена,
Вікторія у боротьбі!
Стокротная, неізреченна,
Віквічна гльорія Тобі!”
Як море те, народні лави,
Всі “слави” — у одну злились,
І дзвонами золотоголаві
Позахлиналися — зайшлись.
Жар-малинові ясно-злоті,
Цвітуть прапóри й корогві...
Святі правиці із кіотів
Благословляють, як живі...
Грядеш до Сбфії Святої
На білоснігомому коні,
А за тобою — твої вої,
Орлята славної борні.
Квітками шлях тобі — дівчата, —
Квітки, вінки — куди не кинь —
І, щоб на них не наступати,
Іде, танцюючи, твій кінь.
Грядеш — і ллється в душу сила
Із тисяч душ, із тисяч віч...
Які непереможні крила
З твоїх розкинулися пліч!
У голові твоїй заблисли,
Все хмарне звіявши, як дим,
Такі великогорді мислі,
Що сам ти не повірив їм!

Вже не Москва і не Варшава,
Не за козаччину вже бій,
А Українська Держава
В уяві блиснула твоїй!

.
Гуде-клекоче пишне свято...
День заяснів, заголубів...
Над градом — соняшнее злато
І білі зграї голубів.

Прага, 1927.

СОКІЛ

Сокіл літа високо.
Сонцю і бурі-січі
Оstre соколе око
Дивиться просто ввічі.

Кігті — кігтити хмару,
Дзьоб — щоб її клювати,
Крил замашних удари —
Рвати її на шмати.

В кожную мить готовий
Кинуть кубло колюче, —
Зринуть, як стріл раптовий,
Що неминуче влуче.

Сокіл літа високо.
Сонцю і бурі-січі
Оstre соколе око
Дивиться просто ввічі.

Прага, 1936.

Просто. Не йти вправоруч
Ані вліворуч — ні.
Хай лише вітер поруч,
Вічний сурмач борні.

Вітер, що хмарі — в груди, —
В груди, в горби хребта...
Поруч хай вітер буде,
А в далині — мета.

Чорно кругом чи біло,
Не зупиняти рух.
Може зламатись — тіло,
Але ніколи — дух.

Прага, 1936.

КРУТИ

В мороці неладу, в п'їтїмї підлот —
Ваші пісні молодечі,
Льот ваш орлиний, нестримливий льот,
Льот крізь вітри і хуртечі!

Що там, що вперше з рушницею ти,
Що там, що тому п'ятнадцять, —
Так хороше вам на ворога йти,
Співом гучним захлинатись...

Хай вам вітри вибігають на шлях,
Просять вернути, голосять, —
“Щоб наша доля...” — лунає в полях,
“Щоб краще в світі жилося!..”

Хай ще зловісніше тьмариться рань,
Голови юні тим вище...
Як на параді, йдете ви на брань,
В простори гроз, як на грище.

... Стрінулись. Казять ворожую злість
Ваші розгукані стріли...
Псами б на вас позривалися з місць
Тріскотні вкрай скоростріли!

Лавами — ворог... Ось кинувся він,
Котить на ваші окопи...
О, вже не лежачи і не з колін
Лити крицеві окропи, —

Виросли враз ви, немов на наказ...
Тільки чому це, орлята,
Тільки чому ця тривога у вас?
Чом' зацімила гармата?

Чом' це щодруга рушниця — німа, —
Голосу бракло у зброї?
— “Дайте набоїв!” Набоїв — нема.
В полі далеко набої.

Сталі — не стало. Зостався кристаль.
Як з кристалём проти сталі?
Люто співає ворожая сталь,
Б'є — розбиває кристалі.

Сніже, таж в нього нема голови, —
Нащо йому підголов'я?
. . . Як захлиналися співами ви,
Так захлинулися кров'ю.

О, ви уміли за Неї лягти,
Мужньо лягти і діточо,
Вміли холодную млу пропекти
Жаром багряних сорочок!

Ваша загуба за Вєсну яснў,
Ваші зарубані весни—
Громом в німоти байдужжя і сну,
Криком кривавим — воскресни!

Сходять нам ваші негасні сонця,
Дзвонять серця ваші вічні,
Ваші квітневі, травневі серця,
Квітні, посічені в січні...

У клетотінні — святі корогви,
Клекоту повні — прапóри..
Ми під кипінням їх радо, як ви,
В буряні рушим простóри,

Радо на сурмний задуднимо зов
Ми по шляху грозовому,
Тому крутому, що з Крутів пішов,
Непереможному тому, —

І коли кинем на ворога час
Незагладимої скрути,
Взнає він добре, про віщо для нас
Крикнули кровію Крути.

Прага, 1933.

КРІЗЬ СМЕРТЬ

Їм північні вітри гудуть,
Їм сніги замітають путь,
А вони ідуть без упину,
А вони без спочину йдуть.

Їм шати залляла кров,
На шмати — їх корогов,
Та кожен, кожен із них
Смертю смерть поборов.

Їм північні вітри гудуть,
Їм сніги замітають путь,
А вони ідуть без упину,
А вони без спочину йдуть.

Прага, 1933.

ШЕВЧЕНКО

Заклекотало десь у горлі
Клубком із крові і зо сліз —
І крила, що були униз,
Розкинулися, яко орлі...

“Нізащо пропадеш, ледащо!” —
І, повні лютої хули,
Слова камінням загули,
Камінням, пущеним із праші...

“Воскресни, мамо неповинна!” —
Ї душа мольбою підплива...
Як перед образом — слова,
Слова упали на коліна...

І знов прокльони і погрози,
Щоби благати потім знов:
Скричить обуреная кров
І обертається у сльози...

Заклекотало, зрокотало —
І стала тиша — і горить:
Так вибухає, так мовчить
Вогненноляве Кракатао.

Прага, 1928.

ШЕВЧЕНКО

(Сонет)

Це — буремно випнуте вітрило,
Що човна нестримано жене.
Це — велике серце вогняне,
Що над степом сонцем засвітило.

Стомогутньо випростані крила,
Що між ними рокіт не засне.
Чудо ясне, — дивне і страшне:
Ожила земля й заговорила.

Клекотіння крові і вогню.
Громове — розвиднитися дню!
Встати дню із чорної безодні!

Спалах Крутів, Похід і Базар,
Гаряче розжеврене сьогодні
І майбутній праведний пожар.

Прага, 1936.

ДВА

(Сонет)

Вони встають живими у словах:
“Смієшся ти, а я ридаю, друже”.
Як ти у них, ніхто, українська дүше,
Так не сміявсь, не плакав у віках!

З того плачу котився небом жах,
Тогó сміху і пекло не заглуше...
Їх два було, чиє ширяння — дуже,
Чиє крило — напруга і розма́х.

Та рід й земля, що праведно — суворі,
Лиш одногó взяли у вартові:
Нехай згучить в чужинному соборі —

“Не мертві будьте, душі, а живі”, —
Нам із-над круч рокоче, “Заповіте”,
Твоє “вставайте, кайдани порвіте!”

Прага, 1938.

О. Стефанович 1921 року і 1927 року

ОСІННЕ

Вина по виноколі,
Сині та духовиті,
Сині та міцносмолі,
Повінями розлиті.

Свято велике — гаєм,
Гай одяга не шати, —
Золото одягає,
Золото і шарлати.

В гаю цвітуть бурштини,
Віють пурпури слави,
Шепчуться кармазини,
Світяться злоголави...

Скільки одних далматик
З червлені оловіру!
Ліпоту цю дарма ти
Класти б хотів на ліру...

Сині та міцносмолі
Сині та льодовиті,
Вина по виноколі
Повінями розлиті.

Прага, 1938.

STEFANOS II.

Я. і К.

Свіжее сіно, ясла кленові,
Ясна дитина...
Діва-Марія коси шовкові
Стеле для Сина.

Біле ягнятко дише на Бога,
Сивее дише, —
Дишуть на Бога, щоби для Нього
Було тепліше.

В небі черкають крила об крила:
Янголів — сила.
В небі ніколи пісня зраділа
Так не дзвонила.

Дзвонить ялина десь у діброві,
В лузі — калина...
Свіжее сіно, ясла кленові,
Ясна дитина.

Прага, 1930.

ІВАСИК-ОРЛИК

І. Б.

I

Був собі хлопчик Івасик.
Ішла Івасикова мати
Снопи в'язати
І взяла Івасика з собою.
Поклала його під копою:
“В холодочку,
В сповиточку
Спи у спокою”.
Відійшла — та й за перевесло...
А до дитини орла принісло.
Надлетів скоб,
Хлопчика — в дзьоб
І поніс
В ліс.
Приніс його в кубло
Орлиці під крило:
“Сиди
Та гляди.
А я лечу на пасіку
Принести меду Івасику”.
. . . І росло маленя,
Як орленя.

II

Якось у тому лісі козаки,
За день втомившись таки,
Відпочін держали,
Коней попасали.
Нараз — межі гілляч —
Неначе плач.
“Це пугач на дубі”.
— “А ти полізь-но та побач”.

І не пройшла й хвилинка,
Як той із дуба їм гука:
“Та це дитина, любі.
І то вірлина,
А не яка!”.
Забрали знайду —
І гайда!
Що це Івасик, не знали,
А що лежало між орлят,
Як між братами брат,
То Орликом назвали.
І, дійсно, хлопченя
Було, як орленя, —
Лиш піросло крапелюку, —
Давай йому коня,
Давай шабельку...

.
Отак
З маленького Івасика
— Каже казка —
Став козак.

Прага, 1936.

ЗАЙЧИКИ

М. К.

Мете і мете.
Кругом така пустка:
Минулась капуста,
Нічого ніде.

Мороз — без послабки:
Вже мало не плачуть...
Все бігають, скачуть,
Постукують в лапки...

Дихнуть та потруть,
Та все надаремно...
Ах, як неприємно,
Що лапок не чуть!..

Прага, 1936.

ЗАМІСТЬ КОЛИСКОВОЇ

І. Б.

Не буду тобі такої:
“Вже сон до вікон од плота,
Вже вікнами сон в покої,
На котика вже воркота...”

Воркотик дівчаткам личить.
На коника глянь ось, хлопче,
Як пана він свого кличе
Та землю копитом топче.

Побіг. Закричала птиця, —
Далеко, а чуть голбсну.
Це сонце орлові сниться —
І клекче у темін збсну.

Десь блима у темін огник.
Хтось інші нам згуки горне.
Дніпро це реве та стогне,
Це стогнуть степи та Чорне.

Та зірки свої згасило.
Побач — ще такую снину —
Хай коників — сила-сила
Та все з верхівцями, сину.

Від орлього клекту — глушно,
А сонце — все д’горі, д’горі...
Так радісно, гучно, рушно
В степах, на Дніпрі й на морі.

Прага, 1936.

РІЗДВЯНА КАЗКА

М. К.

Що за дивна то новинка
Стала в лісі —
Засвітилася ялинка
На узліссі!
Свічечок на гілках — сила
Пресиленна —
І червона й синя й біла
І зелена!..
А горішків і цукорків —
Без рахунків!..
А під нею — цілі горки
Подарунків!..
Позбігалися із гаю
Зайці й білки,
А вона їм простягає
Свої гілки.
“Грійте вогниками лапки,
Грійте ніжки,
А після — цукорки, ябка
Та горішки...”
Як нагрілись нахололі
Їхні шубки,
Всі горішки покололи
Гострі зубки.
І цукорки їм припали
До сподоби. —
Дай ще більше, то замало
Їх було би!
Не лишилася ні криха
І від яблук...
Все їх бавило — і дзига
І кораблик...
Всі дарунки знадобились,
Всі гостинці.
Тільки зірка залишилась
На ялинці.

В темний гай з ялинки сяє
Тільки зірка.
І ялинка каже зайам
І вивіркам:
“А тепер ідіте спатки, —
Я вберуся
І навідаю ту хатку,
Де Маруся.”

Прага, 1940.

НА ВЕЛИКДЕНЬ

М. К.

На Великдень діл і вись
Сонце золотом заливає,
На Великдень сонце грає —
Блись-блись!..

На Свята усім святám,
На ячко на червоне,
На дзвіницях усі дзвони —
Бам-бам!..

І так любо для дітók
Позбігатися гуртками
І на сонці крашанками —
Цок-цок!..

Прага, 1941.

ЛЮДСТВО

Переклад з чеської
Антонін Сова

Каже ангел дитині
(В раннім усміху обрій):
“Будь свята, якщо хочеш”.
І всміхнулася: “добре!”

І сказав Бог до людства
(Учини волю Отчу!):
“Будь святе, як дитя це”.
А людина: “не хочу!”

І сказав він до Сина
(Знайте, створені, хто ви!):
“Йди, хреста за них двигни”.
А Христос: “я готовий”.

Міттенвальд, 1946.

Хоч і тужитиму ще, може,
І снитиму про тебе сни,
Уже нічим не потривожу
Твоєї світлої весни.

Прага, 1928.

Вітри безпритульні, голодні, —
Розскиглені пси підплотні...
Дощі розімжені, слотні. —
Сльози холодні...

Голодних вітрів голосіння,
Холодних дощів росіння. —
Безплідні сльози, просіння...
П'єро осіння!

Прага, 1935.

Можливо, лиш вона, та туга невсипуща
Невідомо за ким, невідомо за чим, —
Єдине, що горить у наших нетрях-пущах
Вогнем високим і ясним.

Прага, 1937.

НАД ХРИСТОМ

Колишú свою дитину
І співаю їй.
Люляй, люляй, любий сину,
Поки ти ще мій.

Сон-ява мені віщує,
Вітер вість несе. —
Мати бачить, мати чує,
Мати знає все.

Скоро підеш межі люди,
Щоб служити їм.
Шана й дяка тобі буде
На шляху твоїм.

На чолі твоїм корона
І жезлó в руці.
В ризах, сину, ти червоних,
Ввесь ти в багреці.

Без упину ллється слава
На мою зорю —
І гримить в народніх лавах:
“Радуйся, царю!”

І на гóру тебе, світе,
Попровадить путь.
Поведуть туди, а звідти
На руках знесуть.

Колишú свою дитину
І співаю їй.
Люляй, люляй, любий сину,
Поки ти ще мій.

Прага, 1940.

Вони злились в єдину гаму,
Єдиний витворили гуд —
Гук з-під Базару і з-під Крут,
Гук із Парижу й Ротердаму...

Не треба слів. Хай встане тиша
І д'горі здіймуться серця —
І хай завмре напруга ця,
Як обря стать архистратижа.

Коли стоїть перед престолом,
Вся харалужна, і горить,
І більше мовить кожна мить,
Ніж можна вимовить глаголом.

Прага, 1940.

ВІЧНА СЛАВА

Доби славної та великої
Піднесемо ми корогві.
Будь хвала йому, тому рикові,
Тому львиному — “йду на ви!”

Слава князеві недосягнена:
Він як пард ходив, був як тур.
Слава часові, коли загнано
Руський цвях в царгородський мур.

Слава лицарям: над їх чолами
Нахилялась лише гроза.
Їм за пугари були шоломи.
Годував їх кінець списа.

Славмо княжу могутність лев'ячу
І козачу силу жаску.
Слава вічная Конашевичу
За похід його на Москву.

Слава гетьманові Хмельницькому:
Світлі звитязства відав Хмель.
По поклону для нього низькому
Покладім од своїх земель.

А ще вклонимося Виговському:
Скільки часу не утекло б,
Злонапасникові московському
Не забути про Конотоп.

І вчорашне своє спом'янемо.
Ой же гук, Мати, гук який! —
То дорогами полум'яними
Йдуть у Київ твої полки.

Задвигтіла гора Андрієва,
Клекотить Михаїлів град...
Слава дневі вступу до Києва.
Слава граду й війську стократ!

І віквічно перебує прославлена
— Божих воїв тобі салют! —
Замордована, закривавлена
Перемого Базару й Крут.

Прага, 1940.

■ ■ ■

Де ще під небом Твоїм
Є та нелюдська сила,
Дозавітняя, ціла,
Що спить у народі моїм?

Глухомура стіна,
Потопівої хмари навала...
Якби встала вона,
То б земля застогнала!

Буревій!..
Бурелім стоукрутний, стогудний!..
Як є народ страшносудний,
То це лише мій!

Прага, 1940.

З ЛІТОПISУ

Бі ко поятим глас витязя:
“Како толико вас, гости,
І не могосте одбитися,
Но побігосте?”

І отвіщаху, глаголюще:
“Како нам битися с вами! —
Цілоє бихом побоїще
Вслали тілами.

Бяху бо верху вас друзії,
Грозно крильми помаваху, —
Світлі і страшні в оружїї
Вам помагаху”.

Прага, 1941.

ПЕРУН

І кинули його кияни.
І був наказ: “Як де пристане,
Відбить його від берегів —
І лиш тоді лишить старого,
Коли перейде за пороги”.
І він поплив.
І так пливе безустання,
Кремінно вирубаний з дуба;
Ріка, від віку йому люба,
Його несе до цього дня.
І зараз ось, немов у човні,
Пливе по хвильній широті...
Як блисли вуса золоті
Під кров'ю місяця впідповні!..
Ізнов на гáляву між хмар
Багряне викотилось коло...
І знову блиска срібне чóло
І злотний вус горить як жар...
Буремна ніч — його доба:
Як не несло б його глибоко,
Із нетрів рокотного току
Тоді він завжди видиба.
Пливе, прадавньої снаги,
Грози прапёрвісної повен.
І часто-часто його чóвен
У наші стука береги.

Прага, 1941.

О. ОЛЬЖИЧЕВІ

Крута дорога із Крут,
Та вірмо, рушивши нею:
Нелюдськи міцний цей люд
І вийде він ще на суд
Не судженим, а суддею.

Прага, 1942.

МОЛИТВА

Чи на рідних полях,
Чи в чужій стороні,
Осінило чи ні
Святохреснее ра́м'я, —
Вам усім, хто поляг
За тризубовий стяг. —
Вічна пам'ять!
Ви, ким ведено бій,
Вірні Симон, Євген,
Ви, без ліку і ймен,
Ти, криштальний Олеже, —
Всіх крилом вас покрий,
Михаїле святий,
Божий стратеже!

Міттенвальд, 1946.

“Діла і бажання сторуки
І смерть, як найвищий вінок”.

О. О л ь ж и ч

Нам не знать, як згашено кров,
І не знати, де тебе діли —
Чи ти в небо димом пішов,
Чи земля засипала тіло.

Тільки кажуть — вистукав ти
У стіну до свого сусіда,
Що нещадно мучать кати,
Та не їхня буде побіда.

І ми вірим — так і було:
Не вороже звірячо-хиже,
А дажбоже перемогло,
Побідило архистратиже.

Як шляхами вів тебе рок,
Так провів тебе і крізь муки,
На діла й бажання сторуки
Кладучи найвищий вінок.

Міттенвальд, 1946.

В дверях у сні з'явивсь,
Тихо став на порозі
(Так Дараган колись
В час упокою в Бозі)...

Знаю, звідкіль ідеш,
Вдержать мушу, затримать, —
Кинувся . . . Де ж ти, де ж? —
Тільки ніч за дверима.

В серці той вираз твій,
Образ той тогосвітній...
Брате по духу мій,
Брате мій кінцесвітній!

Міттенвальд, 1946.

ОЛЬЖИЧ

Такі непримиренність і напруга
У спразі все нетребне побороть —
Хай прókлятою буде моя плоть,
Що слабшою вона від мого духа!
Ще княжая була на нім кольчуга,
Великий, староруський ще Господь
Провадив українську його лодь —
І твердла і росла його потуга.
“Нашо́ слова?” Багато був він більш,
Ніж сірий і камінний його вірш,
Не тільки бо вознесла на прапóрі,
А й в серці йому випекла мета
Ту заповідь, що кликала все д'горі:
“Одвага. Непохитність. Чистота”.

Міттенвальд, 1946.

ЛИСТОПАДОВЕ

Бог та Білий і Чорний.
Серед столу — вага.
Білий — світлеє горне,
Чорний — темне верга.

Твого духу вага то, —
Перед Богом стоїш.
Добрих чинів — багато,
Але злочинів — більш.

Тяжко важить неслава
Сварів, розбрату, зрад.
Та — краплина кривава —
Ось упав — Листопад.

Зазмагалися важки
Парокрильців обох —
І замислився важко,
Щось міркуючи, Бог.

Міттенвальд, 1946.

ЗОЛОТА ДІЖКА

Не заснула Божа Мати, —
Задрімала — і досить:
Треба тісто біле бгати,
Треба діжку замість.

Тихо встала в саму північ...
Серед сонної п'тьми
Лиш одні зраділі півні
Піли й били їх крильми.

Встала, місить... Як злотисто
Світять масло і мука!..
Скільки випило вже тісто
Вогняного молока!

А медами, чисте, ліпе,
Упилося вже, мабуть!..
. . . Та чи прагнем тебе, хлібе,
Чи столи на тебе ждуть?

Чи, оглянувши госпону,
Скаже праведний Господь:
“Стань, мій хлібе, серед сходу
Та скоріше мені сходи!”?

Чи спаде важка завіса,
Що все небо огорта,
Чи зійде над темним лісом
Божа діжка золота?

Міттенвальд, 1946.

ЗРЕЧЕННЯ

“І ти... З царем отим і богом
Давно вже за-одно ти”!
— “Не знаю я його, небого.”
І півень — із темноти!

Цей спів, це крильне лопотіння,
Ця жінка з-за одвірка...
Згадав — подався десь у тіні
І розридався гірко.

. . . Чи й наше серце, брате Петре,
Те каменем лежаче,
Колись у темряви і нетри
Так само не заплаче?

Міттенвальд, 1946.

ВЕЛИКОДНЕ

“Христос Воскрес!” Давно затерся
Серед потоку слів і зол
І білим голубом до серця
Не припада вже цей глагол.

І вже не всталого із гробу
І зниклого у вишині,
А ненаситную утробу
Ми ублажаємо в ці дні.

Пилати, Іроди та Юди —
І так далеко до небес.
Воскрес Христос? Як станем люди,
Тоді — воістину воскрес.

Міттенвальд, 1947.

ІСТИНА

Жив князь колись. Наслухавшись багато,
Що у світах є Істина ясна,
Що між красунь — найкрасніша вона,
Пішов її, вродливицю, шукати.
Ліг змій між гір, мечем його потятий,
Скорилась вод бурхливих ширина,
Дівич-лісів розпалася стіна —
І перед ним встають її палати.
Іде до брам. — Це що таке? Мара?
Звідкіль вона, потворна ця стара,
Що дух її нудніше паху смерти?
Метнулась геть з-під ніг його земля,
Мов хочючи розверзтись і пожерти...
І чує він: “Шукав мене? Ось я”.

Міттенвальд, 1949.

ПАМ'ЯТІ О. ОЛЬЖИЧА

Перед Силою сил
Став, як і кожен:
“Ольжич еси?”
— “Так, Боже”.
“Одведи.
Знаєш, куди”.
Підійшов
Подібний до тебе, як брат,
Тільки крилат
І не вдягнен у кров.
І повів на сповиту у гуд
Багряную хмару,
Де чекали лави з-під Крут
І Базару.

Міттенвальд, 1949.

СТРОФА

(На немолитву)

Нечесна, нечиста гра —
Від початку до кінця.
Сотворить “Во ім'я Отця”...
Пора.

1964.

КІНЦЕСВІТНЄ

Над Христом
Колмию свого дитинку
і створю їй.
Молити, молити, молити сину,
Поки ти ще жив.
Сон-два менті віщує,
Віттер вісній несе.
Мати багатів, мати гур.
Мати знає все.
Скорі підси мідки моги,
Щоб слухати їм.
Мана й дяка тобі буде
На швидку твоїм.
На гоні твоїм короні
і жезло в руці.
В ризах, сину, ти зєрвони,
Всєсь ти в баграти.
Без утінку мідьсьє слава
На мою гурт -
і зрішити ~~заришити~~ в народніх мават:
"Радуйсь, цєрє!"
і на гурт тєє, світє,
Попровадити тєтє.
Поведуть тєдє, а звидєтє
На руках знесутє.
Колмию свого дитинку
і створю їй.
Молити, молити, молити сину,
Поки ти ще жив.

■ ■ ■

Пустеля...
Тільки каміння...
Тільки каміння і мла.
Тяжко лягла
На небосхилів склепіння
Сивого неба стеля.
Пустеля.

■ ■ ■

Погасли у небі зорі.
Одна лиш там високо,
Як око напівбеззоре,
Як заплакане око.

Прага, 1923.

НЕДОБРЕ

Баgrim, недобрим кóлом,
Так, мов його не треба,
Так, як іще ніколи,
Сонце упало з неба.

Дням голова відтята,
Захід — кривава повідь.
Щоб море вогню залляти,
Вилили море крови.

Багато крови, багато,
Та ради не дасть огневі, —
От-от він прорве загати
І рине по всьому небі.

Пожар півнеба кривавить.
Мовчать на дзвіницях дзвони.
Ніхто не питає навіть:
“Чому захід такий червоний?”

Баgrim, недобрим кóлом,
Так, мов його не треба,
Так, як іще ніколи,
Сонце упало з неба.

Прага, 1923.

КІНЦЕСВІТНЕ

Чорні, чорні пашеки прірв...
Чорні, чорні безкраї...
Хаос крилами — вздовж і вшир
Хаос, хаос шугає...

Де це раптом урвався крик?
Що там гупнуло в бурі? —
Груди в груди — гора горі?
Міста гримнули мури?

Гей, як ходить, движить земля!..
Гей, як тарас, як тарас!..
Зараз всю її — водна мла!
Всю залле її зараз!

Чорні, чорні пашеки прірв...
Чорні, чорні безкраї...
Хаос крилами — вздовж і вшир,
Хаос, хаос шугає.

Прага, 1923.

ДИВ КЛИЧЕТЬ

I

Не пави клікнули, не меви, —
То в темряві лісів,
У пушах-нетрях, “вверху древа”,
Чорнокрилатий Див.

Сидить, крилатий, десь найвище
У хащах, у кущах,
І про нещастя кликом віщим
Степи оповіща.

Спливає кликами у захід,
Риданнями — у кров...
Гудуть: “недобрі в лісі птахи
Звили собі кубло...”

Клекочуть клики у безкрає —
Шугає степом жах...
Десь древня баба кам'яная
Здригнулась на горбах...

Уже давно заснули пуці,
А чорний Див не спить,
А він все кличе, невсипущий
А він рида-кричить.

Уже на заході пожежу
Давно хтось погасив,
Та котить, котить у безмежжя
Своє гукання Див.

Ридають клики серед ночі —
І з ними ніч рида.
Гудуть по селах: “знову хоче
Прийти якась біда...”

Не хвилі, — гори море горне,
Почуло море клик...
Каспійське стогне, стогне Чорне,
І клубами — імлі.

Струснуло Волгою — почула...
Почули клик ридань —
Здрижали Сурож і Посулля
І в темі Тьмуторокань.

Далеко лине клекіт кликів —
І чує сторона:
І море чує їх, і ріки,
І гори й низина.

II

І от шляхи, немов підлога,
Риплять од хижих орд,
І крик возів — хтось наполохав
Десь лебединий хор.

І от степи од злоступання
І стогнуть й стугонять,
І стріли осами од рання
До вечора сичать.

І не один шолом — на-двоє...
І ломляться списі...
І ничуть трави під вагою
Червоної роси.

Глибоко з воями світ-Ігор
У темен степ зайшов —
І хилить половецький вихор
Князівську хоругов...

Душа із тіла — наче пташка —
Й працює Птахолов...
Вода в Каялі — тяжка-тяжка,
Вода в Каялі — кров.

Прага, 1924.

Подивися туди, подивись, —
Там пророцтва про карі і згуби...
В таку жовту, задимлену вись
Скоро крикнуть архангельські труби.

Як гудітиме мідна гроза,
Як ридатимуть отвори чорні
У пожовклі такі небеса,
У простори такі неповторні!

О, цей захід!.. Ця мла сторожка,
Це подолане світло з-за лісу!..
На півнеба незрима рука
Розпростерла зловісну завісу.

Прага, 1932.

РІЗДВЯНЕ

Ангели, Божії діти,
Чом' ваші крила не чорні?
Як ваші селища горні
Можуть радіти?

Лишіте. Не час
На "славу у вишніх", —
Вона — для колишніх,
А не для вас.

Хай твердь розітне —
Буремная, хижа!
Архистратижа
Хай землю рубне!

Хай, як меч, упаде
Остання година!
Хай в загині людей
Встане Людина.

Прага, 1933

ДИВ

Десь “вверху древа”, в нетрях-пущах,
Десь у глухих лісах
Осів цей віщий, невсипуший
Людиноликий птах.

Він завжди вибухне риданням,
Він завжди закричить,
Коли степам од злоступання
Стогнати й стугоніть.

Чи половчани, чи хозари,
Москва чи татарва,
Чи інша сунутиме сарань, —
Він завжди знать дава.

Чи у хворобах бути Русі,
Чи в голоду літах,
Чи в водах, в полум'ї, у трусі,
Гука цей чорний птах.

На братню брань, на хатній нелад,
На всякую біду
Гука цей чорний пташий велет
У чорному саду.

Не раз на степ і на діброви,
На гори і Дніпро,
В циновий обрій, в цинобровий,
Гукав на недобро.

Не раз ті крики у безкрає
Такий котили жах,
Що навіть баба кам'яная
Здригалась у степах.

І зараз “кличеть вверху древа”
І клетками сплива
Туди у кров, де впала днева
Відтята голова.

Прага, 1937.

Як і учора, “хмари скрізь”
В твоєму, земле, надголов'ю,
“А захід — в крові, весь, наскрізь”,
В огні, повінчаному з кров'ю.

Важкого мовчання — ушерть,
Вогню і крові — надушертно,
І зацинована смерть,
Затвердлая немилосердно.

Прага, 1937.

Обрій не витрима, стогне під хмарами обрій.
Хряскотно гнеться щодня під набряклістю хмар.
О, недаремне топилося сонце в цинобрі,
Місяць недобрий багрово вставав, як пожар!

Громом і мовчанням — “роде, не жди оборони!”
Зливи і град і вогонь, а не тиха роса,
З тверді цієї, що в гніві горить і холоне.
Буде — Гроза.

Прага, 1937.

Завіса тайну віддала,
Упали завої й личини,
Змаліли віри і діла,
Згоріле витліло дотла —
І ждуть за обрями Чини.

Збілій, життя, запроміній,
Не будь, як безнадія, сіре,
Бо загуде у морок твій,
Як хмаролім, як буревій,
Мідянотрубний **Dies Irae!**

Прага, 1937.

Впадiте на земське лоно
I слух приклонiте земно:
Гуде, як во время оно,
Гуде, як атлантам, темно.

I води гудуть i хмари
В огнях по найвищi клуби...
Гудуть, як софари кари,
Гудуть, як загуби труби.

Гучнiше, могутнiш гули,
Буремнiше древнi сили...
За те, що Сонце забули,
За те, що серце забули.

Прага, 1938.

ВЕЛИКОДНЕ

Впади, години великодня,
Мечем, що на́впiл розтина!
Хай вишина i глибина —
Одна сторокотна безодня!

Хай задвигить земля i море,
Возстане воздух i вогонь!
Гори вiд ярости й холонь,
Господнiй праведний тероре!

Спали, Господарю, вiс бруди,
Всю землю вичисти вогнем!
Своєї пристрасти мечем
Пройди крiзь лоно аж у груди!

Як древле, вибагри обiями,
Розверзи землю, як колись, —
Глибоко лезом затопись
I цiлу нiч його не вийми.

Торкнись душi — i хай пiд лезом
Уся подвiгнеться вона,
Нехай сколишеться до дна,
В святий поверженная безум!

Витрушуй трясцею трусоти,
Потопи токами змивай,
Стомiтлим вiтром вимiтай,
Пали вогнем її скверноти!

Вiдправся, всенощно остання,
Грозою сповнена ущерть, —
I, смертiю поправши смерть,
Яви зорю Iзмертвихвстання!

Прага, 1938.

Возстала і лик закрила
Десниця, набрякла гнівом...
Вітри розгорнули крила
І крикнули чорним Дивом.

Вирує, сурміть повітря,
Насовують хмари — обри...
Циновбри на спад — не відра,
Проллялись цебри цинобри.

Здрижали стовпи й колони,
Кладуть хмаросажні мури
Такі громохкі поклони,
Що чόла від них — на цури!

Вже холод у душах голих,
Вже кроки у вас — непевні?
А це ж лише перший сколих,
Це лиш ворухнувся древній!

Прага, 1938.

КНЯГИНЯ МЕТАЛЕВА

“Досить личин.” І злото стало тьмяне,
І бронза в мідь покїрно перейшла,
І в ріках сталь вчинилася зо скла,
І, як давно, нависло олив’яне.
Усе смерка, притищується, в’яне —
І лиш вітрів залїзная хвала
Гуде в полях, роздоллях для крила,
Та сурмить рїг, мов горло, що мідяне.
У цілу стать Ти встала і нараз
Зірвала геть покрївала окрас,
Жоно Кїнця, Княгине Металева,
І ось гербом, як знак Всепожертя,
Возносиш в вись ненаїсного Лева,
Щоби Орлом здійнялося Життя.

Прага, 1938.

Не знає спóчину сейсмограф...
Метнута в грім, огонь і дим,
Движить земля, від крові мокра,
Дуднить під Вершником Блідим.

На гори кидаються гори,
Міста їм падають до ніг,
Як в день Содому і Гомори,
В часи Месін і Мартинік.

Потоки ринуть проти тóчій,
Річки виходять з берегів...
Потопи, зливи і хуртечі
І бурі з льоду і вогнів.

І Він, розп'ятий при Пилаті
За кожний нарід і язик,
Являє на Туринськiм платі
Людьми понівечений лик.

Прага, 1940.

Сурмі, архистратижа мiде, —
Хай хрусне віку перелім,
Хай двоєдиний бурелім
Апокаліпси й Атлантиді!

Щоби забилася у горлі,
У богохульному — хвала,
Щоб чо́ло д'горі підняла
І крила випростала орлі.

О, возлюби її до крові,
Передзавітньо возлюби,
І гідною її зроби
Своєї лютої любові!

Прага, 1940.

МОЛИТВА

Хай гнівна десниця скине
Останню з книги печать.
Гряди, яко нощний скимен,
Гляди в нощі, яко тать.

Пшениця Твоя втопає
В безбрегім морі полов.
Гряди, яко лев рикаєй,
Як лев, готовий на лов.

Не там, в Йосафат-долині,
У славі жаскій гряди, —
Гряди в моїй Україні
І там, великий, суди.

Зведи воскресну загибель —
І дух і плоть опромінь.
Очисти, викупай, вибіль.
Аміль, трикрати — аміль.

Прага, 1940.

О, їх не триста
І шістдесят без одного,
Юрми, Пречиста,
Ждуть сурми Суду Страшного!

Коли ж твоя мідь
Простори проріже,
Коли засурміть,
Архистратиже!

Прага, 1940.

З АПОКАЛПСИ

(XIX, 11—15)

Розколалося небо.
І на білім коні —
Вірний, Правдивий,
На суді справедливий
І на війні.

Очі — ярі пламена,
В многоті діядем.
Ім'я, на Нім явлене,
Знає лиш Він оден.
Одяг кровію зрошен,
Кров скропила всьогó.
Ім'я Його —
Слово Боже.

За Ним вої ідуть, —
Тільки хмари гудуть, —
Всі — білоконні,
Біловіссонні.

І виходить
Із уст Його меч —
На погубу народів,
На добу кровотеч.

Він пройде по пастіву
Зо жезлом, що залізне воно.
Він розілле вино
Божого гніву.

Прага, 1942.

ДЕНЬ ГНІВУ

(Апокаліпса, VI, 7—17)

Учетверте — громове ущертъ:
“Підійди!” —
І ось комонь блідий,
А на комоні — смерть.
За комонником — ад.
На чвертину землі —
Меч і звірі і глад
І пошесті злі.
Скинув п'яту печать.
Під престолом — о, скільки ж їх тут! —
Душі вбитих кричать,
Гудуть:
“Коли ж буде суд?!”
І данó їм усім
Біле одіння носить,
І сказано їм:
“Ще не досить”.
Шоста печатка — до ніг.
Затряслась земля до основ.
Сонце — як чорний міх,
Місяць — мов кров.
Зорі ринули вниз.
Вітер зірвав їх і зніс,
Як із фігових віт
Неспілий ще плід.
Небо звилось, як сувій —
І не бисть.
Всі гори і всі острови
Рушили з місць.
А люди — з укрить —

Узивати, молить:

“Повпадайте ви, гори, на нас,
Приховайте ви нас!
Бо настав день зо днів,
Бо жахлив Його лик,
Бо велик, ой велик
Його гнів!”

Прага, 1942.

1941 — 1944

“І вийшли на рівнину землі...
і книги розкриті були...”

(Апокал., XX, 8, 12)

Уся у хлібі вона, —
Прокльоном для неї хліб сей.
Страшних Судів сторона.
Рівнина Апокаліпси.

Година Книгрозкриття,
Розкритою книга жита,
Розкрита книга життя,
Криваво чорно розкрита.

Немає хмарам кінця, —
Одна темніша, ніж друга.
...“Горі імієм серця!”
Во ім'я Змагу й Отця
І Сина й Святого Духа.

Прага, 1942.

ХРИСТОС

Людська мудрість торкнула б місяця
Якби скласти книжки на стос,
Та безмірно над нею виситься,
Та над всім воздвигся Христос.

Від розстрілу — розтління атому
В лютім сяйві земний окрес —
І на нього (лиш тло Розп'ятому)
Тінь гігантську вергає хрест.

Підійнявшись над виром розпаду,
Поборовши в собі мерця,
Він вартує, всерівний Господу,
Бо ще вірить в людські серця.

Міттенвальд, 1947.

Спинилось на людині око отне...
“Не та ти, що бажалася, — не та”
Густішає затемнення голготне,
Росте жовтаво-чорна темнота.

Чи в морок цей, полохаючи юрми,
Сирени лише кидатимуть вий —
Чи, може, замість ангельської сурми,
І Див уже прокличе світовий?

Міттенвальд, 1948.

Над світом кличе чорний Див...
Із верходревного у лісі
На світового він розрісся
І велетенський віщий зів
У людську темряву розкрив.

Над світом — клекоти погроз,
Над споночілим — крила Дива...
...Лиш Той, кого зродила Діва,
Зі згубних вирятує гроз, —
Лиш Той, ім'я чие — Христос!

Коли ж між нами Він возста,
Коли свою ми душу двигнем?
Коли воскреслого воздвигнем,
А не нахрестного Христа?
Коли здіймém Його з хреста?!

Міттенвальд, 1949.

КІНЕЦЬ АТЛАНТІДИ

(Поема)

“В один лихий день, в одну злу ніч,
острів Атлантида, поринувши в море, зник”.

П л а т о н

I

“На морі не хвилі ходять, —
На морі — гори на гори...
Горе людям у лодях,
Що вийшли на море!

Але й землі ви не вірте,
Земля нас також не любить.
Гудуть у повітрі вітри,
Гудуть, як загуби труби!..”

.
“Вже чути підземні гули,
Вже будяться древні сили...
За те, що Сонце забули,
Серце забили!..”

.
“Близько-останній і день і час,
Скоро-гнівне “досить!”
Сонце не хоче бачити нас,
Земля не хоче носити!”

II

І прокотився перший сколих.
І вибігають із домів
Гуртами сонних, напівголих,
І вартовий з вежі на сполох
Мідяногорло засурмив...

Та гуди сурму заглушили,
Поглинули всі голоси...
Розгніваний хтось і стосилий
Камінне місто затрусив.

Біжать... Підкошує їм ноги
І кида з ніг кудись у вир, —
Розхвилювалися дороги,
Заяли позіхами прірв...

Навколо рушаться будови
І під собою їх кладуть, —
Гримучий похорон раптовий
Перетинає кожну путь...

Їх обсіпають, ранять скálки
Колон і статуй золотих...
На них спадають орикалки
І бронза падає на них...

Не втомляться каміні груди
І не зімкнеться прірвам зів...
Ось проривається крізь гуди
І лине галас голосів...

“Мерщій, мерщій! На простір треба!..”
Ридання, зойки, крики, виск...
А над усім — померкле небо
І серед нього чорний диск.

III

Підземні грóми — знов і знов...
Навпіл Велика Піраміда!..
Струснулася ціла Атлантида!
І задвигтіла до основ...

Діброву вирвало з корінням
І розметало угорі...
Завирували вихорі,
І стало кóрчами двигтіння...

Вгина долинами горби,
У пагор випнуло долину...
Чи рев звіриний то долинув,
Чи крики людської юрби?..

Звідкіль той голос вихор вирвав?
То місто крикнуло таким:
На місці міста — чорна прірва,
Вся повна рокотом глухим...

Слонів скажених то потвори
Із трубним криком утікли...
На гори кидаються гори
І ходять ходором простори
Під колом тьми серед імлі.

IV

Був день, як ніч. А ніч — як свічі,
Що світять, кожна — велеслуп...
Огонь узяв з водою шлюб,
Щоб шал поглибити удвічі.

Трясеться острів, осіда,
І рветься, крається на скиби...
Навколо — мурами вода,
І розбагрила висота
Погребні обрі смолоскипи...

Всі гори прóстору — живі...
Нестримна сила і ненагла
Їм нагло сколихнула надра —
І заgrimіли, вогневі...

Всю ніч тим рокотом розторгло,
Іще нечуваним доднесь...
Як гнівно дихає чиєсь
Високовінесене горло!..

А море відступа на гони,
А море йде під небосхил,
Щоби вертатися з розгоном,
Щоби стіну темносолону
На цілий кидать суходіл!..

Де люди? Є ще де вони?
Несуться хвилями потопа,
Та онде збились, мов худоба,
На островах верховині!..

Вогонь, каміння з неба пада,
Зіляло лави і вали,
Мішає зливи й попелі
У чорні токи смолопада!..

Киплять, клеочучи, глибини,
Кипить розтопленість горба!..
І навіть камінь закипа
Від огневої хуртовини.

Гримів так прѳстір колинебудь,
Палахкотіло так, як ось?..
Обрушилось на землю небо
І з нею яросно злилось!..

І коли хтось багрянovidий
Устав у ранішній імлі
То на очищеній землі
Вже не побачив Атлантиди.

V

І промовля Великий Жрець,
Костром осяявшись... "Сталось.
І небагато нас осталося,
Що бачили її кінець.

Усе у праведних руках —
І затопили її бѳги,
Щоб смолоскипом остроги
Вона заблисла у віках.

А нас лишили для мети:
Забувши Материне марне,
Її велике взять і гарне
І світові його нести.

Очистьмо ж душі і серця,
Хай наші дні — для Нього канти".
...Чужина. Ніч. Стоять атланти
І слухають свого жерця.

Міттенвальд, 1949.

О. Стефанович 1933 року

З ЄВАНГЕЛІЇ

(Мат., XXIV, 1—14, 36)

І приступили: “подивись”.
І Він поглянув на споруди:
“Кажу вам: каменя колись
На каменеві тут не буде”.

— “Коли ж це станеться, скажи,
І дай нам знак свого приходу”.
— “Остерігайтеся, мужі,
Як будете серед народу.

Бо їх багато ще прийде,
Щоб зводити і діять чари.
Почуєте у врем'я те
Про війни, розрухи і свари.

То тільки початок скорбот.
Бо ось, любові на наругу,
Народ повстане на народ,
Потуга піде на потугу.

І буде голод на землі,
І потрясуться доли й гори,
І кинуться хвороби злі.
Так починатиметься горе.

Тоді гонимий буду Я —
І зненавидять вас усюди
І будуть за моє ім'я
Вбивать і мучить, як не люди.

Тоді брат брата запродасть,
Брат ненавидітиме брата;
Багато виплодить нещасть
Доба, неситістю багата.

І матимуть по всій землі
Велику владу лжепророки.
Ще зменшаться серця малі,
Ще більш помножаться пороки.

В той час напастей і тривоги,
В те люте врем'я беззаконне
І в сильних душах багатьох
Любов і віра прохолоне.

Перетерпілий до кінця,
Єдино той з людей спасеться.
Тоді Єв'ангелія ця
По всьому світу пронесеться.

Лише тоді прийде кінець.
І навіть ангельські дружини
Ні дня не знають ні години, —
Це відає лиш мій Отець.

Бофало, 1951.

ФРАГМЕНТИ І.

Добірка автора

Як окрилено окріпла
Ярость вітру весняна,
Коли вибухами срібла
Захлинула вишина!

І довго ще у просторах
В хорал зливались один
Органні рокоти моря
І срібні сурми сирен.

Прага, 1932.

ОСІННЕ

“Всіх до стóлів кличемо!
Пугарів — досіть.
Та й рогами бичими
Несогірше пить!

Для усіх за стóлами
Місце є у нас!
Радість ми насталимо,
Поки ще є час!”

Кликнули запросини, —
Вибухнув бенкет.
Ллються вина Осени,
Плине її мед.

Міцними, загуслими
Встояні питва, —
Серце дзвонить гуслами,
Ходить голова.

Темними і ясними
Хлюпа виночерп.
Ой не гнись під яствами,
Столе, ой потерп!

Через вінця — пугари, —
Плюсне, лише руш!
Яблук — гори-сугори,
Пагорами — груш.

Чудом, а не грознами —
Прозор — виноград, —
Ой, солодкоросними
Губи у дівчат!

Ой, п'яніми умисли
Від чоло-медів!..
Миси та полумиси
З дарами садів...

Прага, 1935.

ДО “БАЗАРУ”

.
Лютим, жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь.
Скрикує льодом червоним,
Холоне Звіздаль.
Кулі до чол — як бджоли,
Шабля руба.
Солих сніги і солих
Червона ропа.
“Витривать, витривать, брате,
У боротьбі!”
Чотири гранати — для ката,
А п'ята — собі.
Лютим, жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь.
Скрикує льодом червоним,
Холоне Звіздаль.

.
— “Дивись, богомазна рать,
Дивіться, праведні лиця!..
Хто там ще може співать,
Хто там сміє молитися?!”

— “У Бога, у мать, у все!
Яка там у чорта віра!”
Як чорна гадюка, повзе
Чорна зневіра.

Додолу — вигуки відчаю,
Камінням — у пустелю,
А пісня стіни розвертає,
А пісня ломить стелю.

Прокльонів чорні каменяки
Визбирує підлога,
А співу батьківського згуки
Полинули до Бога.

Але не чує Божа Мати, —
Йй, сповненій спокою,
Лише дитину обіймати
Пестливою рукою.

Та пісня смертницького хору
Замовкнути не хоче,
Та пісня — вгору, вгору, вгору,
До Тебе, Боже Отче!

Ось віє крилами своїми
Біля Твого порогу..
Ви розступіться, херувими,
Ви дайте їй дорогу!

Ось перед самим Твоїм ликом
Скривавлена орлиця..
Такими клетотами й криком
Ніхто не вмів молитися!

Так вимагати, так благати
Ніхто ніде не може.
Чому ж Ти, серцем пребагатий,
Не відзвешся, Боже?

Чом' непорушний так глибоко,
Чому мовчиш так глухо?
Невже не бачить Твоє око,
Не чує Твоє вухо?

Мовчать святі Твої ошую,
Німіють з одесної..
О, так, ніхто із вас не чує
Молитви голосної!

Якби ви чули, то стемніли б
Злотисті ваші німби,
То не німів би Ти на троні,
Не висидів на нім би!

Якби дійшли до Тебе згуки
Розмоленого співу,
То благословні Твої руки
Стиснулися б од гніву,

То став би темним Ти і жаским
У хмарі чорноперій,
То враз би з стукотом і брязком
Розкинулися двері.

То розсікла б їх, повна грому,
Важка Твоя десниця —
І не була б із Твого дому
Негідная в'язниця.

То не була б із Твого раю
Стократная руїна,
То вся б од краю і до краю
Воскресла Україна!

Як древле, кинувся б Ти, хижий, —
І, сяючи на мети,
Повів би меч архистратижий
Освячені багнети...

Як птиця та осиротіла,
На крилос полетіла,
Забилась крилами об крила
Святого Михаїла...

“Ти зійди, зійди з свого образу,
Янголе ясний,
Стань між нас отут, своїх воїнів,
Зброєю брязни!”

Мовчить Христос. Німіє Саваоф.
Недвижні крила Михаїла.
Ні Богові, ні янголам Його
Немає до людини діла.

Недаремне, ой недаремне
Западало сонце пожаром,
Ой глибока яма і темна
Та за містом Базаром.

Од світанку та до світанку —
Цілий день, настрашено-білий,
Цілу чорну ніч без устанку
Заступи стукотіли.

Недаремне заходу горно
Кривавило обрій зловісто.
Ой глибоко поле і чорно
Позіхнуло за містом.

Прага, 1936.

ДО "БРОДІВ"

— "Ой, мабуть, не гаразд
Учинили ми, браття.
Покладемо для них наше завзяття —
А за що? За ту безліч образ?
Що сказав би Тарас?"

— "Так. Вони — вороги
І серце їх — люте.
Коли треба їм буде,
Вони винищать нас до ноги".

— "Правда. Що не кажім,
Ми в руках... Тільки — ніби на кпини —
Оцей Лев на мундирі чужім,
Оцей знак батьківщини".

— "Заблизько дивитесь, брати,
Тому і мовите негоже.
Нехай усе для нас вороже,
Ми йдемо, бо мусимо іти.
Ми йдемо з одним із ворогів,
Бо лише це дає нам зброю.
Не безборонною ж стопою
Стояти нам на полі бою
Цих велетенських хижаків!
За Україну ж цей двобій.
За плодоносний наш чорнозем, —
Тож як нечинними ми можемо
Стояти у прі цій вогневій?
Ми йдемо — туди. А там, в лісах
Непримиримої Волині, —
Вже стріли, гуки соколіні,
Уже ожив Базарський шлях.
Кострами стало там багаття...
Костри горять... Вже другий рік
Багнет в один і другий бік
Там обертають наші браття.

Ми йдемо до них. У слухний час
Уміння наше, нашу зброю
З'єднаємо з їхніми для бою —
І сила витвориться з нас".

— "Так, це лиш зав'язок. Не день ще,
Ще нам, брати, не розсвіло...
Ми знаємо, що німці — зло,
Але й Росія — зло не менше".

Прадавня світить візія
У далечі хмурній —
І Галицька Дивізія
Керує крок у бій.

Вояки із Радянщини,
Із Польщі, і, мабуть,
Із кожної займанщини
В рядах її ідуть.

Йдуть юні, — саду Нації
Весняний білий цвіт, —
Й такі, що у сімнадцятім
За рідний встали рід.

Прадавня світить візія
Над просторами нив —
І йде у бій Дивізія.
...І кличе віщий Див.

Не Дивізія вже, — лиш решти...
Глянув хрест на них з висоти...
Поможи, Білогорський Хресте,
Ім ранених своїх спасти!

Йдуть... Приспішено йдуть, як можуть...
Був наказ: за кожную ціну
Розірвати коло вороже:
Проламать ворожу стіну!

І стоїть, рамена залізні
Розпростерши над ними, хрест,
Ніби боре мряки зловісні,
Ніби каже: “вмерлий — воскрес”.

Міттенвальд, 1949.

ЛІСУН

I

Не вір, вродливко, Лісунові:
Не вирій носить він, а вир...
Нехай сурміть у млі сосновій,
Нехай гукає, людозвір, —
Не йди на клик його, не вір
Цьому на юнок ласунові!

І Водяник до вас — охочий.
Що напада біля річок:
Замружить бризками вам очі,
Підкине тріпот спідничок —
І потерпає квітничок
Ще не підливаний дівочий...

Та він не змучить ані трохи,
А тільки змочить вас, пустун, —
Пригода лиш серед дороги,
Веселий сміх тому, хто юн...
...Зовсім інакший — Полісун,
Оброслий обр копиторогий!

II

Заманить поночі в гушави,
В найглибшу глушу лісову,
Не зоглядишся, коли зчавить,
Зімне і кине на траву...

Пручатимешся ще у лапах,
Ще борсатимешся під ним,
Та, п'ючи твій дівочий запах,
Докраю стане він п'яним...

І закришиш в обіймах шорстких,
Заб'єшся тріпотами птиць,
Приймаючи жорстокі впорски
Його розтоплених живиць...

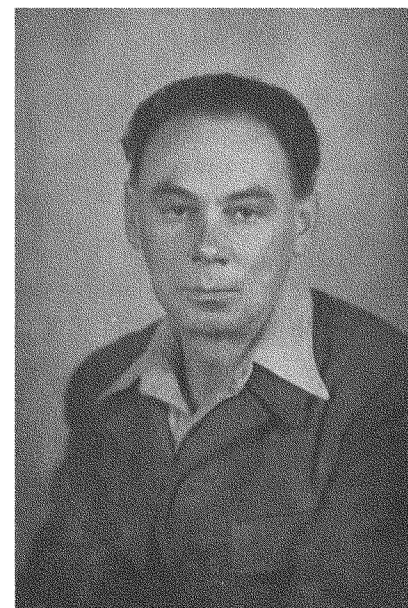
Звиватимешся в лапах в'юнко,
Мов од розлючених стожал,
Та це ще більше буде, юнко,
Його розпалювати шал!

Проситимешся в козлолюда,
Благатимеш його — “досить!..”
Та, як ліси, глухою буде
Його любашна ненасить.

Цілуючи, лише над ранок
Тебе лишить людокозел.
“Приходь. Та пий, — рикне, — рум'янок”,
Всі тайни відаючи зел.

Де сталось, крикне хтось, ідучи:
“Ой і суніць же у траві!
Які ж солодкі та пахучі,
Які червоні та живі!”

Міттенвальд, 1949.

О. Стефанович після Другої світової війни

■ ■ ■

З ночей криваві дні ставали
І чорні ночі — з днів.
І степ од ступенів навали
Стогнав і стугонів.

■

І вірю я у світлий сон цей:
Упалий од паризьких ран
Воздвигся вилитий із бронзи,
Дніпровим сонцем осіяв.

■

Дзвеніте, струни заспівні,
Гучних добудьте пісень!
...Вона родилась на півдні,
На півдні в буряний день.

■

Нехай, забувши стрим еліпси,
Стримить у буряную глиб,
Вся — Атлантиди смолоскип,
Вся — смолоскип Апокаліпси!

■

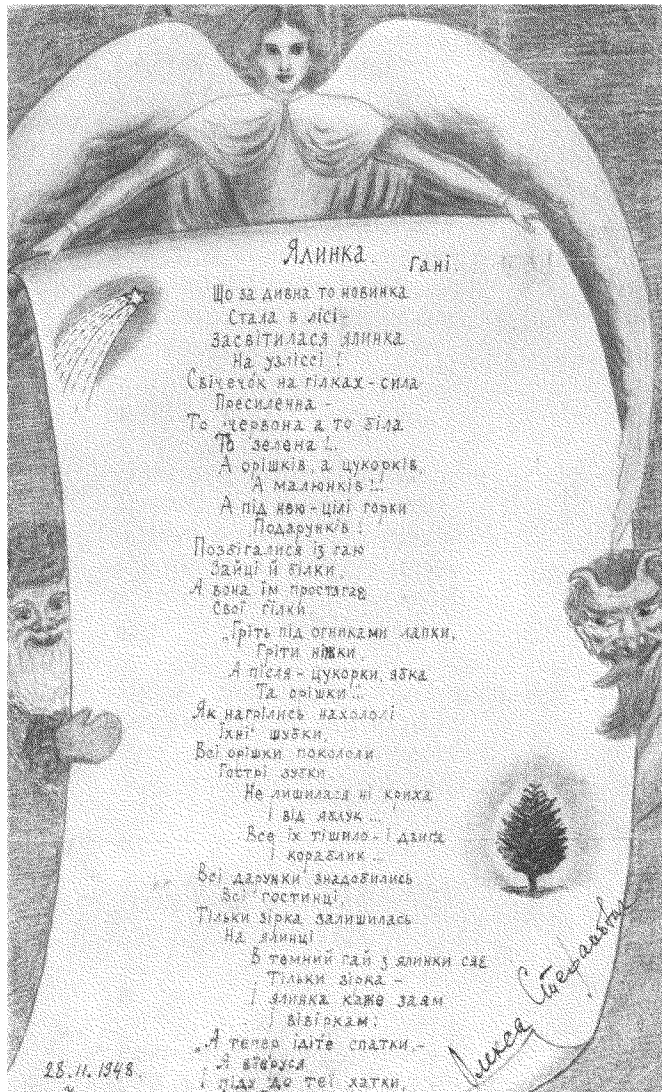
Дано мені в домі Отця
Бути поетом Кінця.

■

І сурмлять софари-труби:
"Се Жених гряде..."
Ворушаться в трунах трупи,
Вся земля гуде.

ФРАГМЕНТИ II.

Добірка упорядника

Хвилюють, ходять, шумлять жита,
 Злотисто-жовті, украй наліті,
 Над ними неба блакить свята,
 Ані хмаринки у тій блакиті.

Співає срібна в душі труба.
 Душа квітками, як клумби, квітне,
 Хліба і небо, небо й хліба, —
 Куди не глянеш, жовто-блакитні...

1923.

Вірш "Ялинка" переписаний і подарований 8-літній донечці Софії й Арсена Степанюків, Гані, 1948 р. Графіка (синім, чорним і червоним олівцем) роботи самого О. Стефановича (див. стор. 108 — "Різдвяна казка").

Засяє день, і сутеніє.
Сніги, як килими, лежать.
Вітрець знемігся, тихо віє.
Якийсь лісочок манячіє
В далечині. Санки біжать.

Якесь бліде все, сніг і небо,
Санки і я, і сивий кінь...
Кому розлити було треба
В повітрі блідість сюю з неба?
Дзвінок забленькав десь: дзінь-дзінь...

1923.

В очах, мов сонце сходить світле —
От-от запалить вії,
На грудях вітонька розквітла
Бузкова ліловіє.

Де декольте — співає виріз,
Де сніжність стидно-гола...
Скажи, з душі то буз той виріс,
Чи ти то приколола?

1923.

ІЗ ЦИКЛУ “ГОЛОД” (II)

Завили собаки, як на пожар,
Завили в степах, мов кручені.
Над обрієм черева чорних хмар
Розпухли, набрякли кручами.

Завили собаки, як на пожар,
У сурми біди засурмили.
Скомандував Голод хмарам “удар!” —
І рушили важко юрмами.

1923.

З ЦИКЛУ “ГОЛОД” (III)

Сказав хтось: “Молочно і медяно
Оцій землі плисти-тексти”,
Та просять руки вгору зведені:
“Ой, хліба... Боже мій святий!”
Чорнозем в полі аж вилискує,
Аж синій — чорний, дорогий,
А очі дико так виблискують,
А люди людям — вороги.
Хлібам — злотистим морем плюскати
У синій берег — далечінь,
Та хата в вишнях стала пусткою,
А на току здихає кінь.
Одним жнивám там бути — заручинам
Пісень і блискавок серпів,
Та ті жнивá... Людей замучених
Жне голод. Зойки, стогін — спів.
Дитині: “хліба”... не захлипати,
А захотіло, — любе, їж,
Та ні, не хліб, а ніж до хліба там
В живіт дитині рідній, ніж:
Син вириває хліб у матері:
“Кришинку, мамо... Мамо, дай!”
І без ножа не відірвати їй
Од себе сина... Гіркий край!

1923.

ІЗ ЦИКЛУ “ГОЛОД” (IV)

(На мотив “Ой, яблучко”)

Ой, колись оцей ніжик
Був захліблений,
Ой, колись хлібом божим
Був заліплений.

А тепер він, щербатий,
Кров'ю з'юшений,
У руці пазуратій
Міцно здушений.

Ой, колись хліб, як сонце,
Я ним краяла,
А тепер в груди доньці!
Ла-ла, ла-ла-ла!

1923.

Якісь білі крапки миготять
У блакиті, високо-високо...
Он туди дай нирка своїм оком —
Якісь білі крапки...
Бачиш, як он під сонцем блищать?
Папірці мов з чиєїсь руки.
То пташки нас якісь залишають.
Тільки звідки вони там взялись,
Звідки білі знялись?
Було ж порожньо в синіх безкраях.
То пташки, то пташки...
Але де було взятись там їм?
І приглянься... Зовсім, ну, зовсім —
Папірці із чиєїсь руки
.
Ах, я знаю тепер...
То папір в канцелярії Божій порвали,
Запевняю тебе --
Той папір, що наказував літові бути на землі,
І з порога криштального в синю безодню змели
Ті шматочки паперу, щоб тихо на землю упали,
“Порвалося літо” — сказали.
І оце ті шматочки паперу летять,
І оце вони так миготять.

1923.

Вдарило по садках
Сонце червоне —
Злотом по злоті.
Вдарити злотом по злоті —
Задзвонить.
Але тиша така —
Аж в вухах дзвонить,
Аж душа тоне.

1923.

“Чогось страшно мені, чогось боязко...
Встань, соколе, вікно зафірань”.
“Ой, смішненька ти. Хто ж там? Лиш проліски
Та поснули кущі без шептань.
Пригорнись до менé, мое злотко,
Хвилям сну себе всеньку віддай —
Загойдають так солодко-солодко:
Баю-бай, баю-бай, баю-бай...
Кожна спить на селі тепер хатонька,
У садку кожна квітонька — гном.
Треба й нам, моя ясонько, спатоньки.
Чорна людям, чужа за вікном”.

1923.

Про сонячну вроду
Не мрій. —
Дай серцю, природо,
Спокій.
Шарлатну барву —
Зміни,
Хай срібло і мармур —
Зими.

1928.

ПІСЛЯ ДОЩУ

Сипнув як стій з тієї хмарки, —
Не зчувся, коли вщух...
Як зелено зробилось в парку
Після дощу! —
Немов звичайний там над містом,
Між димів і домів, —
Над листом — зелено-краплистим
Він прошумів.

Виблискують калюжки між камінням,
Неначе порозбиванії скелка,
І тає, зацілована промінням,
Зелено-фіолетова веселка.

25. VI. 1928.

ЯЛИНКА

Не лише міста і села,
Людські села і міста,
Облетіла вість весела
Про сповитого Христа.

Скрізь пронеслася по світі,
Скрізь той вітер пролетів...
Як рокочуть верховіття
Розколиханих садів.

Од стеблинки при дорозі
До хмарини угорі —
Все у радісній тривозі,
Все у сяєві зорі.

Всюди радість господарить,
Все дари приготує...
Як ті "Царіє со дари",
Поспішає вся земля
Привітати немовля.

II

А найбільше з дарами квапливе,
А найбільше щасливе, ясає —
Царство зелене шумливе,
Шумливе та кучеряве.
Найбільша радість в природі —
Зелена радість лісів і садів...
Вгинатися будуть од квітів, плодів
Столи у господній господі!
Сливи щодня наливаються солодом,
Сливи солодкими стали, як мед.
Груші між вітами світяться золотом,
Груші запалють зелений намет.
Світиться груша і яблуко світиться...

Квіти конвалій питаються вас:
"Гарна для Панни Пречистої китиця
Буде з пахучих роздзвонених нас?"
Вишні залляли зелене метелево
Радісно-краплим червоним дощем...
Кожная квітка і кожне дерево
Дари готує в таємний Бетлем.

III

В краю, де Півночі влада,
В білому полі одна, —
Тільки ялинка сумна,
Тільки ялинка не рада.
"Добре їм там,
Під небом ласкавим,
Під сонцем яскравим...
Що ж я йому дам?
Таж на моїм деревці
Ні ягодинок, —
Тільки сніжинки оці,
Тільки сніжинки..."
Але що це — сниться чи ява?
Хтось ялинку світлом залива,
Хтось крилом од вітру закрива —
І голублять розласкавлені слова:
Не журися, моя сирото,
Не сумуй, деревце моє гоже —
З цього часу без тебе ніхто
Не ославить народження Боже,
Як осяєш ти свято Різдва,
Як усі тобі будуть радіти!
А найбільше — найменші ества,
А найбільше радітимуть діти,
Як ти вмітимеш вабити їх,
Як ти красно для їхньої вітих
Позолотиш на гілках своїх
Помаранчі, цукерки, горіхи!

І не будуть оці льодові
А полум'яних сила-силенна
Загориться зірок на тобі,
Моя з віку до віку зелена!
Не журися ж ялинко мала,
Королівно Різдвяного свята —
До сьогодні ти бідна була,
Від сьогодні ти будеш багата!

Прага, 1933.

ПАНІ ГАЛІ

“І місяць мені наліво
Йї kota котила дорога, —
Ну як тут заграць щасливо,
Скажіть, на милість Бога?”

Нехай би лиш це — та нащо
Побажання ті зневчасна?
О, роле моя пропаща,
О, доле моя нещасна!..”

Та вийшло зовсім інакше —
Ви грали над всі похвали...
Як ясно цвіли і як же
Пройнято Ви вболівали!

А та соромливість юна
Йї чистота-спокуса,
Коли принесло драгуна,
Що весь — гіпнотичні вуса!

Отож не треба бояться,
В прикмету вірять котячу...
...Вчорашніх сто гратуляцій —
І завтрашніх сто в додачу!

7. 2. 1938.

З ДАВНЬОГО ЗШИТКА

Віквічно в облозі,
У борні, у тривозі, знемозі...
Серце криваве в степах десь вітрами рида:
“Ой біда, ой біда
Тій чайці-небозі...”
Віквічно в борні, в облозі.

За хмарами хмари,
То як ніч, то багрових отари...
Ще не звалила червону стіну сторона,
А вже чорна стіна
Встає, щоб ударить...
За хмарами — мури-хмари.

За гунами гуни —
І лунають чугуннії луни...
Дуднява тупотів, гуди у груди твої...
(Ой ви струни мої,
Не жахайтеся, струни!..)
За гунами — другі гуни.

Віквічно в облозі,
У борні, у тривозі, знемозі...
Серце криваве в степах десь вітрами рида:
“Ой біда, ой біда
Тій чайці-небозі...”
Віквічно в борні, в облозі.

ДО СВ. ВОЛОДИМИРА

Похитнулися міри й виміри,
Стільки зверглося вір, богів, —
Тільки Він стоїть, Володимире,
Той, до кого ти нас привів.

У сліпучому сконі атому,
В лютім подиху всекінця,
Лиш виблискує на розп'ятому
Рубіновість його вінця.

У нещадному сяйві розпаду
Лиш чорнішою тінью хреста...
Вірим, княже наш, в свого Господа,
В те, що з мертвих Він нам возста!

Як добре по хрусту гілки,
По шерху трав у смереччі
Вгадать: лисиця чи білка,
Чи заєць дався на втечу.

Звіриним нюхом відчути,
Що овочі ці їстовні,
Ті — повні злої отрути,
Хоча й привабні назовні...

Як любо блукать лісами
І в їх далині і близі
Усе читати таксамо,
Як в добре знайомій книзі!

А сонце ляже на спочин, —
У сутінь випнути шатра,
І хай горить, палахкоче,
Хай довго палає ватра!

Хай дивний вітер повіє,
Таємні шелести в борі...
Хай казка розтулить вії
І гляне по всім таборі.

Сам Юрій під "скоби" варти
Хай злине на буй-коневі,
Од власного світла й ватри
Обидва, як жар, вишневі.

Хай казка квітне і світить,
Хай брат не зна, ні сестриця,
Дорослі вони, чи діти,
Чи видиться їм, чи сниться.

ЗАЧАТТЯ

Сліпучо вибухли крила,
Взяли у срібний намет...
"Радій! Тебе обійме
Найвищая сила!

Твоя предивна дитина
В собі з'єднає обох...
Прийде Чоловікобог,
Між люди — Боголюдина.

"Радій!" — А крила гули,
А з крил задихало жаром...
І раптом полум'ям ярим
Розторг покій навполі!

Од стіп до стелі горів,
Стовпом огненным воздвигся...
Так дивно кущем у висях
Горіла гора Хорив.

Новий гримучий костер! —
Як руди терну далекі,
Розкраяв багри і клекіт
Громовий голос тепер...

"Твое ізбрано ество.
Це він, грядущий в утробу,
Воскресне із гробу.
Зверши Рождество!"

І руки враз обвились,
І крил ніхто не розійме, —
І ти — в подвійних обіймах,
Огнем пройнята наскрізь...

І чуєш — сила жасна́
Нестримно рине у тебе...
Як злива, хлинуло небо
В твої ложесна!..

Німів безсилий язик,
Та серце покірне кріпло...
...Вогонь повернув у срібло —
І зник.

Боффало, 1964.

ФРАГМЕНТ ІЗ “ПРЕОБРАЖЕННЯ”

“Він із якимись людьми.
Двоє. Чоловікі.
Але вони не такі,
Як ми.”

“Вони! Не відаю, хто
Мені про це промовля, —
Та знаю: Мойсей — ото,
А ото — Ілля!

Де біля Нього взялись?” —
Не вийде з дива Петро.
Про щось говорять утрюх,
Зорячи вись.

“Може, ветхий минувся світ?
Може, всі зо своїх могил
Вийдуть сюди на звіт
Перед Силою сил?

Не знаю... ой, як же тут,
Брати, хороше!
Тут і суд не був би за суд,
А за батьків докір лише!

Я скажу, як скінчать вгорі:
“Тут найкраще нам на землі!
Зведім собі три шатери —
Тобі, Мойсею й Іллі!..”

Ні, я зараз піду туди
Із дозволу наших уз!”...
...“Ну як?” — питають брати.
“Усміхнувся Ісус.”

...“Але гляньте!.. — і вдиво вверг:
Вершини з трьома — нема, —
Хмара клуби здійма,
Застінивши верх!

І, може, здалось здалік,
Але бачив кожен із них:
Ввійшов у хмару — і зник
Якийсь чоловік.

Ще Петро, що трохи поблід:
“Звідки привид оцей?
Чи не вертався Мойсей
На той світ?”

І кожний став не своїм
Од з’яви — примари їм.
...І раптом — із хмари грім!

“Громовиці то зрив —
Чи рокоти слів?
Хтось грóмами заговорив!..”

І вже знали, що мить
Про Нього гримить,
Що їм — і нікому окрім
Котиться грім.

І вже чули голос Отця, —
Той глагол, ту луну, —
І жах огорнув
Душі й серця.

Не могли. Долілиць.
...А як тільки звелись, —
Іскравицю зіниць —
На вершину!.. У вись!

Вже не трое. Один.
На своїй висоті,
На своїй самоті, —
Він.

Ще били тригруді у дзвін,
Ще рамено чуло крило,
Та над ними мерк уже Він,
Смеркало вже сребро.
І скрикнув Петро:
“Що це було?”

Погас.
І вись погасла і низь.
...“Ви тільки заглянули в час,
Що встане колись.”

І думав за повороту:
Спокусу — збороти,
Це породдя глухоти!..
Коли двігну хресне яро, —
“Гору Ермон
Двігніть проти Голготи!..”

І в тишу — тихе й просте:
“Про Ермон повісте,
Коли воскресну”.

РІЗДВО

Уночі, в убозтві навколо,
Невисокий стояв чоловік.
Ледве блимнуло світло про вік —
Під пасмом чорняви чо́ло...

Ще поглибив тишу велику —
“Поклади чеканню кінець”...
І освітив каганець
Профіль дів'яого лику...

І враз, де верета, —
Скрик дитини у світ!..
..І почула — здригнулась планета, —
Не почув людський рід.

Боффало, 1964.

ШЕВЧЕНКО

Гримлять прокльонами погрози,
А просьби — рóзкрил молитов...
“Погибнеш!” — викрикнула кров —
І обернулася у сльози.

І — “Мамо!” . . . Вся у клик єдиний
Жагуча згрудилась роса...
І знову — грóзьба і гроза
Поета, сина і людини.

У простори зарокотало, —
Громóві рóкоти — щомить:
Крізь буревіщення гримить
Космічне, вічне Кракатао.

Боффало, 1964.

ШЕВЧЕНКО

Перелічу і дні і літа.
Кого я де, коли любив?
Кому яке добро зробив? —
Нікого в світі,
Нікому в світі.
Неначе по-лісу ходив!

Т. Шевченко

Позерства — і на зерня, на слідину.
Ти батька і багато Григорів
Тулив у своєму серці — та узрів
І всім еством любив еси — Людину!

Любив калини. Відав янголину —
Нестерпне-ясну й темну. І горів:
Ті вихори, той пристрасти Хорив
До кореня стрясли твою Калину!

О, не комусь, а всім робив добро,
Коли гримів — “порвіте!” на Дніпро
І — “будьте люди!” сурмив на усюди!

І той пожар, те полум'я і жар —
Огонь мистецтва, — клекоти і руди,
Багрове обре зарево “Кобзар”.

Боффало, 1965.

ГОГОЛЬ

Там — арс і секс. Там — Бог і сатана.
Ніде душі такої не знайдемо.
З розп'яттям крил устав над нею демон,
Але фінал — з Розп'ятієм вона.
Пекла спокус, укусів множина,
Той сик — “секс-секс”... і змій той, що недрема!..
З мистцем були — краса жаска із темен
Та самота й нелюдська вишина.
Наскрізно зір прорізував убранство —
І — сумно є на світі цьому, панство!..
І пекельнів, обрушувався сміх
На збір машкар, на рила, на звіринець.
...Був наш і їх. Обом — і для усіх.
То Гоголь був, і був то українець.

Боффало, 1965.

НА ЛИСТ

Такої хвилі — дивини
Ще не прожив у своєму скиті —
Він ось, як облак із блакиті,
Злетів з надхвилля далини!..

І рвучко свіжнявою ось
У вікна хлинули привіти...
Це вітер звідти, де “порвіте!”...
Де Чорне море розлилось!..

І — Ви. І вигукнули три —
“Зволожмо, висмаглім, обвіймо!”...
Синь-зблоть-прозор Вам, обійми —
І море й сонце і вітри!

Боффало, 1965.

НА ПРИВІТ

Не стукнув навіть — “одчини!”
У двері, з вечора закриті,
А просто клаптиком блакиті
Упав з руки далечини.

Привіт із хвиль!.. І віє ось
У вікна свіжістю озону...
Ні, це повітря з-під Херсону,
А не з Бостону пролилось.

І — Ви. Стрибожичі зо три, —
“Ану вродливицю обвіймо!..”
Синь-золот-прозор — Вам обійми,
І море й сонце і вітри.

Боффало, 1965.

Ніч і тиша — на сторожі.
“Ой, не бути в парі!” —
Хтось вродливці зловорожить
І воложить карі.

Але — що це? — серед ночі
Дивний спів рознісся!
Потішати наче хоче,
Котиться з узлісся...

Соловей? У співнім герці
Ті лящать у гаю, —
Цей співак до глибу серця
Співом промовляє!

Запитати? — “Де подівся,
Слова не сказавши?
Виглядай його, надійся —
Чи пішов назавше?”

Ніби голос, як у птиці, —
Мова — не пташина:
“Не дівчата-молодиці, —
З милим — батьківщина.

Він вже там, де його друзі,
Там, де місто Броди.”
Гей червоні в тому Бузі
Та важенні води.

Прикипів до кулемета
За отчизну-вроду,
Молоком текучу й медом
Тільки не для роду.

У Петра одно для смерти —
Німота погорди:
І Петрів таких не стерти
Вам ніколи, орди!

Боффало, 1965.

СВІТАНОК

Гукнув у праліс Пракий —
І там, де луни упали,
Здавалось, галяви стали, —
Могутній голос такий!

Кремезні люди гудуть
У пушах-нетрах без міри.
По древах — кремій сокири, —
Загусла рідшає муть.

Дажбог розжарив блакить.
Дзвенить малеча з колиби.
Пройшли Ярило і Либедь, —
Повів Яр-бог, щоб ярить.

Урвався ліс, бо — ріка,
Не дно, мабуть, а провалля.
Дніпро. Скажи ще з оддалля —
“То лев реве та рика”.

А гори — пагори ці —
Для сили, ліпоти й слави.
Дива — ті видива, з’яви
І сни горі та ріці!

Повідав, півів — “отам
Стогрудо дихає море”:
Ти брам не знаєш, просторе,
Навкруг одкритий вітрам!

Ти, вітре, браму зустрів?
Ти, брате, був на воротях? —
Тут простір тільки та протяг
Усіх стрибожих вітрів!

О, так, воно не одно, —
Два неба, боже, у тебе:
З блакиті — синяви небо
І небо — зелен-вино!

Дажбоже неба й землі,
Вседобра в тебе десниця! —
Та тільки звідки та птиця,
Ті дивні клики у млі?

Благословляєш на світ,
На сході смуга рожева, —
Нащо ж той глас “вверхи древа”,
Той темний клекіт із віт?!

.
Казкові вимисли це? —
Уся батьківщина — казка,
Болюча, любя і жаска,
Вогонь — у серце й лице!

МАТЕРЯМ

Марії Фіглюс

І

Ведмедиця йде на ножа,
Хребет іде поламати,
Рятуючи ведмежа, —
Бо то — мати.

І в тобі вона є.
Хижа та ведмедиця, —
Чи ти — молодиця,
Чи пригасло око твоє.

Та коли у дочках землі
Є роджати потреба,
Є чорнота плідна ріллі,
То є й синява неба.

Не лише зродити на світ,
А так зростити дитину,
Щоб найбільший був заповіт —
“Будь людиною, сину”.

У слабких жіночих руках —
Родини, рбди й народи:
Що мати сіє, те родить,
В роках живе і віках.

І про матір, звану Марія
І єдину із множини,
Є глагол, що сім'я жони
Знеголовить в логові змія.

Тож лише добірне зерно,
Лише добре — дитині, —
Хай в ланах під повінню сині
Золоте шумує вино!

II

Всесила. Про Силу сил
Горить і движить вселенна —
В безоднях — сила-силенна! —
Гудуть вихорі світил.

У другім зерні —
Розумна, творча істота, —
Хай послухає в ній темнота,
Коли світло рубнуло: "ні!"

А третє сім'я — вона,
З правре́мен кременю жизна,
З Тракия — наша отчизна,
Родина наша одна.

Боффало, 1965.

ПЕРЕКЛАДИ

Тарас Шевченко

БЛАЖЕН ТОЙ

Блажен той на світі, щастя йому, доле,
Хто з братом голодним готов розділить
Останнюю крихту і злобного волю
Законом Господнім спромігся смирити!

Блажен і свободен!.. Того ж, хто не оком,
А серцем лиш бачить лукавство людей
І тільки ридає, зідхає глибоко, —
Того, справедливий, позбав Ти очей!

(Переклад з російської)

Тарас Шевченко

З ПОЕМИ "ТРИЗНА"

. О, святая!
Святая батьківщино моя!
Як поможу тобі в одчаю, —
І ти закована, і я...
Скажу тиранам Божу волю,
Не зрозуміють, не приймуть —
І на Твоїм широкім полі
Камінням вісника поб'ють!
Знесуть високії могили
І понесуть їх словом зла!
Тебе убили, розчавили
І возхвалить заборонили
Твої колишні діла!
О, Боже сильний і правдивий,
В Твоїй руці — життя і смерть, —
Вдягни у славу свою твердь
І сотвори святее диво —
Воскреснуть мертвим повели!
Благослови возстать собором
На подвиг новий і суворий —
На чин іскуплення землі,
Землі, повитої в неславу,
Стократ политої криваво,
Колись преславної землі!"

(Переклад з російської)

ВІРШІ ВИКЛЮЧЕНІ АВТОРОМ З РАНИХ ЗБІРОК

Тож у душі так тихо, як у церкві,
Коли відправиться, зомовкне крилас.
Тож скоро снігу ляже білий перкаль,
А ви приснились.

Ви чуєте, як осінь тихо, бідно
Розчісує голівки моїм віршам.
Душа тепер, як сонний лебідь срібний.
Не сніться більше!

“Поезії” 1923 — 1926.
“Нова Україна”, ч. 11, 1923.

Перший день оце — сивий такий,
Так глибоко про сонце забуто:
До вдови осени в приймаки
Пристав смуток.

Гірким жалем за серце схватив —
І от-от вона схилиться плакати:
Підуть тижні сльоти,
Піде мряка.

“Поезії” 1923 — 26.
“Нова Україна”, ч. 11, 1923.

Упало на луг вороння
І замовкло.
Од жовтого листя — в очах
Пожовкло;
Упав би у трави бліді,
Завмер би.
Упало на луг вороння,
На верби.

“Поезії” 1923 — 26.
“Нова Україна”, ч. 11, 1923.

Перед птахами десь розкрилася
Брама вирію — просим!
І в садку у нас, як на крилосі
Безголосім.

В синім лісі хмар не розкрилися
Сині галяви й досі.
Засмутилася-зажурилася
Осінь.

“Поезії” 1923 — 26.
“Нова Україна”, ч. 11, 1923.

Встав місяць-ріг. Жене хмарок, —
Закрили сивим сріблїсть жовту:
Світло — тарілки черепок,
Котрого хтось в помї бовтнув.
Над головою хмари скрізь —
Крилом розтерзаного птаха,
А захід — в крові весь, наскрізь,
Мов велет вбитий там зваливсь,
Крови калюжами розливсь,
Мов там поклали Голїята.

“Поезії” 1923 — 26.
“Нова Україна”, ч. 11, 1923.

НА ПІВНІЧНОМУ БІГУНІ

Пустка. Смерть. Ні кораблям, ні лодкам, —
Лиш льодів холодним трунам — рейси,
Мов ніколи соком трав солодких
Не живились тут гіпербореїці.

Пустка. Смерть. Нічого тут не треба.
Тільки неба сяють злотні виграви:
Сну могильного не може бачить небо —
І гасає в божевільні злото-вихрами.

“Поезії” 1923 — 26.

“Студентський Вісник”, ч. 11, 1925.

НА МІСЯЦІ

Ніхто і ніщо не диха,
Ні слуха немає, ні духа.
Стоїть незглибиме тихо
І само себе слуха.

“Поезії” 1923 — 26.

“Студентський Вісник”, ч. 11, 1925.

Ой, заграло небо, ой, заграло —
От червоне, золоте, а от зелене.
Тундра тиха, тундра добра стала,
Як рахманні, як слухнянії олені.
Гей, чого це ви, собаки, так помалу?!
Поспішайте! Нас чекає Ілінеут.
Не для того м'ясо оленеве
Вам даю, щоб у дорозі приставали.
Наче сонце, ясне сонце літом,
Такі очі у моєї Ілінеут.
Чи так грало небо колинебудь,
Як оце, коли я рвусь до Ілінеут?
Ні, ніколи ще не грало таким світом.
Ой, зелене, ой, зелене — ти потухло...
Знову небо грає грою золотою:
Ой, багато, ой, багато Добрі Духи
Налили в свої світильні лою.

“Поезії” 1923 — 26.

“Нова Україна”, ч. 12, 1923.

Скільки в неї курчаток-пискляток,
Мацюпусеньких дзьобиків тих?
Двое... четверо... вісім... десяток!
Десять діточок дав їй Пан-Біг.

Боже милий, бур'ян той кропиви —
Це для них уже ліс, цілий ліс!
Там ховатись, як близько той сивий,
Той крилатий, що вчора щось ніс.

Поховаються, зникнуть в тім лісі
Вдар в дзвіночок: ціп-ціп, ціп-ціп-ціп...
І, як м'ячики, звідти чи звідси
Сипле їх біло-жовтенький дріб.

“Поезії” 1923 — 26.

“Нова Україна”, ч. 1—2, 1923.

МИТЬ

Чого ця мить така окрема?
Ой, згадко така люба, мила!
Поцілував кресалом креміль,
Аж іскри полетіли.

І рідним чимсь, старим, чумачим,
Запахла гостро ватра,
Виходить місяць — знає, бачить,
Що час на срібну варту.

Де вмерла ватра злотна, перша, —
Червоне гасне море.
І хоче світло те задержать
В примерклім люстрі Горинь.

“Поезії” 1923 — 26.

СНІЖКА

Та се ж грудка з небесних зірок!
І насправді образилась ти?
Се просохне... І се ж — сребро!
Дай я витру тобі, ходи...

Білі зірки падають з неба,
Зірки з неба — під ноги нам.
Хто казав, що зими не треба?
Хто казав, що уже весна?

Білі зірки... Душа умилась —
І у білий, свіжий рушник.
Білі зірки. Скажи, на милость, —
Хто там творить у небі їх?

От одна упала на груди.
Така гарна, що музу клич!
Яким дивним мистцем тра бути,
Щоб створить таку гарну річ!

Білі зірки падають з неба,
Зірки з неба — під ноги нам.
Хто казав, що зими не треба?
Хто казав, що уже весна?

“Поезії” 1923 — 26.

І хотів би підбігти ти:
Та чи ж можна в снігу такому?
Так помалу мусиш іти,
Мов ступінь твій по золотому.

Обізвався на річці лід.
Сутеніють снігів пустині.
Що не ступиш — глибокий слід
Хтось налле тобі синім-синім.

Обізвався льодок — замовк.
Ще тихіше, здається, стало.
Що ти, чорне, там: заєць, вовк?
Промайнуло, не відказало.

І хотів би підбігти ти,
Та чи ж можна в снігу такому?
О, як довго іще іти!
Як далеко іще додому!

ЛНВ ч. 12, 1925.
“Поезії” 1923 — 26.

І з палицею пілігрима
У нові села й городи
Простує тінь неутомима
Григорія Сковороди.

М. Рильський

Ще просонню сповиті
Дніпрові береги...
У простій сивій свиті,
Без зайвої ваги, —

За поясом цівниця,
Торбина на плечах.
В десниці патериця,
Куди ще його шлях?

Куди його провадить
Невтомная хода?
В якій села-гради
Гряде Сковорода?

“Поезії” 1923 — 26.

От високо став місяць у небі,
І на озері, де глибина,
Десь береться за лебедем лебідь,
Мов виносить їх сніжних зо дна.

Місяць озеро гладить, голубить,
Місяць з озером срібний взяв шлюб.
Лебединії шиї, як труби.
Хоч одна б заспівала з тих труб,

Хоч один би крилом який вдарив,
Хоч один би заплюскав... й не ждять, —
Наче сонні скували їх чари,
Наче плавають лебеді й сплять.

В сріблі місяця лебеді срібні,
Срібні лебеді в срібній воді...
Шелесни лиш чимнебудь, лиш скрипни —
Вони зникнуть одразу тоді.

“Нова Україна”, ч. 1 — 2, 1923.
“Поезії” 1923 — 26.

Заблудилось ягнятко в степах,
Не гляділось, дурненьке, отари.
Біга, мекає, — взяв його страх,
Боляче своїм києм ударив.

Загубилось у буйній траві,
Кличе маму, викликає, мека,
А вже мама у теплім хліві,
А вже мама далеко-далеко,

Не почує, хоч як її клич...
Допалав десь на заході палац.

Степ темніє. Спускається ніч,
Біла базя саменька, як палець.

По-нічному зідхнули хмарки,
Захиталися трави злегенька.
Степ великий, широкий такий,
Біла базя маленька, маленька...

“Нова Україна”, ч. 1 — 2, 1923.
“Поезії” 1923 — 26.

МУЗИКИ

Ой, заграли музиченьки на горбу,
Аж гуде, так бухка бубон: бу-бу-бу!
Скрипка співом, срібним співом залилась:
“Гей, до нас, веселі, світлі, гей, до нас!
Хто не вміє веселитись — научись!
Чи ти чуєш, як ми з бубном обнялись,
Як нам зелено, шалено? Коли так,
Що ж би, парубче, був з тебе за козак,
Аби дівчини ти зараз не схопив, —
То ж я знаю, скільки в тебе там вогнів!
Аби з нею в блиски-скоки не пішов?
Що ж би в тебе за юнача була кров,
Що ж би, парубче, був з тебе за козак?”
Бубон грима, бубон бухка: “Так-так-так!”
Співи сріблом ллють на вулицю з горба:
Хай ховається, де є, яка журба!
Не накручуйте ви лірних в серці корб!
Ой, веселий, ой, веселий же наш горб!
Здивувалось у блакиті золоте.
“Звідки мак той такий буйний там цвіте?”
Цілий день лежав зелений там обрус.
Прихилилось злотисте до горба:
“Ой, яка ж тут та веселая юрба!
Не півонії тут квітнуть і не мак, —

То дівчата червоніли мені так.
Як же гарно хтось, як весело співа!
Яким ходором так ходить голова!
О, яке тут все рухливе і живе,
Просто в душу срібний спів мені пливе!
Ой, зрадив, забився срібний мені птах,
Ой, мигтить мені, мигтить мені в очах!
Чи здається, чи хвилює то блакить,
Чи то горб так, чи в мені гуде-дзвенить?"

Каже мати до Івася: "Подивись,
Як заграло ясне сонце — блись-блись-блись,
То злотистим, то рожево-вогняним...
Що ж це сталося сьогодні з золотим?
Не прийшла ще цим веселошам пора.
Раз лиш на рік, на Великдень, воно гра!"

Грають, грають музиченьки на горбу:
Скрипка сріблом лле, а бубон: бу-бу-бу!

"Поезії" 1923 — 26.
"Нова Україна", ч. 4, 1923.

■ ■ ■

"Всі враз!" — Як розрив гранати,
Як гострий короткий стріл...
Мов меч, що руба навпіл,
Десь тяжко брязнув об грати.

Всі враз, всі сорок соколів,
Всі сорок мільйонів серць —
І, втихши, побачать герць
Прапори ворога долі.

"Український сокіл", ч. 4—5, 1935.
"Стефанос I.", 1939.

■ ■ ■

Хай серце і око — гострі,
Разючим нехай удар!
Хай хмарам циновим — розстріл,
Щоб більше не було хмар!

Хай слово, подібно винам,
Од міці себе ввірве,
І стануть великим чином
Чотири великі В!

"Український сокіл", ч. 3—6, 1937.
"Стефанос I.", 1939.

■ ■ ■

Л. А.

Хай жало гадове пече,
Нехай я гадом, панно Лялю,
Та вас, повірте, не ужалю
Необережно, боляче.

Автім, гадаєте, що гад —
Мерзенне щось і щось приземе?
Нехай прадавнього Едему
На вас повіє аромат!

Згадайте казку древніх літ,
Що розцвіла під сінню Древа
Тоді, як соняшная Ева
Змінила місячну Ліліт.

Чи ж то не брат мій був, не гад,
Що від його п'яного жала
Так чудно Ева задрижала,
Що задрижав Господній сад?

"Стефанос I.", 1939.

Та усмішка, неждана, мила!
Не маю й досі я знаття,
Чи в ній обіцянка зоріла,
Чи промовляло співчуття,

Але і досі чую дотик
Її проміння і тепла...
Ні, не була то пані Готек
А Лада ладна то була!

Хай нас розділять кілометри,
Не згасне образ ваш ясний,
І зеленітиме ваш светрик
Зеленим клаптиком весни.

З недрукованої збірки "Стефанос II."

Міттенвальд, 1948.

СТАТТІ

ОЛЕКСА ВЛИЗЬКО

“Я іду ясний дорогами,
Серце вимивши вогнем” —

ці рядки Влизька можна було б узяти за мотто до ранніх його віршів.

Сам ясний, він розкриває свої обійми всьому, що ясне:

“Заберу в обійми, у свої ведмежі,
Все, що є ясного на оцій землі!..”

Та ця земля юному, широко-розкритому зорові поета-романтика — вся ясна, вся радісна (“і плине, плине по етерах у безвість радісна земля”) — і він всю її, цілий всесвіт обніме. То нічого, що крізь цю прозору ясність світу просвічує темне, — нічого, що око вже підгледіло “терновість” світу. Може, тому він ще дорожчий для поета. В душі стільки любови, що в одному серці її не змістити (“як би можна помножити серце, я помножив би тисячу раз”), її одної вистачить, щоб залити темноти світу нестерпним промінням, запалити світ, зробити його ясным (“щоб світ загорівся, і став би, і розбив би старі береги!”). Обійми, простягнені до землі, розпростерлись на цілий всесвіт:

“Вогню, вогню! Надлюдської любови!
Хай кров кипить у грудях молодих!
Беру тебе, о, світе мій терновий,
В обійми сонячні! — Як теплий птах
І птах вогнений, облітаю серцем
По всіх світах, — над людом простягаю
Безмежні крила! — Хай приходять всі
Під їх покрови! — Як не знайдуть раю,
То знайдуть пекло молодих обіймів...
Любови буйної, гарячої (вогню!), —
Усіх річей любови чарівної,
Щоб враз любити землю, звіря, люд
І жити сонцем, тільки сонцем жити...
Беру тебе, о, світе мій терновий,
В обійми сонячні! — В любов мою

Як в німб кладу! Засяй перунним світом,
І очі хворії нещасному сціли,
І осліпи того, хто тьму сподобав,
Сховався в льох! Любови і вогню!”

Ввійшовши у східньоукраїнську поезію якраз тоді, коли її захлинала хвиля осінніх мотивів, Влизько, дійсно, мав право сказати про себе:

“Я втримав в осіннім покоті
Повну сміху козубень...”

З цією козубеню він ніколи не розстанеться:

“Я незламаний! — просто і щиро
Це скажу і снагою нап'юсь!
З скалозубими рота не щирив,
Але, — вірте, — весь вік просміюсь!

Ну й та як же мені не радіти!? —
Чи дороги імла замела,
Чи усі ми — не кращого діти,
Чи епоха моя замала!?!..”

Він цілим еством відчуває велич своєї тривожної епохи й добре знає, як відповідально бути в ній поетом:

“Не лицемір, поете, серцем,
І не роби із нього шарж:
— Замало глянути крізь скельця
На бунт, виспівуючи марш.

Давно набридли струни ліри.
І пил злетів на святість тем.
— Зроби без жрецтва і офіри
Себе самого бунтарем!

Твої пісні — гарячий племін,
Що палить темряву, мов лід!
Навіщо ж коришся утоми
І оглядаєшся на міт?

— — — — —
Нам треба пісні — бурі, грому,
Нам треба — бомбами слова!
Ні слова — хто там? — про утому,
У кого скніє голова!

Нам треба кожного салдатом
На наші будні і фронти!
Поете — в бій! Доволі ждати!
Громами пісню рознести!

Приймає всю її жорстокість, що не терпить безсилля:

“Пошле з прокльонами на страту
Усіх, що люблять тишу, тіль, —
Що серцем, м’язами — кастрати,
Зреклися льоту і шалін!”

добу, що підносячи “залізні жерла гармат, націлених у світ”,
— визнає тільки силу:

“Ступайте у маршах! Видзвонюйте гуками бруки!
Хай гулом одлунить земля під ногою кременя!”

вірять у ясну прийдешність України:

“...Славословлю по-щирому!
І нема тобі, радість, кінця!..
Тихо сходить за стумами, вирами
Тепла віра на юні серця...
Розпускайтеся ж, сонячні парості,
І бреніте промінням в юрбі”...

Радість, ясність. Вона у світосприйманні поета, нею насичено
його відношення до епохи, до України, — вона і в його
коханні й у його природі.

“Там на полонині, де в кущах омани
Ходять біля ставу, а за ставом млин, —
Безтурботно стану обнімать кохану
І зім’ятий буде пахнути полин”.

Що до цього можна додати?

Природа його — здебільшого весняна, соняшна:

“І дзвенить золоте цебро,
І стримить золотий Дніпро.
І однаково сонце б’є
У чужі серця і моє.
І страшенно багато підстав
Написати усім листа
Про загально відоме, про те,
Що під сонцем невпинно росте
Вся країна й зіницями дня
Примружується як кошеня.
Заець зоряний шлях перетнув,
Повернув у кущі і заснув”.

І над зимою у нього горить його любе сонце (“сонце ти
гаряче, — братіку мій старший!”):

“Сьогодні сонце тепле і просте, —
Отак схопив би яблуком у руку —
І кинув би на крижану розпуку
В холодний степ!”

Навіть осінь, українську тихошелесну, заплакану осінь, він
“по-своєму, по-юнацькому зрозумів”:

“Хай шумить і кошлатиться пуша,
Хай торішне з листочками мре!
Це живе, молоде, невмируще —
Одрубало зогниле, старе!”

Навіть осінь у нього весела:

“А чи знали ви осінь веселу? —
А чи знали ви осінь — вогонь? —
Отоді, як солом’яні села
Над токами розбуркують сонь?”

Простий, як стріла, і ясний, як день, шлях. Коли часами
і набігають на нього тіні, то лише хвилино і, здається, тільки
для того, щоб потім він білів іще ясніше. І жадного перед-
чуття, що цей шлях скоро обірветься, — жадної гадки про

смерть. Навіть тоді немає їй місця в творчості Влизька, коли вона нагадує про себе, заглядає йому ввічі, — в 1927 р. він майже чудом вирятовується з її лабет у хвилях Дніпра (“потопаю, виринаю знову, виринаю знову і живу!”). Такий є ранній Влизько. Влизько першої половини свого короткого поетичного шляху. Ясність, життєрадісність, бадьорість; лаконічна, але глибока і бурхлива емоція; свіжість, безпосередня щирість відчуття; напружена вольова активність, уцільність, — ось прикмети, які характеризують Влизькову творчість цього періоду.

■
“Що романтиком я народився,
Це написано і на виду” —

сказав в одному вірші Влизько. І справді — вже та ясність і радісність, з якою він дивиться на світ (“дивлюся на світ — в рожеву призму”), свідчить про це. Може, найяскравіше виявився романтизм раннього Влизька в його оспівуванні природи. Чи не наскрізь романтична, напр., оця його весна з її легендарними далиною і давниною?:

“Весно, ти знову ідеш. Ой, ідеш ти, блакитна красуне!
З моря ти вийшла далекого, з моря гарячого вийшла.
Там, біля скель мармурових, хвилі приборями луняють,
Дивні легенди шепочуть і піною беріг голублять.

Весно, ти знову ідеш. Ось Дніпро із любови до тебе
Казиться ввесь і тремтить і під льодом зубами скрегоче.
Милий, хороший Дніпро пригадав про юнацьку давнину,
Милий, хороший Дніпро закохався в весну, дідугеля.

Синю давнину згадав, — як ходили козари й пологи,
Велетні в лісі ходили, в лісі жили козарлюги;
Люди з піснями і сміхом звіря з ножем полювали,
Звіря з ножем полювали, — в шкурі звірячий ходили...”

Здавалось би, що, почавши так, Влизько повно справдить своє:

“Я вросту в сторінки фоліанту,
Де романтики шалений лет”,

та сталося інакше: коли світанок поета був ясний і радісний, то денну його путь можна назвати шляхом хитань, борсань, — шляхом самозаперечень.

Ось Влизько назвав себе романтиком, свою дорогу простелив туди, де — “романтики шалений лет”, — занедовго він вигукне:

“Згиньте, романтики! Ви — останні!..
До скроні — кольт!..”

“Я недалекий од рафаелізму!” — каже він у другому місці, задивлений у велике минуле; для нього, рафаеліста, є тільки одне сприймання світу — “як величезної оптимістичної, божественної, сирової бази” для його мистецтва. Та скоро Рафаель стане у нього “зовсім недоречний” — і блюзнірським вигуком:

“Мораль така потрібна мені —
Кинь Рафаеля! — Даеш Дені!”

він перекреслить свій рафаелізм.

Уболіває, що “бомбами розтроснений мармур Мікель Анджельо”, що “мадонна Донателло в кафе заспекульована, де богом джин та ель”, — щоб потім запросити Венеру Мілоську “на пляшку пива”, розвінчати її “од люврових лаврів”, засипати її компліментами, як ось: “ви душею — з мізер-мізера”, “ні богу — свічка, ні чорту — копа!”

“Чую, чую: обіймає жаль, —
За великим невимовна туга,
За незнаним”...

але цю тугу, — “непідтягнуту попругу крові й серця молодого”, — охрестить — “спадщиною гнилою”.

Тема любови.

“Не прийдеш, як вчора.
Не впаду у синь —
Листям з осокура
Молодих хотінь.

Не полину з вітром
До примарних міст...
Тільки місяць титром
Упаде на лист”.

Або:

“Пізно, а чи рано —
Все мені одно, —
Стану Дон-Жуаном
Під твоє вікно.

Забринить гітара
І можливо, вб’є
Золотим ударом
Молоде мое.

Синю серенаду
Про шехерезаду
З вітром — віч-на-віч —
Наспіваю в ніч”...

Чи вщерть напоене мукою:

“Губи твої, очі твої, —
Темна, гнітюча краса!
Вони не мої, вони нічії,
В них спека пустель не вгаса!..

І все безнадійніше десь ліворуч
Безжалісний бій хвилин...
Це знов перебої... Так муч же, муч
І в кров навантажуй полин!

Попробую стати байдужим, та —
Чи змовкнуть мої вуста
І ця нерозсудливо молода
В артеріях кров густа!?”

Але не Влизько був би, коли б про це саме не заговорив іншою цілком відмінною мовою:

“О, блакитна Інно!
Ставте самовар,
Нап’ємося чаю,
Підемо у парк.

Розмовляти будем
Про любов, а ще
Ренесанс сердець і
Етику обійм”,

коли б не сказав про свої почування, що — “то цвіте сантиментами погань”, не назвав їх “сумом за старим реквізитом... принцеси Мари”, “нудним рецидивом мізантропій”, “новим рецидивом старої романтики”, а себе — “вічним рецидивістом”.

Морські вірші. Під парусом романтики

“летить сп’янілий корабель
між двох морів — і під і над тобою”...

Вітри, що його несуть, порти, що його спиняють, — все дише романтикою і красою моря.

“О, тихий порте мій, — вечірня заводь трансу,
Що серце і думки за рейдами запер,
Де віє з-поза плеч м’язистим ренесансом,
Та з люльок, — за димком, — пахучий канупер.

Люблю твоє лице, і ці поснулі стяги,
І скромний орнамент бетонових аркад.
...А десь такі ж, як ти, цвітуть архіпелаги, —
Романтика моя залізних естокад.

Химерно?! Правда!? Так?! Яку ліпити норму
На серце молоде — зрадливу обалонь?!
Привіт тобі, привіт... І бурі, бурі, шторму!
У нас з тобою все... за тишею — вогонь!”

Як Влизько, так люблять бурю і герої його морських віршів і баляд — матроси, контрабандисти, пірати та ін. У нього, з його неоромантичним прагненням героїзму, з вірою в новітнього героя

(“Героєм був і героєм будь!
Хіба вже забув, як вщерть
І вошами борсалась наша путь
І вітер нам сіяв смерть?”...

Нові часи, нові оселі,
А він живе, —
Заклавши динаміти в скелі, —
Герой живе!”),

ці люди моря часто встають не постатями, з статурами, ви-
ростають до розміру якихось велетів, героїв. Може, найкра-
ще видно це в його “Матросах”:

“Загартовані сонцем, вітрами,
Перепливши морями світи,
Ми, крім рейду, не маємо брами,
До якої прийти.

Серце кинувши в шторми і штилі,
Ми в обличчя плюємо сатані
І незрушно на тонни, на милі
Розраховуєм дні.

Наша зброя — гвинтовка і кортик,
Наші думи — морський бурецьвіт,
Наше серце — у чорному порті,
Де цвіте антрацит”.

Але й тут Влизько — вірний собі:

“Романтика моря? Конрад? Стівенсон?
Капітан таємничий, як масон? —
Нічого подібного. Через борт
Схиляється кілька зелених морд,
Щоб дерти з апльомбами шлунки: — Чччорт”.

Поет Мелісанд! Ти мені не брат?
Я шукаю, чи ні, твоїх Ельдорад?
Навряд чи шукаю, бо не один
З таких — попадає за сірий тин, —
В міцний і жорстокий карантин”.

На другому місці:

“Нема тут казки ніякої, —
Як всюди в світі, й на морях —
Шумлять за рейдами прибої,
Де кораблі на якорях.

— — — — —
Тебе, о море, славословлю,
Буденне, чорне, трудове!”

Немає казки, романтики. Ні на морях, — ні в житті. Те
життя, яке ще так недавно було ясным і радісним, якому
поет ще вчора простягав “обійми соняшні”, — сьогодні, бу-
денне, настільки змаліло, що, здається, ціле вмістилось в
чотирьохкутнику нічного вікна:

“На вулицю вистели око
Крізь скельце твоє і вікно.
Там ніч — окривавленим боком —
Пантерою — криє давно.

І бродять, і бродять, і бродять
Під золотом, — тільки без проб, —
Якісь мариновані шпроти,
Якийсь невідомий мікроб!

А то ж — не мара і не казка
Скарбів, що збирав скупиндя!
Звичайна буденна закваска,
Що коротко зветься: — життя!”

Тільки у ворожій всьому яскравому, взнеслому, совет-
ській дійсності (о, поет добре відчував ту ворожість), —
він наперед знав, як стрінуть його “струхлявілі”:

“Не робіть догани! — все однако
Бродить щось сильніше за вино!..
...Буду Сирано-де-Бержераком
І Бертраном буду все одно!”

Він не проказує, а викрикує свій перший і останній, свій
і в наступі і в обороні єдиний аргумент: я народився роман-
тиком!:

“відчиняйте ворота!
Іду!
Що романтиком я народився,
Це написано і на виду!” —

тільки там можливі такі експерименти над собою як експеримент Влизька.

Що поет обезкрилював себе, тлумив ті сили, що росли в нім, прагнучи виявлення, — про це він каже сам:

“...Ти примусь
І себе
Обладнатися без муз,
Щоб запер
У критерій знання те,
Що в тобі
Мучить, труїть і росте
Не в добі!
Справа — звичка, я давно
Впевнивсь теж,
Що не з буднями в одно —
Пропадеш!
Врешті навіть — сірий шлях
Покохав...”

Примушував себе іти “сірим шляхом” у ногу з буднями, корився дійсності. Та розкривались очі — і коли побачив її такою, якою вона є, — повстав проти неї:

“Бачиш, ладнаюся нерви прогризти,
Ти, підкорчоване Жовтнем пнище,
Мальовниче життя, міщанська тюрма!
Бачиш, серце моє — футуриста.
На півтона і нижче
Перетравлює кров — дарма!
Я боюся, що ти тільки опера,
Ти — супроть води і сивухи,
Ти — одублість сердець і одлиги,
Ти — сидіння на місці,
Ти — плиги вище вуха!
Я боюся, що ти тільки помпа,
Я боюся, що раптом, в день один,
Небо видасться шкуркою цапа
І петардою — бомба годин!
Я боюся, що в тебе занадто лепу,
Що бундючність поклала на тебе лапи,

Що “герої” твої — халепи,
З липи! —
Гірко ж бути з таких, котрим
Мама пальця покаже—боятися,—(Москва? О.С.)
І взиватись конквістадором
З обрієм паяца!
Гірко бути дутою горою,
Що розтруситься, тільки вдарте!
Гірко бути новим “героем”
Старого стандарту!
Життя, моє життя, не статуйся, не стій!
Час летить і на місці не сяде,
І чвалають “герої” в хвості,
Через п’яте в десяте!
Хай їм чорт, але, коли нас обсіла
Чорна згряя таких ворон,
Я буду плакати на весіллях,
Сміятись піду на похорон!”

Цього для Москви вистарчило, щоб розстріляти українське серце, де “бродило щось сильніше за вино”.

О. ОЛЬЖИЧ

(До портрета)

Камінь таїв у собі якусь притягальну силу для нього. (Переді мною лише “Вежі” і “Підзамчя”, з “Ріні” тільки дещо пригадую).

Земля “зціпеніла, ствердла на каміння”; “гай — як брила, як камінь на грані”; “люди, як брили камінні”; у рішеннях — “важкість каміння”; “каміння лягло на холодних полях”; “окопи камінні”; у людини — “камінне лице” і “велике серце кам’яне”; камінно-ствердлий туман “лежить . . . мов мармуру незайманого брила”; пророк каже про себе: “Я — камінь з Божої праці”; “річки течуть . . . камінням сухим і чорним” (Рінь); “ствердла й заволола на морозі”, — скам’яніла рука; на шляху, що ввижається йому — “вояки і юрба і каміння”; висоти нависають “камінням хмар”. Зрештою у “Віснику” (якщо не помиляюсь, 1923 р.) був уміщений цілий цикл його віршів п.н. “Камінь”.

З цією “камінністю” Ольжичевого світу в’яжуться важкість речей і дій у ньому (“важкість каміння”).

“Обважнілі віти”; “страшна вагітність” доби; образ — у рамі, “важкій, як стелі, вікна і порталі”; “важкі дубові лави”; “каміння лягло . . . важкими моренами ріні”; “важкий і нерозгаданий туман”; “важкі винограда”; пророк кричатиме правду, “щоб важчали” жіночі “убори”; обличчя “котяться важко юрбою”; “хмари — важка каламутна ріка”; “море важке і зелене”; “сонце важко спадає”; “важкі і задихані груди”; “тяжковагітна” земля.

Коли б треба було збірки Ольжича обхопити однією назвою, то може, найбільше надавалась би, найкраще прилягла б — “Камінь”. Уявляється “камінь на грані”, камінь середохрестя доріг. Той, що вказує шлях, який іде “неугнута і прямо”. Ставить на дорогу, про яку колись, після перших зустрічей з підсоветськими українцями, в годину віри, мені сказалося:

“Крута дорога із Крут,
Та вірмо, рушивши нею,
Нелюдськи міцний цей люд
І вийде він ще на суд
Не судженим, а суддею”.

Згадую ці (до речі, ніде не друковані) рядки, бо вони — моя відповідь Ольжичеві на переданий ним незадовго до смерти привіт з рідної землі.

■
Пророк.

“Сороки стрекочуть, пророки пророчать”. Він не належав до таких пророків.

Ні манії, ні мантиї пророка не носив гордовито-скромний Ольжич. Є в нього дві поезії п.н. “Пророк”, але ні там, ні деінде не називає він себе цим ім’ям, мудро вдаючи, що Бог у ділі рук своїх перебуває незримо.

Він знав їх, ці хвилини “віщих зіниць”, коли не людське, а Боже сім’я запліднює душу (Ольжич взагалі нелегко “запліднявся” від собі подібних: занадто бо він був “камінним” чи, може, краще — мужем). У ці хвилини бачив він ясно й далеко. Бачив — Кінець. Той, лункий “розкритим небом, згубою експлозій”, “Страшний Суд”, коли “дрижить земля і небо”, “нечуваний вітер дме” і другий, світ власний, “смерть як найвищий вінок”, “нестерпно-сліпучу останню хвилину”.

Було в Ольжича якесь особливе прагнення Кінця. Кінця — Початку.

Ніколи не забуду того осіннього багряного вечора. Зустрівшись біля Слов’янської бібліотеки в Празі, ходимо понад Влтавою. Раптом він:

“А захід — в крові, ввесь, наскрізь,
Мов велет вбитий там звалився,
Крови калюжами розливсь,
Мов там поклали Голіяфа...”

Питаю: “Чому це? І чую: “Я копався сьогодні в батькових книжках і натрапив на вашу першу збірку, що ви колись подарували батькові. Оце, потім “Див” і особливо “Кінець-світне” — найбільше мені сподобалось. І потім, коли я надрукував у “Віснику” цикл віршів “До кн. “Кінець-світне”, він, зустрівшись зі мною, так, якось мудро, як умів говорити лише Ольжич, сказав: “Ви добре зробили. Це може, єдине, про що тепер треба писати”.

Спрагою Кінця-Початку надихане його:

“О, думка, що тіло без жалю руба,
Що очі й уста твої сушить.
Архангельська срібноголоса труба
Гримить крізь простори і душі.
І мертві встають і шукають хреста . . .”

Характеристичним віршем для Ольжича був “Кінцевість”, де він “стримує”, “спиняє” час, — підпорядковує тяглість часу його межі:

“Б’є три години на міській вежі.
Вказівка зачеркнула повне коло.
Година вмерла. Але ти скажи:
Не прокляну кінцевости ніколи.

Погасне день, і спопеліє ніч,
І охолоне повногруде літо.
Ти ж не бентежся, не затулюй віч,
Дивися прямо, гордо і відкрито.
.

Лише тобою, мудрою, дано
Цьому життю пінитись і іскритись,
Кінцевосте, незрівняне вино!
Б’є три години. Прояснить же лица”.

Кінцевість була для Ольжича — “незрівняним вином”. Кінець — чимось величним, високим (“велич кінця”, “як велично, що нам не дано . . .”, “найвищий вінок”).

■

З усього того, що Ольжич у своїй поетичній спадщині лишив нам про Україну, може, кажучи його словом, — найвагітніше:

“Держава не твориться в будучині,
Держава будується нині”.

Вкарбуймо це в серця й голови.

■

Кінчаю своїми поезіями його пам’яті.
Остання з них — про сон, що приснився мені, мабуть, у хвилину його смерті і викликав у моїй пам’яті колишній, дуже подібний сон про смерть Юрія Дарагана.

Знаю: “Нащо слова?”, але знаю й те, що він вибачить, бо слово це — не лукаве, а він любив таке слово.

I.

Такі непримиренність і напруга
Успразі все нетребне побороть —
Хай проклятою буде моя плоть,
Що слабшою вона від мого духа!

Ще княжая була на нім кольчуга,
Великий, староруський ще Господь
Провадив українську його лодь —
І твердла і росла його потуга.

“Нащо слова?” Багато був він більш,
Ніж сірий і камінний його вірш,
Не тільки бо вознесла на прапорі,

А й в серці йому випекла мета
Ту заповідь, що кликала все д’горі;
“Одвага. Непохитність. Чистота”.

II.

“Діла і бажання сторуки —
і смерть, як найвищий вінок”.

О. Ольжич

Нам не знать, як згашено кров,
І не знати, де тебе діли —
Чи ти в небо димом пішов,
Чи земля засипала тіло.

Тільки кажуть — вистукав ти
У стіну до свого сусіда,
Що нещадно мучать кати,
Та не їхня буде перемога.

І ми вірим: так і було —
Не вороже звірячо-хиже,
А даждбоже перемогло,
Побідило архистратиже.

Як шляхами вів Тебе рок.
Так провів тебе і кризь муки,
На діла й бажання сторуки
Кладучи найвищий вінок.

III.

В дверях у сні з'явивсь,
Тихо став на порозі.
(Так Дараган колись
В час упокою в Бозі).

Знаю, звідкіль ідеш,
Вдержать мушу, затримать, —
Кинувся . . . Де ж ти, де ж? —
Тільки ніч за дверима.

В серці той вираз твій,
Образ той тогосвітній . . .
Брате по духу мій,
Брате мій кінецьсвітній!

СКЛАДАНИЙ ПОРТРЕТ ПОЕТА ЯК ЛЮДИНИ

“Замість біографічної довідки, подати лише дату мого народження” — (О. Стефанович, лист 11. VII. 1966.). До дати народження (1900 р.), і то неповної і несправжньої зводилася біографія Олекси Стефановича. Бо народився він 5. X. 1899 року в селі Милятині (копія метрики подає Милятин і Могилятин), Острозького повіту; хрещений 8. XI. 1899 р. Батько його, Коронат, був священником; мати, Олександра, походила з родини Літославських.

Від 1922 р. — 1944 р. жив у Празі.

Від 1944 р. — 1949 р. жив у Німеччині.

Від 1949 р. — 4. I. 1970 р., тобто до своєї смерти, жив у Боффало, США.

В 1914 р. закінчив духовну школу в Клевані, на Рівенщині; 1919 р. Волинську духовну семінарію в Житомирі. Від 1922 р. до 1928 р. відвідував філософський факультет Карлового університету (докторська дисертація 1931—32 р. на тему “А. Метлинський, як поет”). В 1928—30 роках відвідував теж літературно-мистецькі курси в Українському вільному університеті. Але все це — тільки вузькі рамки, які охоплюють деякі точки зовнішнього життя поета. А зовнішнє життя Стефановича було самотнє і небарвисте. Внутрішнє життя було напружене, глибоке й особливе, — але поет беріг його внутрішнім, тобто приватним. Сьогодні можна тільки частинно відтворити цей внутрішній образ поета, інтерпретуючи його творчість та інтерпретуючи його взаємини з людьми. Творчість даємо тут повно; як додаток спробуємо скласти образ поета з загальних спостережень людей, які його знали, або стрічали.

Уривки споминів Галини Лашенко

Олекса Стефанович почав у нас бувати (в Празі) в середині 1930 років. Він був “тихий гість”. Коли бачив, що в хаті більше гостей, виходив скорше. Коли були “свої”, сидів довго. Говорив небагато, але уважно слухав, і, відчувалось,

що йому приємно бути в родинній атмосфері... Думаю, що в нього було ще три-чотири родини, де він бував, але таких родин було небагато. Зате на українські концерти, доповіді, театральні вистави — ходив часто. Також часто заходив до української їдальні, не обідати, а побачити людей.

Після одної театральної вистави — давали “Верховинці” — приніс і дослівно всунув мені в руку, як нікого не було в кімнаті, два вірші. Він не чекав, аж я їх прочитаю, а негайно відійшов. Амбітний поет... О. Стефанович заробляв тоді в такий спосіб: доглядав хлопчика (вже не дуже маленького). Батьки не хотіли давати хлопця до шпиталю, де живуть недорозвинені, а воліли тримати коло нього доглядача. Хлопець дуже прив'язався до пана Олекси. Батьки це цинили, тому добре ставились до нього. Очевидячки, заробляв дуже, дуже скромно. Українці звернули увагу на не зовсім відповідний спосіб заробітку поета і запропонували йому викладати в українській гімназії. Олекса Стефанович подякував, але відмовився. Він боявся, що, як включиться до гурту педагогів, то втратить свою волю. Любив бувати, де багато людей, але лишався збоку. Був самотник по натурі, тому не одружився, навіть лякався думки про одруження... Над віршами працював довго, але не вимучував знайомих читанням, не нагадував постійно, що він поет. Був надзвичайно скромний, але в деякі моменти можна було відчутти, що знає ціну своїй поетичній творчості, в тому пункті мав амбіцію. Все ж був у нього і егоїзм естета. Коли пані, в якій він роками бував, мала удар серця, Стефанович не захотів відвідати її у шпиталі, бо хотів зберегти її образ таким, як до недуги. В 30-ті роки вчилася в університеті панночка, звали її Ліда, була гарна. Ніхто ніколи не чув, щоб Стефанович залицявся до неї. Минали роки, якось він сказав мені: “Що з панною Лідой? Раніш в неї була на обличчі якби думка. Тепер її нема, і вона інша.” ...Як він це помітив? — Подумала я...

В Америці став старший, з'явилися недуги, і нервовість, і манія переслідування. Нічого подібного в Празі не було. В цей останній період я його не бачила, а пригадую таким, яким ми знали і любили його в Празі, коли він чомусь нагадував мені вовка, але симпатичного вовка.

Уривки споминів і статті “Про поета, що не вмер увесь” Марини Антонович-Рудницької

Не знаю, чи можу багато більше додати до того, що сказане у статті. Він був дуже милий, емоційний, мав тонку інтуїцію. Але все ж завжди ніби ховався за мур недовір'я, підозри, скритости. Тому й уникав, звичайно, великого товариства. Приходив тільки тоді, коли переконався, що в нашій хаті нікого чужого немає. Був ніби постійно насторожений, але разом з тим обезброювала нас його наївність і чарівна, майже дитяча, усмішка. Стефанович страшенно бідував. З працею, навіть принагідною, було тяжко, але Стефанович і не дуже хотів зв'язувати себе обов'язками, бо любив свободу і незалежність.

Уривки статті:

У неділю, 4 січня 1970 р., помер у старечому домі Олекса Стефанович і був похований на Різдво, 8-го січня, десь на цвинтарі невеликого містечка під Боффало. Помер так само самотно, як самотно проходило його життя. Його вдача — скромна, замкнена в собі, полохлива, насторожена, підзорлива, вражлива й недовірлива, тримала його завжди відсторонь від людей і не сприяла близьким зв'язкам. На старість ці риси його вдачі, мабуть, ще загострились, так що з ним було навіть важко нав'язати контакт або побачитись. [...]

Він був середнього зросту, з високим відкритим чолом і чорними очима. Темне, кучеряве волосся наче німбом обрмовувало його смагляве обличчя. Волосся якось ніколи не вкладалось на голові, а стирчало на всі боки, і через це Стефановича звали “одуванчиком”. [...]

Головна прикмета Стефановича-поета, яка передусім різнить його від інших, це вперте і послідовне, майже неймовірно-докладне випрацювання вірша. Стефанович буквально карбував, шліфував, цизелював не тільки кожне слово щодо точности його значення, щодо музичности кожного його складу і звуку, а ще намагався передати умисними вишуканими сполуками приголосних з голосними драматичне напруження, відповідне до змісту вірша. Він шукав для кожної теми якнайвідповіднішу форму, склад, ритміку, рими і

поетичні образи. Навіть стиль і характер мови змінювався згідно з історичним тлом, добою, нагодою або настроєм, який треба було в даному творі передати. Його окремі вірші переходили десятки редакцій, варіацій та змін. Він, властиво, ніколи не переставав шукати остаточної, ідеальної форми свого поетичного вислову. [...]

Пригадую, Стефанович мав прочитати вірш на жалобній академії Симона Петлюри, яку справляли в одній з найбільших концертних залей у Празі. І тут вийшла трагікомічна пригода. Стефанович не міг виступити на сцені, бо не мав відповідного одягу і звернувся до Хмелюка, поета-малюка, члена празької богеми, з проханням позичити одяг на цю оказію. Хмелюк одягу не позичив, але написав сатиричного вірша:

До мене по штани прийшов поет, —
Бо в бідолашного свої — подерті . . .
Немає в чому продирчать сонет
На святі сприводу одної смерти.

Стефанович цей інцидент дуже довго переживав і гнівався на Хмелюка. Що ж до дирчання віршів — то це відповідало правді. Голос поета був низький і досить глухий, ковнір плаща завжди був піднятий довкола обличчя, і він бубонів у той ковнір щось абсолютно нерозбірливе. До того ж у Празі тоді взагалі була мода скандувати, рубати вірші, а не рецитувати; тому з авторських читань було тяжко щось второпати.

Справжню красу поезії Стефановича можна було відчувати, читаючи її, а не слухаючи його бу-бу-бу в ковнір. При цій нагоді хочу згадати, як ми з ним познайомилися. Я ще була в гімназії, коли мені попалися в якомусь журналі вірші Стефановича. Вони мені настільки сподобалися, що я через когось переказала Стефановичеві, що хотіла б з ним познайомитися. На другий ранок прибіг він переляканий на смерть, і ще за дверима почав благати, щоб я не відчиняла дверей і не дивилася на нього, — бо знайомство можна вести й через замкнені двері. Тоді ж, через шілінку, він мені подав такого вірша:

Коли гай на обрії квітне,
То здається очам,
Що розкішне царство блакитне
Розгортається там.
А наближ його володіння —
Десь подінеться синь...
Далечінь тому лише синя,
Що вона далечінь.

Пізніше він мені писав багато віршів, але цей перший мені таки подобався найбільше. Коли вже Стефанович трохи освоївся, то забігав до нас мало не щодня. Питав, чи немає нікого чужого, а тоді, стоячи коло дверей, щоб легше було втекти, читав якогось нового вірша. Ми, головно мій батько, мали завжди якісь зауваження. Поет терпеливо вислухавши їх — зникав, щоб на другий день повернутися з переробленою і виправленою версією.

Я ще була замолода й не занадто переймалася присвятами й віршами, але батько дуже любив “поетичні турніри”, тож заохочував, інтригував і підбадьорював Стефановича до писання. Десь уже значно пізніше, коли Стефановичеві було коло 40 років, батько почав його переконувати, що у зрілому віці пора переставати писати трьохстрофну лірику, “тюрю-тюрю” за словами батька, а треба братися за серйозну творчість, розробляти якусь тему й переходити на епічний стиль, що вимагає інтелектуального напруження. Мовляв: Стефанович уже старий; свіжість почувань і вражень, необхідних для лірики — вже минула. Стефанович страшенно схвилювався, заметушився й не появлявся десь майже тиждень, — а тоді, на доказ, що старість ще далеко, приніс такого вірша:

Недавно стрінутому літу
Іще й не снівся листопад: (див. ст. 73)

Батько, пригадую, був дуже задоволений, що спричинився до такого гарного вірша. Найбільша співпраця батька з Стефановичем розгорнулася над перекладами російських поем Шевченка. Вони обидва здавали собі справу з того, що перекладати Шевченка — незвичайно відповідальна й складна справа, яка вимагає великої уваги, обережності і

глибоко-вдумливого підходу. Вони дискутували годинами, днями і часом ночами, підбираючи відповідні вирази, щоб ними віддати якнайближче стиль і характер Шевченкової мови. Часто навіть були схильні лишати слова оригіналу, якщо це лише було можливе в українській мові. Знаю, що подібні конференції мав Стефанович у цій справі з проф. Леонідом Білецьким, — з родиною Білецьких в'язала Стефановича довголітня дружба, і думаю, що в їх архіві повинні б зберігатися теж його автографи. [...]

Треба сказати, що Стефанович страшенно бідував. Студентська стипендія від чеського уряду припинялася з моментом одержання абсолюторії в університеті. І люди лишалися без усяких засобів до життя, бо дозволу на працю чужинцям не давали. Тяжко було якось промишляти, тим більше таким як Стефанович, — непрактичним, “не з цього світу” людям, і він систематично вів напівголодне існування.

. . . “О, як добре мені, що оден,
І як легко мені, що голоден, — . . .

писав він про себе.

У нашій хаті склався про Стефановича такий анекдот: Прибігає якось ранком Стефанович, ми якраз снідаємо. — “Стефанович, випийте з нами кави! — “О, ні, ні, я вже снідав”, — відповідає засоромлено скромний поет. — “Стефанович, коли ж ви встигли поснідати? — Довга павза . . . “Чи ви сьогодні снідали?” — “Ні, не сьогодні — позавчора”, — нарешті признається він, і після довгих церемоній, випиває горнятко кави.

Трапилося йому пригода і в їдальні Українського Жіночого Союзу, що її в Празі скорочено-жартома називали УЖаС. Наші студенти працювали там кельнерами, а за це діставали харч, обід або вечерю. Кухню вели добрі господині і пекли там чудові пухкі пиріжки з м'ясом. І ось одного разу захотілося Стефановичеві пиріжка, і він почав торгуватися з господинями, щоб — замість вечері, дали йому одного пиріжка. Жінки уперлися, що цього немає в умові, і щоб він не каверзував, і їв те, що призначено. Пиріжка не дали, а від вечері Стефанович сам відмовився і залишив працю в УЖаС-і. [...]

У пам'яті, як звичайно, затрималися найяскравіші й найгостріші враження. Одним з таких була трагічна подія, яка глибоко потрясла празькою еміграцією. Була це смерть молодого, тількищо з закінченими студіями, інженера Арсена Біднова. Його батько, професор Василь Біднов, був приятелем нашої родини. Це була надзвичайно добра у всіх відношеннях і якась неземна людина і визначна наукова сила у своїй галузі. Арсен, його єдиний син, приятелював з Стефановичем. У гарячий липневий день пішов на пляжу — був дуже добрий плавець, — скочив у воду, і — вже не виринув... Це була страшна трагедія для батька, — мати лишилася на Україні і була підсудною в процесі СВУ.

Ми взяли велику участь у підготові похорону, а професор Біднов, винятково релігійна людина, просив мою маму зробити проект для напису на надгробному камені, де хотів мати слова: “Хай буде воля Твоя”. Стефанович написав вірша на смерть Арсена Біднова — короткого, стислого, лаконічного, уривчастого; але скільки в ньому болю й скорботи!

Нема й не буде Арсена,
Навік Арсена нема —
Над ним простерті рамена
Бронзовий хрест підійма. (див. ст. 68)

Одна згадка упорядника цієї книжки

Для нас у Нью-Йорку Стефанович був напівздогадною постаттю: всі знали тільки, що він живий і живе у Боффало. Тож відлітаючи 16 грудня, 1965 року до Боффало, щоб віднайти поета, я мав тільки телефон Кобця-Варрави та двох незаних пань. Ні Кобець-Варрава, ні ті пані не знали нічого про Стефановича. Але одна з пань дала мені телефон третьої, яка повинна була знати дослівно все у Боффало, якщо не більше. І справді, третя пані знала все: що на розі вулиць Онедей і Філмор є церква св. Миколая, зараз побіч є зелений церковний будиночок, де внизу живе о. Івахів, який притулив на другому поверсі поета Стефановича. Напроти церкви є українська крамничка, де Стефанович любить бувати і купувати сардинки і цигарки; він бо живе на сардинках і цигарках. Взявши з летовища таксівку, я поїхав туди.

І справді, церква, зелений будиночок і крамничка існували точно так, як моя всезнаюча пані веліла. Зайшов до крамнички, купив дві пачки цигарок і пішов до зеленого будиночка. Мене попередили в крамниці, щоб не ображався, як Стефанович мене не прийме, бо таке траплялося. Натиснув дзвінок, і після деякого часу відкрилися двері, а в них з'явилася худа, вище середнього росту, людина, в окулярах, лисіюча, з довгою шиєю і гострим зором. Я сказав, хто я такий, і, на моє велике здивування, він відразу запросив мене до себе. В нього було декілька кімнат на другому поверсі, але всі були майже порожні. Тільки в одній кімнаті була газова пічка для ogrівання, столик з книжками і газетами, а в куті — спаковані валізи і скриня. Між нами відразу зав'язалася тепла і щира виміна думок. Стефанович, не зважаючи на наглядну відсутність великої бібліотеки, був детально поінформованою людиною. Висловлювався про творчість “Шестидесятників”, говорив про деяких поетів Нью-Йоркської Групи, про книжку Юрія Шереха “Не для дітей”, про європейський екзистенціалізм та найновіші прямування європейської теології. Для нього основними силами, які штовхають людство, — це релігія, наука, мистецтво і секс. Сам він ціле життя був роздираний двома силами: поганством і християнством, що, як він твердив, ділили його творчість на дві окремі категорії. Був гостро думаючою людиною і мав тонке відчуття поезії: відразу бачив, де справжнє в поезії, а де фальшиве. Пам'ять у нього була феноменальна, цитував з пам'яті, не тільки свою поезію, а й своїх колег.

Якось посередині розмови він несподівано запитав: “а чи знаєте ви Маланюка?”

Я відповів, що знаю, бо Маланюк мій сусід, і ми часто зустрічаємося.

— А що він про мене говорив?

— Наскільки пригадую, він висловлювався добре про вашу творчість.

— А чи знаєте, що він хоче мене вбити?

Я відразу зрозумів у чому діло і почав відповідати так, щоб не втратити його довір'я, мовляв, чую про це вперше, але сумніваюся, чи має він чим убивати; не думаю теж, що він вміє стріляти.

— Не кажіть йому, що ви мене бачили. Я друкувався в “Нових днях” під псевдонімом Древлянський, бо як він дізнається, що я ще пишу добрі вірші, то напевно уб'є мене. Ви ж читали його вірш “Молитва”, де він говорить: знесилений двоїться і троїться — це про мене, що я під подвійним прізвищем виступаю.

Згадуваний вірш Маланюка був про всесвітнього трупа, тобто про сучасне людство, але я не перечив і двічі чи тричі пообіцяв нікому про це не говорити. Комплекс цей, мабуть, витворювався у Стефановича роками, бож усім поетам Празької Групи доводилося жити в тіні популярності Маланюка. І потреба амбітного (як зазначила вище пані Лашенко) поета вийти з тіні на сонце, перетворилася з ходом років на комплекс. Ще в Німеччині Стефанович відмовився прийняти Маланюка і читати йому вірші, бо підозривав, що Маланюк бере в нього мотиви з “Кінцесвітнього”.

Поет вскорі заспокоївся, тінь Маланюка відійшла в темряву свідомості, і розмова точилася далі речево, логічно і глибоко. Він прочитав мені шість, чи сім, нових віршів, які написав після довгої, п'ятнадцятилітньої, перерви, як тільки перестав працювати на фабриці. Так минали пополудневі години, минув присмерк, найшла ніч, а ми далі сиділи в темряві (Стефанович не включав світла) і говорили. В темряві так і попрощалися. Я просив його послати мені виправлену добірку своїх поезій та біографічну довідку для антології “Координати”, а особливо просив, щоб послав теж свої останні вірші, бо боявся, щоб вони десь не пропали. Поет злучив два мої окремі прохання в одно, — що привело до непорозуміння, а згодом до розриву наших взаємин; уривки листів це найкраще відтворюють:

О. Стефанович, 31, XII. 1965.

Боюся, що не встигну вислати вам у половині січня матеріяли до антології, — багато часу забирає ялинка у парох. школі, де вчителюю (проби, промова і т. д.) . . . Хочу вислати вам, окрім свого, вірші талановитого оригінального поета Лавра Миронюка, що, збожеволівши, помер у Чехії... Надіюсь і вірю, що ви пам'ятаєте мою просьбу щодо нашої розмови. Зрештою, ви самі знаєте, з ким про це можна го-

ворити. Вірте, що мені не йде про голе, нужденне життя, а про час, щоб створити те, що маю силу створити. “Шапи” не давали дозволу на це, хоч і тоді дещо зробив.

Б. Бойчук, 29. I. 1966.

Мені подобалися Ваші останні речі — своїми образами . . . силою, емоційною напругою і особливим словником, який сам собою стає ознакою стилю.

3. I. 1966.

Чи не бажали б Ви помістити ці вірші в “Сучасності”? . . . Також хочу запросити Вас до співпраці з “Сучасністю” — есеями на філософські чи естетичні теми . . . Тепер поговоримо про добірку Ваших поезій від ранніх до останніх. Це даватиме повніший образ Вашого доробку.

16. II. 1966.

Оце переписав “Кінець Атлантиди”. Провірте, будь ласка, чи не зробив помилку. Які поезії Ви особливо хотіли б включити до антології?

О. Стефанович, 7. IV. 1966.

“Веселих свят, пане Богдане! Пробачте, що довго мовчав, і зараз пишу коротко: мав і маю багато клопоту. Як справа антології і коли останній термін подання матеріалу? Я зробив чимало виправлень у висланих вам віршах . . . Моє бажання, а з ним і просьба до вас, — вмістити їх в останньому, виправленому тепер вигляді, в антології (за винятком “Строфи”, яку викреслюю із матеріалу, і “Кінця Атлантиди”, який прошу вмістити в “Сучасності”).

Б. Бойчук, 14. IV. 1966.

Дуже радо надрукую остаточну виправлену версію “Кінця Атлантиди” в “Сучасності”, як Ви просили . . . Дозвольте також надрукувати недруковані поезії. Як завжди, нічого не робитиму без Вашої згоди . . . Якщо б Ви бажали додати до мого вибору Ваших поезій для антології (чи відняти) — скажіть.

О. Стефанович, 11. VII. 1966.

Вшановний Пане Редакторе! Ваші листи відібрали у мене всяку охоту до участі в антології. В останньому своєму листі ви цілком зігнорували моє бажання: 1) Усі вірші — до антології. 2) “Кінець Атлантиди” — до “Сучасности”. 3) Друкованого не друкувати. Правда, ви не забули докинути своє — “Нічого не робитиму без Вашої згоди”. “На яку буду чекати”, — додали ви цього разу в дужках. Стою, мовляв, над твоєю душею і чекаю. Не міг я дати вам згоди . . . Добровільної — не мав, не чув у собі; а вимушеної — ні, бо шаную себе. Певен, що і для вас особиста гідність людини не є порожнім звуком . . . Воно найкраще, коли автор сам вибирає свої поезії до друку . . . Автім — усякі вибори моїх поезій до антології — зайві, бо я один раз давав до неї поезії і давати подруге не маю жодного бажання . . . Єдине, що можу зробити — дати, якщо хочете, один вірш до антології (“Матерям”) і один до “Сучасности” (“Кінець Атлантиди”). А замість біографічної довідки, подати лише дату мого народження. Це моє авторське остаточне і незмінне рішення. Мій рукопис, повний недоліків (бо я не мав часу як слід виправити його), прошу знищити.

Б. Бойчук, 19. VII. 1966.

Трапилось між нами велике непорозуміння. Моя, мабуть, в тому вина. Прошу пробачення. Тепер постараюся детальніше висловити концепцію нашої з Рубчаком антології. Ми хотіли дати такий вибір кожного автора, який давав би переріз і ядерну характеристику всієї його творчості . . . і т. д. “Сучасність” згадав мимоходом і, мабуть, непотрібно. Я, просто, хотів непрямо Вам сказати . . . , що двері відкриті.

Більше листів від поета не було. Я теж вважав за доцільне не тривожити його своїми листами. Останні поезії Стефановича народилися 1964—65 р.р., після п’ятнадцятилітнього мовчання, деякі з великим трудом, як показують клаптики чернеток. Тому були вони йому, як пізні діти, найдорожчі; тому, мабуть, він наполягав включити саме їх до антології. Я зібрав ці недруковані поезії і послав Вольфраміві Бургартгові з проханням нав’язати з вразливим поетом

зв'язок і дістати згоду на друкування. Щодо антології—я не поступив згідно з волею поета, — ми з Богданом Рубчаком зробили дуже щедру добірку найкращих поезій з цілого його доробку. Я певний також, що не поступив згідно з його волею, впорядковуючи це видання (що обіцяв йому зробити ще за життя), бо поет ніколи не дозволив би включати викреслені ним вірші, чи різні версії рядків. Але я почувався легко — ніяких спокут не треба. Ми з покійним Олексою Стефановичем напевно знайдемо згідність на отій тоненькій лінії, що носить химерну назву: “поезія”.

Уривки останнього звіту о. П. Івахова

Моє знайомство з п. Олексою Стефановичем було випадком. В “Парохіяльних вістях” католицької церкви св. Миколая було оголошення, що мешкання в парохіяльному домі вільне. Хтось дав знати п. Стефановичеві, і я радо відступив ціле мешкання на другому поверсі за 20 дол. місячно. Мені жаль було людини. Він був худощавий, ледве кілька волосків по боках голови, обов'язково без шапки, а вже було досить зимно, і дуже легко вбраний. П. Стефанович обмежувався до своїх спромог. Пенсія маленька, заробітки в українській православній суботній школі мізерні. Ми заприятнілися, бо близько мешкали. Я запрошував Стефановича до себе, в мене були “приноси”, вживаючи слово самого поета, бо він був сином священика, — парохіяни часом давали мені дещо, і я ділився з сусідом. Нелегко воно було, бо скромна особа поета відмовлялась від усього, але перед моєю настирливістю він все уступав. Я бачив потребу помочі для скромного і невибагливого чоловіка. Бувало так, що бракувало гроша, і тоді поет зазичувався і дуже совісно вив'язувався. Коли я відмовлявся прийняти позичене, боронився добряга, що не буде мати сміливості просити знову.

Перебування на парохіяльному мешканні від 17. XII. 1964 р. до 15. XI. 1966 р. вважав поет за найбільш плідний час для нього. Був чутливої, ніжної і незвичайно скромної вдачі. Він боявся когось образити, але й сам відчував навіть найменше недотягнення супроти своєї особи. Залишив вигідне йому приміщення тому, що ніби сусіди йому докучали.

Коли Д. Донцов писав, що Стефанович — це один з визначніших поетів нашої доби, але вже 15 літ замовк, — то Стефанович показував мені вислів Донцова, і це підбадьорювало поета. Але й казав теж, що Маланюк мав написати дещо докірливого про поета, — і це було причиною його мовчанки. Чи справді п. Бойчук робив прикрість Стефановичеві і змінював його поезії в “Сучасності”, годі з певністю сказати. Однак п. Стефанович скаржився на нього.

На новому мешканні не міг п. Стефанович знести гавкання собаки на прив'язі, тому в травні 1969 року знов почав шукати за приміщенням. Мені дуже жаль було почути від поета: “Дозвольте перебути у вас у підвалі, поки не знайду мешкання”. Так не може бути, сказав я собі, і завіз Стефановича до іншої парохіяльної хати; поет радо погодився перебраться туди. День перевозу був назначений на 29. V. 1969 р. год. 8 вечором. Ярослав Гулик, який зайняв давнє мешкання поета, мав допомогти при перевозі. Поет був точний, — і той факт, що о восьмій його не було, і в хаті було темно, занепокоїв п. Гулика, який, заклопотаний, прийшов до мене. Двері знадвору були закриті, господарів не було вдома, на стукіт не було відповіді. Взяти ми з парохіяльного дому драбину, і п. Гулик поліз. Щоб дістатись до хати, треба було вибити вікно; а я не мав уповноваження лізти до чужої хати, то рішив закликати поліцію, яка відкрила мешкання. Ми застали поета коло стола, роздягненого і похилого. Згодом я покликав амбулянс, і його взяли до шпиталю. Після трьох годин привезли назад і заявили: він здоровий, але недоживлений. На другий день я почав кликати наших лікарів, але нікого не було. Щойно в понеділок д-р С. Дорошак прийняв Стефановича, встановив його “здоровим, але недоживленим”, — однак рішив відставити до Маєр Меморіал шпиталю. Того таки дня о 2-гій годині подзвонила поліція і питала за родиною Стефановича, бо заряд шпиталю хотів відіслати його додому. Тому що не було кому прийняти і доглядати поета, — вони залишили хворого на коридорі. Щойно рано одна з мед-сестер влаштувала його в більшій кімнаті на кілька осіб. За місяць по точних оглядах встановлено, що Стефанович мав вилив крові в лобній частині мозку.

Дехто в Боффало почав був говорити, а то й писати в газетах, про “психічну недугу”, манію переслідування в поета. Я хотів би взяти це на рахунок незнання. Олекса Стефанович був би обурений до глибини душі, коли б прочитав таке. Я відсилав неодного чоловіка до психіатра, відвідував таких хворих, але мені навіть на гадку не прийшло, щоб здорову людину, О. Стефановича, відсилати до шпиталю. Тепер, через шкоду в мозку, ум поета не працював правильно. При допомозі суспільної опіки вдалося влаштувати хворого в домі для старців в Олден, Н.Й. Я був радий, що людина має приміщення, харч і лікарський догляд. Двадцять п'ятого грудня, 1969 р. зателефонували зі старечого дому, що Стефанович важко хворий. А що він був православного віровизнання, я зараз повідомив о. М. Павлишина, щоб відвідав хворого і заніс св. Тайни. Він так зробив. А 4 січня, 1970 року Стефанович помер. Причина смерти — недомагання серця. Похорон відбувся 8. І. 1970 р. при великому снігу, прикрому вітрі та морозі. Провожали поета 18 осіб, між ними Михайло Депутат, Олег Депутат, Теодосія Депутат, Мечислава Ганицька, Ярослав Гулик, о. Павло Івахів, Борис Лисенко, Юрій Потієнко, Василь Потішко, д-р Михайло Сайкевич. Не встиг приїхати на час з Канади Вольфрам Бурггарт, а добився до Боффало десь коло третьої години пополудні. Я вдячний Богові, що мав нагоду подати помічну руку сл. п. Олексі Стефановичу.

ПРИМІТКИ

ПОЕЗІЇ (1923—1926)

Збірка появилася коштом “Українського Союзу Студентів-Емігрантів з Північно-західніх Земель України”, в Празі, 1927 року. Ця збірка зазнала найбільших авторських змін. В 1939 році автор переніс з неї до збірки “Stefanos I” такі поезії: “Небеса в воді, в синім неводі”, “Як півень червоний на сідалі”, “Побілила вдова осінь свою хату”, “Сон Перуна”, “Орда іде”, “Хати біліше сорочок дівочих” та “Татари” (це перша частина вірша “Із Татар”). В остаточному редагуванні поет виключив такі поезії: “От високо став місяць у небі”, “Скільки в неї курчаток-пискляток”, “Заблудилось ягнятко в степах”, “Музики”, “Встав місяць-ріг”, “Перший день оце — сивий такий”, “Упало на луг вороння”, “Перед птахами десь розкрилася”, “Тож у душі так тихо”, “Ой, заграло небо”, “Ще просонню сповити”, “Із пустельного”, “І хотів би підбігти ти”, “Сніжка”, “Мить”. Упорядник включив ці вірші в останньому розділі ФРАГМЕНТІВ. Новий порядок поезій у цій збірці встановив сам поет.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ, стор.15, друк. в “Новій Україні”, ч. 4, 1923. Вірш зазнав таких редакторських поправок (подаємо першу редакцію рядків):
3-тій рядок: “Де б це, журбо моя, вірная джуро.”
6-тий рядок: “Смужечка світла бліда.”
11-тий рядок: “Чула, журбо, те квиління, що вітер,”
Між другою і третьою строфами пропущено:

“Хто це так рано зірвавсь, неспокійний,
Хто там на мурах вгорі,
Білий, у чорнії кинувсь обійми,
Плачем зайшовсь на зорі?”

Після п'ятої строфи поет виключив вісім рядків:

Десь ми вже чули такеє ридання...
Де ж це, тоскното, було?
Ах, таким гірким, як на світанні,
Раз обливалося село:
Ганна й Марина ридали в нестямі,
Мов їм хто душу виймав,
Як одрубали — прийшли телеграми,
Що чоловіка нема.

ІЛЛЯ МУРОМЕЦЬ НА РОЗДОРІЖЖІ, стор. 16, друк. в “Українському Студенті”, 1924. Вірш мав присвяту: П. Голубовичеві.

Такі рядки в останній редакції були змінені:

строфа 1, ряд. 2: “Раптом — вбік і став.”
” 2, ” 2: “Путь вийшла на путь.”
” 4, ” 2: “В літерах . . . й печать.”
” 4, ” 4: “Нахилився читать.”
” 10, ” 2: “Як же тута быть?”

ТАМ ДЗВОНЯТЬ НА ВЕЖАХ, стор. 18, друк. в “Літературно-Науково-му Віснику”, відтепер ЛНВ, ч.3, 1927. Понижчі рядки зазнали змін:

строфа 4, ряд. 2: “То як ніч, а то білих отари.”
” 4, ” 3: “Ще не звалилась за обрій, ще муром одна.”

Остання строфа, яка була цілком змінена, звучала:

“І линуть чиїсь голосіння,
І тужить хтось, тужить на бідних руїнах села:
Ой білая хмара була,
Та й зробилася синя.”

ДОРОШЕНКО, стор. 19, друк. в “Українському Студенті”, 1924. Вірш має присвяту: Є. Маланюкові. Зазнали зміни такі рядки:

2-гий: “Бридке московське: вірний твій холоп.”

6-тий: “Хоч і далися турки нам знаки.”

7-мий: “Та може з ними лад якийсь утворим.”

Між другою і третьою строфами пропущено:

“І бризкає під кінськими ногами,
І кришиться — дзвенить скло образів,
І плаче Божа мати в чорних рамах,
Що кінь Христосика її забив.” (Образ у Кам'янці на Поділлі).

Остання строфа була основно змінена, в першій редакції вона звучала так:

“Та, може, й вийшло б що, соколю вовче,
Аби не налягло на тебе десь
Волоколамського повіту Ярополче
Брудною стелею своїх небес.”

ГЕЙ ТАМ НЕДОБРИМИ, стор. 20, друк. в “Новій Україні”, ч. 9, 1923.

Вірш має назву: З ЦИКЛУ “ГОЛОД”. Третій рядок звучав так:

“Темно — не краща там.”

ГЕТСИМАНІЯ, стор. 21, друк. в ЛНВ, ч. 4, 1927, у “Християнському Шляху”, ч. 15, 1946 та в “Християнському Голосі”, ч. 36, 1949.

Зазнали змін такі рядки:

7-8-мий: “Хропе натомлений Іаков
Спросоння бовкнув щось Петро”.
10-тий: “Смертельним потом вмився твар.”
18-тий: “І десь полохають вже сад.”

СПОМИН, стор. 22, друк. у “Студентському Віснику”, ч. 12, 1926.

Другий рядок шостої строфи звучав:

“Та місяць сріблом підплива.”

ДЕСЬ ВИСОКО БЛАКИТТЮ ЗАЛИВАЄТЬСЯ, стор. 24, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923. До слова “веселики” була замітка: волинське повір'я.

ВОГОНЬ НЕ ГУДЕ, стор. 25, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923.

Зазнали змін такі рядки:

6-тий: “Ле на вогонь холодний.”

8-мий: “Вже пролились безодні”.

9-12: “А полум'я йде з саду в сад.

Вилізло вже на вежі
Найвищих дерев, — тихо горять.
Дивна яка пожежа.”

ХОДИТЬ ОСІНЬ, МОЛОДИЦЯ СМАГЛОЛИЦЯ, стор. 26, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923. Зазнали змін такі рядки:

1-12: “Ходить осінь, молодиця білолиця,
Мов озера круглі, ясні — очі сині.
Хоч і любить похилиться-зажуриться,
Та багата проте з неї господиня.
Скільки в неї у коморах з поля злота,
Скільки сховано там груш та яблук винних!
Все ховать — її улюблена робота:
Вона любить, щоб у хаті було вільно.
Побілила її біло-кришталево,
Для пташок блакитні вікна одчинила:
“Вилітайте, хто не встиг ще, в синє небо.
Знаю, знаю . . . Не затримаю вас, милі.”

15-16: “Тихі ніздрі п'ють повітря кимелицю,
Тихі-тихі, — їх нічим їй не сполохать.”

18-19: "І у хаті світло, порожньо, як в склянці.
Тиха-тиха молодиця, мов й не знає."

В ГАНКУ, НАЧЕ ВИБУХЛИ ІЗ БУТЛІВ ВИНА, стор. 27, друк. в "Новій Україні", ч. 11, 1923. Вірш був основно перероблений, шість останніх рядків звучали так:

"Аж до крові за вікном рябину
Зацілює мороз.

Вчора заходами заходу на небі
Готувалися рожеві з хмар драглі.
Хоч святе і схоłodніле небо,
А припало до землі."

БАБИНЕ ЛІТО ЛІТАЄ НА ВІТРІ, стор. 28, друк. у "Студентському Віснику", ч. 11, 1925.

І ЗНОВУ ДЕСЬ НА ОБРІЯХ ПОМАЛУ, стор. 29, друк. у ЛНВ, ч. 11, 1925. Другий рядок третьої строфи звучав:

"Мов краплі від кривавого кропила."

ВЖЕ В КРАЙСВІТНІ БЕЗОДНІ ОБЛИЧЧЯМ, стор. 30, такі рядки зазнали змін:

3-тій: "Та земля усе просить, все кличе".
10-тій: "І в беззгучнім палахканні мить."

ВЖЕ МІСЯЦЬ ХОЛОДНИЙ ТАКИЙ, стор. 31, вірш зазнав основних змін, тому наводимо повну першу редакцію:

"Вже місяць холодний такий,
Мов скований з срібла і льоду.
Тужливо русалкам із ним
Й глибоко сховались під воду.
А, було, заплюскає їх
Свавільного проміння лоскіт!..
Який же дзвенів тоді сміх!
Яка ж то була для них розкіш!
І грала зелена луска
Здавалося бігала тілом...
Там зробиться срібна така,
А там одливає сафіром."

ЯК СРІБНО СКРІЗЬ, стор. 32, друк. в ЛНВ, ч. 12, 1925. Вірш мав назву "В зимовім садку" і зазнав основної авторської переробки: з трьох

строф автор залишив дві, де дослівно кожний рядок змінений. Тому наводимо повну первісну редакцію:

В ЗИМОВІМ САДКУ

Едемський сад . . . Не йметься віри,
Що се так витворив мороз . . .
От-от шугне, здається, Сірін,
Абе покличе Альконост . . .
Стоїть, і сяє, і іскриться,
І іскри скрізь, — куди не кинь . . .
Як срібло може засвітитися
Земне в небесну голубінь!
Кому за розкіш свого світла,
Кому хвалу свою пошлю!
Не день, а шлюб блакиті й срібла,
Пречистий, урочистий шлюб!"

КИМ ЦЕ НАМАЛЬОВАНО, стор. 32, друк. в ЛНВ ч. 12, 1925. Зазнали змін такі рядки:

4-тій: "Щоки у дівчат?"

6-тій: "З хрустальної гори."

STEFANOS I.

Збірка появилася у видавництві "Дніпрові Пороги" в Празі. Дати появи в книжці не подано, автор подає 1939 рік.

НЕБЕСА В ВОДІ — В СИНІМ НЕВОДІ, стор. 35, друк. у "Новій Україні", ч. 11, 1923. Вірш цей перенесений з першої збірки "Поезії", 1927. Рядки 7, 8, 9 мали таку першу редакцію:

"Із води сади встають купами,
Сонцезлотяться.
Крила веслами воду неба б'ють."

ЖАБИНІЙ ХОР НЕ ДАСТЬ СОБІ СПОКОЮ, стор. 36, друк. у "Студентському Віснику", ч. 3-4, 1927.

МЕНЕ СОНЦЕМ НАЛИТО УЩЕРТЬ, стор. 38, друк. в ЛНВ, ч. 9, 1927 та в "Рідному Слові", Вінніпег, 1956.

ЯК ПІВЕНЬ ЧЕРВОНИЙ НА СІДАЛІ, стор. 39, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923 та в “Рідному Слові”, 1956. Вірш цей перенесений з першої збірки “Поезії”. Дев'ятий рядок мав таку першу редакцію:

“Як враз спалахнули їм жовті шати.”

Між 9-тим і 10-тим рядками пропущено такі рядки:

“Та ні, не берези то, — так лише видало,
Засвічені свічі в гаю комусь видали,
Щоб в листі пожежу підняти.”

ПОБИЛИЛА ВДОВА ОСІНЬ СВОЮ ХАТУ, стор. 40, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923. Вірш перенесений з першої збірки “Поезії”, 1927. Третій і четвертий рядки були в такій редакції:

“Все прибрала, та не хоче спочивати:
Ще підвести синім стіни знизу треба.”

Рядки 7-12 мали таку редакцію:

“І підводить знизу синім білі стіни,
Умоча квача й підмазує — підводить.
Заспівав хтось про осінню синю далеч,
Комусь любо з нею, журною, кохаться.
Ще синіше малювати Осінь стала,
Ще любіше їй іде під співи праця.”

ШУМИ І ШЕЛЕСТИ, стор. 41, друк. в календарі “Дніпро”, 1932.

ХАТИ БІЛІШЕ СОРОЧОК ДІВОЧИХ, стор. 42, друк. в ЛНВ, ч. 12, 1925. Вірш перенесений з першої збірки “Поезії”.

З ВОЛИНСЬКИХ СОНЕТІВ, стор. 43, цикл друкований в ЛНВ, ч. 11, 1930. Третій рядок сонета “Велика глуша”, стор. 40, мав таку первісну редакцію:

Всі утекли у вишні та черешні.

НЕ ДАВАЛА ЩЕ СОНЦЕВІ ТИ, стор. 48, друк. у ЛНВ, ч. 10, 1931.

ЗЕЛЕНІ, ЧЕРВОНІ, ЛІЛОВІ, стор. 49, друк. в ЛНВ, ч. 10, 1931.

ЗУПИНИЛОСЯ ЛІТО, стор. 51, друк. у ЛНВ, ч. 10, 1931.

З АНТИЧНИХ МОТИВІВ, стор. 52, цикл друкувався у ЛНВ, ч. 2, 1931. Сонет “Аполлон і Дафна” мав таку першу редакцію дванадцятого рядка:

“З'явись мені! Люблю тебе над міру!”

Сонет “Дракон і Прозерпіна”, стор. 55, мав таку первісну редакцію одинадцятого рядка:

“Окроплена багряною росою,”

РУСАЛКИ, стор. 57, друк. в ЛНВ, ч. 10, 1930.

ОСІННЄ, стор. 58, частина I. друк. в ЛНВ, ч. 12, 1929, частина II. друк. в ЛНВ, ч. 2, 1930 та в “Рідному Слові”, 1956. Четвертий рядок восьмої строфи в частині II. мав таку першу редакцію:

“Небо синє і досі”,

і другу редакцію:

“Небо в синяві й досі”.

СОНЕТ, стор. 61, друк. у ЛНВ, ч. 10, 1929.

БІЛЯ СФІНКСА, стор. 62, друкувався у “Студентському Віснику”, ч. 3-4, 1927 та в “Християнському Голосі”, ч. 33, 1949. В первісній рукописній версії, частина II. мала такі видозміни:

Перша строфа, 3-тій і 4-тий рядки —

І підбігали навіжено,
Розреготавшись у ніч.

Друга строфа, 2-гий рядок —

Сліпучим розмахом крила

Третя строфа мала дві окремі версії —

Над ним крило, над ним рука,
І, вийшовши на хижий лов,
Десятим поприщем рикаяй,
Опочивальців обійшов.

і друга версія —

І лев полуношний зо скаля,
На хижий вибравшись лов,
Десятим поприщем рикаяй,
Опочивальців обійшов.

ГІРЧАВІНЬ ПОЛИНІВ, стор. 63, друк. в ЛНВ, ч. 12, 1927.

ЦЕ ПОВІТРЯ — ВИНО В ЛЬОДНИКУ, стор. 64, друк. в ЛНВ, ч. 11-12, 1930 та в “Студентському Віснику”, ч. 11-12, 1930.

ЯК РЕЛЬСИ СИННЮ ОДЛИВАЮТЬ, стор. 65, друк. в ЛНВ, ч. 4, 1932.

ЕПІГРАМНЕ, стор. 66, друк. у “Віснику”, ч. 9, 1934.

СМІХ І ЩЕБЕТИ І ГАЛАС, стор. 70, друк. в ЛНВ, ч. 2, 1932.

КОЛЯДА, стор. 71, друк. в “Новому Шляху”, ч. 2-3, 1959 та ч. 1-2, 1971. Дев'ятий рядок в “Новому Шляху” звучав: “Нахилилася, розквітла”. Замість 13-17 рядків були:

“Ніч — холодна, та ще й досить, —
Загорнути його в коси б...”
— А нащо косили коси? —
Мовить Йосип.

“Ось ми сіна наберемо,
Сіном сина обкладемо” —
І пахучий із потемок —
Оберемок.

Помагайбі! Це не всує...

ВЕСНА, стор. 72, друк. у “Християнському Голосі”, ч. 15, 1947.

З ЛИСТА, стор. 73, друк. у “Самостійній Думці”, ч. 7-8, 1934.

НЕМАЄ ТЯЖЧОЇ ПОКАРИ, стор. 75, друк. у “Напередодні”, ч. 4(8), 1938. В рукописній редакції, яка зберігається в архіві Галини Лашенко, вірш цей мав такий заголовок і мотта:

Пані Галі
VENERE (di profilo)

Соромливість юна...

О. С.

Три останні рядки мали таку першу редакцію:

“Найсоромливіші місця...
...“Ожий!” — безсмертного мистця —
І ожила і стала жити.”

Вірш був написаний 12. II. 1938 р. після вистави “Верховинці”, де Галина Лашенко грала ролю Параски.

КОЛИ ЗЕМЛЯ, ЯК ДАВНІ “ТРІЄ ЦАРІ”, стор. 77, друга строфа мала таку першу редакцію:

У бичий ріг і в пугар наливається
Тоді вино п'янке та густосине —
І далечить крізь мідяне осінне,
У золоте весінне розкривається.

ПОРТРЕТ, стор. 78, друк. у “Напередодні”, ч. 8(12), 1938.

СОН ПЕРУНА, стор. 79, друк. в “Українському Студенті”, 1924. Вірш перенесений з першої збірки “Поезії”. З первісної редакції автор виключив третю строфу:

А потім — ніби йшов з гори
Убраний в сяйво стовп рукатий —
І голос був: “малі й старі
Йде білий бог владикувати!”

ОРДА ІДЕ, стор. 80, друк. в “Українському Студенті”, 1924. Вірш перенесений з першої збірки “Поезії”. Сьомий рядок звучав так:

“Паском кривавим б'ють обрій”.

ТАТАРИ, стор. 81, друк. в “Студентському Віснику”, ч. 7, 1925. Вірш перенесено з першої збірки “Поезії”. Це перша частина вірша “Із Татар”.

БАГРЯНА ПІРАМІДА, стор. 82, друк. в ЛНВ, ч. 12, 1928 та в “Рідному Слові”, ч. 11, 1946.

ХРЕСТ, стор. 83, друк. в ЛНВ, ч. 7-8, 1929.

ЮРІЙ, стор. 87, друк. у “Віснику”, ч. 9, 1934.

КИЇВ, стор. 88, друк. в “Інформ. Листку У.Т. в Ч.С.Р.”, ч. 49, 1937. Сьомий рядок цього вірша мав таку першу редакцію:

“Він стоїть, як цар володар”.

БОГДАНА СТРИЧАЮТЬ, стор. 89, друк. в “Студентському Віснику”, ч. 5-6, 1927. Третій від кінця рядок мав таку редакцію:

“День закнязів, заголубів”...

СОКІЛ, стор. 91, друк. в “Український Сокіл”, ч. 1-2(17), 1936.

ПРОСТО. НЕ ЙТИ ПРАВОРУЧ, стор. 92, друк. в “Українському Соколі”, ч. 5(20), 1936.

КРУТИ, стор. 93, друк. у “Самостійній Думці”, ч. 1, 1934, в “Студентському Шляху”, ч. 1-2, 1934, в “Новому Шляху”, ч. 8, 1951 та ч. 9, 1955, і в “Вільному Слові”, ч. 5, 1970. П'ятдесят другий рядок мав таку редакцію:

“Квіти, посічені в квітні”.

КРІЗЬ СМЕРТЬ, стор. 95, друк. у “Пластових Вістях”, ч. 1-2, 1935. До восьмого рядка є власноручно додана автором друга версія:

“Та міцна, яко смерть, любов.”

Останній рядок мав таку версію:

“І вони до мети дійдуть.”

ШЕВЧЕНКО, стор. 96, друк. у ЛНВ, ч. 5, 1928 та в “Християнському Шляху”, ч. 58, 1947.

ШЕВЧЕНКО, стор. 97, друк. в “Самостійній Думці”, ч. 6-7, 1936. Шостий рядок мав таку першу редакцію:

“Між котрими рокіт не засне”.

Останній рядок був у такій редакції:

“І святий майбутнього пожар”.

ДВА, стор. 98, цей вірш мав таку першу назву: “Два (Шевченко і Голь)”. Автор змінив пізніше п'ятий рядок на:

“Той плач огнем палає у серцях”.

Ми залишили першу редакцію з уваги на драматичність образу та рефренність композиції.

STEFANOS II.

Збірка ніколи не вийшла окремою книжкою, — упорядкував її сам автор.

СВІЖЕЄ СІНО, стор. 103, друк. у “Християнському Шляху”, ч. 1-2, 1946.

Два останні рядки третьої строфи мали таку версію:

“В небі ніколи так не дзвонила
Пісня зраділа”.

ІВАСИК-ОРЛИК, стор. 104, друк. в “Малих друзях”, ч. 2, 1940, Краків, “Євшан-зілля”, ч. 9, 1952, Торонто, “Веселці”, ч. 11, 1969 та в “Новому Шляху”, ч. 26, 1970.

ЗАЙЧИКИ, стор. 106, друк. в “Нашим Дітям”, Модржани, ч. II, 1940 та в “Рідному Слові”, Вінніпег, 1956.

ЗАМІСТЬ КОЛИСКОВОЇ, стор. 107, друк. в “Українській Родині”, ч. 2, 1938 та в “На Варті”, Торонто, ч. 3, 1952.

РІЗДВЯНА КАЗКА, стор. 108, друк. в “Нашим Дітям”, Модржани, ч. III, 1940.

НА ВЕЛИКДЕНЬ, стор. 110, друк. в “Нашим Дітям”, IV, 1941, “Веселка”, ч. 5, 1956 та в “Новому Шляху”, ч. 15-16, 1971.

ЛЮДСТВО, стор. 111, друк. в “Часі”, ч. 19, 1949.

НАД ХРИСТОМ, стор. 115, друк. в “Пробоем”, ч. 1, 1941 та в “Християнському Голосі”, ч. 32, 1949. Третій рядок п'ятої строфи у “Християнському Голосі” звучав:

“І гримлять народні лави”.

ВОНИ ЗЛИЛИСЬ В ЄДИНУ ГАМУ, стор. 116, друк. в “Пробоем”, ч. 5, 1941 та в “Українському Самостійнику”, ч. 19, 1950.

ВІЧНА СЛАВА, стор. 117, друк. в “Пробоем”, ч. 8, 1940 та в “Новому Шляху”, ч. 15, 1959. Сьома строфа мала таку редакцію у “Пробоем”:

“І вчора своє спом'янемо, —

Це ж учора був час такий:

В стольний град шляхами багряними

Українські входять полки”.

Автор мав ще таку ранішу рукописну версію двох останніх рядків сьомої строфи:

“То шляхами ідуть (ввійшли) багряними

В твоє місто твої полки.”

ДЕ ЩЕ ПІД НЕБОМ ТВОЇМ, стор. 119, друк. у “Пробоем”, ч. 2, 1940.

З ЛІТОПISУ, стор. 120, друк. у “Пробоем”, ч. 5, 1941.

ПЕРУН, стор. 121, друк. у “Пробоем”, ч. 7-8, 1941. В “Пробоем” такі рядки мали відмінну редакцію:

12-тий рядок: Пливе по сурмній широті...

20-тий рядок: Як би не плинув він глибоко.

26-тий рядок: Стукає о береги.

ОЛЬЖИЧЕВІ, стор. 122, друк. в “Українських Вістях”, ч. 33-34, 1949, як частина статті “О. Ольжич” та в “Новому шляху”, ч. 47, 1955.

МОЛИТВА, стор. 123, друк. в “Християнському Шляху”, ч. 20, 1946. Восьмий рядок звучав:

“Ви, водителі в бій”.

НАМ НЕ ЗНАТЬ, ЯК ЗГАШЕНО КРОВ, стор. 124, друк. в “Українських Вістях”, ч. 33-34, 1949, в статті “О. Ольжич”.

В ДВЕРЯХ У СНІ З'ЯВИСЬ, стор. 125, друк. в “Українських Вістях”, ч. 33-34, 1949, в статті “О. Ольжич”.

ОЛЬЖИЧ, стор. 126, друк. в “Українських Вістях”, ч. 33-34, 1949, в статті “О. Ольжич”.

ЛИСТОПАДОВЕ, стор. 127, друк. у “Християнському Шляху”, ч. 41, 1946.

ЗОЛОТА ДІЖКА, стор. 128, друк. у “Християнському Шляху”, ч. 29, 1946. У “Християнському Шляху” вірш мав таке motto:

“За лісом — за пралісом

Золота діжка сходить.” Українська загадка.

ЗРЕЧЕННЯ, стор. 129, друк. у “Християнському Шляху”, ч. 15, 1946 та у “Християнському Голосі”, ч. 35, 1949. Два останні рядки другої строфи мали ще такі версії:

“Згадав — схилився (сховався) десь у тіні

І плакався прегрірко.”

Остання строфа мала таку попередню редакцію:

“Чи й ти, заснулий світе-Петре,
Ти каменю лежачий,
Колись у темні свої нетрі
Так само не заплачеш?”

Третій рядок останньої строфи в новішій редакції мав ще такий варіант:
“У темряви твоєї нетри”.

В “Християнському Шляху” ч. 15, 1946 цілий вірш мав відмінну редакцію:

“І ти із тих, що з ним ходили?”
“Нащо він мені здався!”
І поклик півня: Світе білий!”
Тужливо розіллвся.

Ще перший півень серед ночі,
Ця чорная година!....
Петро згадав слова пророчі
Й заплакав, як дитина.

Чи й ти, заснулий світе-Петре,
Ти, каменю лежачий,
Колись в полунощній нетри
Так само не заплачеш?

“Християнський Голос” ч. 35, 1949 передрукував тільки повищі дві перші строфи під назвою “Зречення Петра”.

ВЕЛИКОДНЕ, стор. 130, друк. в “Щоденних Вістях”, ч. 80, 1947.

ИСТИНА, стор. 131, друк. в “Часі”, ч. 6, 1949.

ПАМ'ЯТІ О. ОЛЬЖИЧА, стор. 132, друк. в “Нових Днях”, ч. 7, 1950 та в “Новому Шляху”, ч. 73, 1950.

СТРОФА, стор. 132, перший рядок мав таку ранішу редакцію:
“Небожа, нелюдська гра”.

КІНЦЕСВІТНЕ

Збірка ця не появилася окремою книгою. Упорядкував її сам автор під назвою “Кінецьсвітне”. В листуванні з упорядником О. Стефанович так пояснив зміну назви книжки:

“На цьому місці виправляю свою похибку, допущену колись при утворенні слова (було —Кінецьсвітне)”.

НЕДОБРЕ, стор. 136, друк. у “Віснику”, ч. I, 1938.

Перший рядок мав ще таку версію:

“Тяжким (багровим), недобрим колом”.

Дванадцятий рядок мав таку ранішу редакцію:

“І піде по всьому небі”.

КІНЦЕСВІТНЕ, стор. 137, друк. в ЛНВ, ч. 11, 1925 та у “Віснику”, ч. 1, 1938. Вірш перенесений з першої збірки “Поезії”. Перша версія вірша не мала третього і тринадцятого рядків.

ДИВ КЛИЧЕТЬ, стор. 138, друк. в “Новій Україні”, ч. 4-6, 1925. Автор спершу переніс цей вірш із збірки “Поезії” до збірки “Stefanos I”, а накінець до збірки “Кінецьсвітне”.

У збірці “Поезії” вірш цей називався: “З давнього — давнього”.

Між редакцією цього вірша у збірці “Поезії” та остаточною редакцією були такі відмінності:

Перший рядок:

“Не пави кличуть то, не меві”

Четвертий рядок шостої строфи:

“Свої ридання Див.”

Перший рядок сьомої строфи:

“Клеочуть клики в очі ночі —”

Між сьомою і восьмою строфами пропущено таку строфу:

“Клеочуть степом луни лунко,
Лунають уночі,
Відламками свої відлунки
В ярах дось гублячи.”

Перший рядок восьмої строфи:

“Не хвилі, — горе море горне,”

Четвертий рядок восьмої строфи:

“І клубами — їх мли.”

Між десятою і одинадцятою строфами пропущено такі рядки:

“Сидить криластий десь найвище
У хашах, у куцах —
І про нещастя кликом віщим
Степи оповіща.”

Перший рядок одинадцятої строфи:

“І от дороги, як підлога.”

Третій рядок одинадцятої строфи:

“І крик возів, мов хто сполохав”

Другий рядок одинадцятої строфи:
"І стогнуть і ступонять."

Чотирнадцята строфа мала таку редакцію:

"Глибоко з полком своїм Ігор
Глибоко в степ зайшов
І хилить половецький вихор
Вкраїнську хоругву..."

ПОДИВИСЯ ТУДИ, ПОДИВИСЬ, стор. 140, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

РІЗДВЯНЕ, стор. 141, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

ДИВ, стор. 142, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

ЯК І УЧОРА ХМАРИ СКРІЗЬ, стор. 143, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

Вірш мав мотто з вірша "Встав місяць-ріг" ("Поезії" стор. 10):

"...Захід — в крові, весь, наскрізь,
Мов велет вбитий там звалився,
Мов там поклали Голяфа."

ОБРІЙ НЕ ВИТРИМА, стор. 144, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

ЗАВИСА ТАЙНУ ВІДДАЛА, стор. 145, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

ВПАДІТЕ НА ЗЕМСЬКЕ ЛОНО, стор. 146, друк. у "Віснику", ч. I, 1938.

ВЕЛИКОДНЄ, стор. 147, друк. у "Віснику", ч. 7-8, 1938.

ВОЗСТАЛА І ЛИК ЗАКРИЛА, стор. 148, друк. у "Віснику", ч. 7-8, 1938.

Другий рядок мав ще таку редакцію:

"Десниця, налита гнівом".

КНЯГИНЯ МЕТАЛЕВА, стор. 149, Цю поезію автор переніс із книги "Stefanos I", 1939, ст. 78.

НЕ ЗНАЄ СПОЧИНУ СЕЙСМОГРАФ, стор. 150, друк. в "Пробоем", ч. 3, 1941.

СУРМИ, АРХИСТРАТИЖА МІДЕ, стор. 151, друк. в "Пробоем", ч. 3, 1941. Другий рядок третьої строфи мав ще таку версію:

"Старозавітно возлюбі."

МОЛИТВА, стор. 152, друк. в "Пробоем", ч. 3, 1941.

О, ІХ НЕ ТРИСТА, стор. 153, друк. в "Пробоем", ч. 2, 1940. До другого рядка автор дав нотатку: "359 під Базаром". Редакція цього вірша в "Пробоем" мала такі відмінності: Другий рядок: "Юрми, Пречиста." Пропущено такі дві середні строфи:

"За братом — брат,
Живі і померлі...
Той — з-над Дніпра,
Той — з-під Говерлі...
Не голоси,
Не збори роратні, —
Гуди грози,
Полчища ратні."

Останній рядок:

"Страшний Архистратиже".

З АПОКАЛІПСИ, стор. 154, друк. в "Пробоем", кн. 1, 1942, у "Християнському Шляху", ч. 10, 1946 та в "Християнському Голосі", ч. 37, 1949.

ДЕНЬ ГНІВУ, стор. 155, друк. у "Пробоем", ч. 7-8, 1942, в "Християнському Шляху", ч. XI, 1946 та "Християнському Голосі", ч. 42, 1949.

1941—1944, стор. 157, друк. у "Християнському Шляху", ч. 9, 1946 та в "Модерна Українська Поезія" Яра Славутича, 1950. До п'ятого рядка автор подав таку нотатку: "Книгрозкриття — одне слово. Ця примітка не для друку". Була теж присвята: о. Йосифові Корбі, пізніше викреслена.

ХРИСТОС, стор. 158, друк. в "МУРі", ч. 3, 1947 та в "Життя і Слово", ч. 1, 1948. Перший рядок мав ще таку версію:

"Земська мудрість торкнула б місяця."

СПИНИЛОСЬ НА ЛЮДИНІ ОКО ОТНЄ, стор. 159, друк. в "Українських Вістях", ч. 101, 1948.

НАД СВІТОМ КЛИЧЕ ЧОРНИЙ ДИВ, стор. 160, друк. в "Християнському Голосі", ч. 31, 1949 та в "Нашому Віку", ч. 9, 1949. У "Християнському Голосі" п'ятий рядок звучав:

"У темні простори розкрив",

а сьомий рядок:

"Над спочорнілим — чорні крила Дива."

КІНЕЦЬ АТЛАНТІДИ, стор. 161, друк. в "Українських Вістях", ч. 70, 1949, та в "Києві", ч. 3, 1951. Ми помістили тут останню, виправлену автором, версію, яку О. Стефанович послав упорядникові 1966 р. з такою нотаткою: "Я зробив чимало виправлень у висланих Вам (до "Координат" — Б.Б.) віршах (особливо в "Переображенні" і "Кінці Атлантиди"). Моє бажання, а з ним і просьба, до Вас, — містити їх в остан-

ньому, виправленому тепер вигляді.” Між останньою редакцією і попередньою, поміщеною в журналі “Київ”, були такі відмінності:

- строфа 2, рядок 2: “Земля вас також не любить”.
- “ 3, “ 4: “За те, що серце забили”.
- “ 4, “ 1: “Близько останній день ваш і час.”
- ” 4, “ 3: “Сонце не хоче бачити вас”.
- “ 7, “ 3-4: “Ім розхвильовані дороги
Чорніють позіхами прірв...”
- “ 8, “ 3-4: “Грюкоче похорон раптовий,
Перетинаючи їм путь...”
- “ 9, “ 1: “Іх обдають і ранять скалки”
- “ 10, “ 1: “Не відпочнуть камінні груди”
- “ 15, “ 3: “На місці міста зяє прірва.”
- “ 16, “ 2: “Кудись побігли, проревли...”
- “ 17, “ 4: “Щоб кару зглубити удвічі.”
- “ 18, “ 3-5: “На нього муром йде вода,
І піднімає висота
Над ним багрові смолоскипи...”
- “ 19, “ 4: “Й зарокотали вогневі...”
- “ 30, “ 2: “Хай наші дні богам, мов канти.”

До третього рядка дев'ятої строфи була така примітка: “Орикалк — метал, що був лише в Атлантиді.”

З ЄВАНГЕЛІЇ, стор. 166, другий рядок останньої строфи мав такий варіант: “І навіть ангельські чини.”

ФРАГМЕНТИ

Першу частину цієї збірки приготував Олекса Стефанович, включивши поезії, які не підходили до попередніх збірок. Другу частину зібрав упорядник, включивши проочені поетом вірші з різних журналів і газет та найостанніші його поезії. Третю частину становлять ті вірші, які автор виключив із ранніх збірок.

ОСІННЄ, стор. 173, до третього рядка останньої строфи була нотатка Стефановича: “Чоло-мед — чільний, міцний, найкращий мед”.

ДО БАЗАРУ, стор. 174, друк. в ЛНВ, ч. XXXI, 1932 та в журналі “Базар, 1921-1941”, 1943. В журналі “Базар” друкувався тільки початок вірша, після 12-того рядка йшла строфа (яку автор виключив з останньої версії):

Кулі до чол, як бджоли,
Шабля руба...
Солить землю і солить
Червона ропа.

ДО БРОДІВ, стор. 178, — вірш, як твердив автор, написаний на замовлення. До третього рядка десятої строфи була нотатка: “Хрест Маркіяна Шашкевича на Білій Горі, під котрою проходили”.

ЛІСУН, стор. 181, друк. в “Нових Днях”, ч. 26, 1952 під псевдонімом Олекса Деревлянський.

ДАНО МЕНІ В ДОМІ ОТЦЯ, стор. 183, другий рядок мав ще таку версію: “Бути поетом вінця і кінця”.

ХВИЛЮЮТЬ, ХОДЯТЬ, ШУМЛЯТЬ ЖИТА, стор. 187, вірш друк. в “Новій Україні”, ч. 1-2, 1923.

ЗАСЯЄ ДЕНЬ, стор. 188, друк. в “Новій Україні”, ч. 1-2, 1923.

В ОЧАХ, МОВ СОНЦЕ, стор. 189, друк. в “Новій Україні”, ч. 1-2, 1923.

ІЗ ЦИКЛУ “ГОЛОД” II, стор. 190, друк. в “Новій Україні”, ч. 9, 1923.

ІЗ ЦИКЛУ “ГОЛОД” III, стор. 191, друк. в “Новій Україні”, ч. 9, 1923.

ІЗ ЦИКЛУ “ГОЛОД” IV, стор. 192, друк. в “Новій Україні”, ч. 9, 1923.

ЯКІСЬ БІЛІ КРАПКИ МИГОТЯТЬ, стор. 193, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923.

ВДАРИЛО ПО САДКАХ, стор. 194, друк. в “Новій Україні”, ч. 11, 1923.

ЧОГОСЬ СТРАШНО МЕНІ, стор. 195, друк. в “Новій Україні” ч.1-2, 1923.

ПРО СОНЯЧНУ ВРОДУ НЕ МРІЙ, стор. 196, друк. в ЛНВ, XXVI, 1928.

ПІСЛЯ ДОЩУ, стор. 197, з архіву Марини Рудницької.

ЯЛИНКА, стор. 198, друк. в “Школярі”, Регенсбург, Різдво 1946, “Новому Шляху”, 7. XII. 1965 та в “Рідному Слові”, Вінніпег, 1956.

ПАНІ ГАЛІ, стор. 201, — з приватного архіву Галини Лашенко. Вірш написаний після вистави верховинці, де Галина Лашенко грала Параску.

З ДАВНЬОГО ЗШИТКА, стор. 202, друк. в “Християнському Шляху”, ч. 29, 1946. Це варіант вірша “Там дзвонять на вежах” (“Поезії”, стор. 12). Включено цей варіант з огляду на цікаву композиційну структуру.

ДО СВ. ВОЛОДИМИРА, стор. 203, друк. в “Християнському Шляху”, ч. 27, 1946.

ЯК ДОБРЕ ПО ХРУСТУ ГІЛКИ, стор. 204, друк. в “Молодому житті” ч. 2, 1946 і в “На Сліді”, ч. 2, 1948.

ЗАЧАТТЯ, стор. 205, друк. в “Сучасності”, ч. 12, 1968. Рукописну версію автор послав упоряднику 1966 року.

ФРАГМЕНТ ІЗ ПРЕОБРАЖЕННЯ, стор. 207, друк. в “Сучасності”, ч. 12, 1968.

РІЗДВО, стор. 210, друк. в “Сучасності”, ч. 12, 1968.

ШЕВЧЕНКО, стор. 211, друк. в “Сучасності”, ч. 3, 1969.

ШЕВЧЕНКО, стор. 212, друк. в “Сучасності”, ч. 3, 1969.

ГОГОЛЬ, стор. 213, друк. в “Сучасності”, ч. 3, 1969.

НА ЛИСТ, стор. 214, друк. в “Сучасності”, ч. 3, 1969.

НА ПРИВІТ, стор. 215, — вірш зберігався в архіві поета, згодом друкувався в “Сучасності”, ч. 2, 1973.

НІЧ І ТИША НА СТОРОЖІ, стор. 216, — зберігався в архіві поета, друкувався в “Сучасності”, ч. 2, 1973.

СВІТАНОК, стор. 217, друк. в “Сучасності”, ч. 6, 1968.

МАТЕРЯМ, стор. 219, друк. в “Сучасності”, ч. 6, 1968.

ПЕРЕКЛАДИ

БЛАЖЕН ТОЙ, стор. 221, друк. в “Християнському Шляху”, ч. 36, 1946. Це переклад поезії Шевченка з російської мови.

З ПОЕМИ “ТРИЗНА”, стор. 222, друк. у “Християнському Шляху”, ч. 38, 1946. Переклад поеми Шевченка з російської мови.

СТАТТИ

ОЛЕКСА ВЛИЗЬКО, стор. 236, друк. в “Самостійній Думці”, ч. 6-7-8, 1936.

О. ОЛЬЖИЧ, стор. 248, друк. в “Українських Вістях”, ч. 33-34, 1949. Передрук у збірнику “Слово”, ч. 4, 1970.

ПОКАЖЧИК ВІДГУКІВ НА ТВОРИ О. СТЕФАНОВИЧА

Антонович-Рудницька М. “Про поета, що не вмер увесь”, **Слово**, збірник ОУП, (Нью-Йорк — Едмонтон), ч. 4, 1970, 178-193.

[Без автора], “О. Стефанович”, **Обрії** (Нью-Йорк), ч. 3-4 (липень-серпень 1951).

Бургардт О. [Юрій Клен], “Олекса Стефанович: “Stefanos I”, **Вісник** (Львів), ч. 7-8 (липень-серпень 1939), 373-377.

(Гошовський Б.) “Повне видання творів О. Стефановича”, **Новий Шлях** (Вінніпег), ч. 41 (12 жовтня 1974), 9. Теж **Література і мистецтво** (в “Гомоні України”, Торонто), ч. 10 (5 жовтня 1974), 4, в **Свободі** і ін. часописах.

Грицай О. “Літературні новини”, **Свобода** (Нью-Джерзі), ч. 241-242 (17-18 жовтня 1927), 2.

Лоза М. “Останній етап життя Олекси Стефановича”, **Естафета** (Торонто), ч. 2, 1974, 213-217.

Мазуренко Гая. “Олекса Стефанович. Поезії...”, **Літературно-науковий вісник** (Львів), ч. 4 (квітень 1927), 376-377.

Маланюк Є. “Олекса Стефанович — Поезії...”, **Книга спостережень II**. Торонто, в-во “Гомін України”, 1966, 414-417.

Огієнко І. “Сміливі новотвори сучасних письменників”, **Рідна мова** (Варшава), ч. 7-8 (1939), 333-334, 338.

“Новотвори Стефановича у збірці “Stefanos I”, **Рідна мова** (Варшава), ч. 7-8 (1939), 345-348.

Рубчак Б. і Бойчук Б. “Олекса Стефанович”. Бойчук Б. і Рубчак Б. ред. **Координати**, антологія сучасної української поезії на заході, в-во “Сучасність”, 1969, 62-69.

Сіромаха. “Два поетичні дебюти”, **Діло** (Львів), ч. 91 (1939), 9.

Читач [Михайло Мухин]. “Літературні нариси V. Олекса Стефанович”, **Самостійна думка** (Чернівці), ч. 5-6 (травень-червень 1935), 338-349.

Передруковано в: Читач. **Сучасні українські поети**. Чернівці, Бібліотека “Самостійної думки”, 1936, 65-76.

Відгуки про творчість О. Стефановича були ще в “Меті”, ч. 18, 1939; “Націоналісті”, ч. 124, 1939; “Національній думці”, ч. III, 1927; та “Студентському віснику”, ч. 1-2, 1927. Упорядникові не пощастило віднайти згадані чотири джерела, тому обмежується тільки згадкою про них.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ВІРШІВ

- Аполлон і Дафна 53
Бабине літо літає 28
Багряна піраміда 82
Біля сфінкса 62
Блажен той 221
Богдана стрічають 89
В ганку, наче вибухли із бутлів
вина 27
В дверях у сні з'явивсь 125
В очах, мов сонце сходить 189
В росах 37
Вдарило по садках 194
Велика глуша 44
Великоднє (Впади години) 147
Великоднє (Христос воскрес) 130
Весна 72
Вже в крайсвітні безодні 30
Вже місяць холодний такий 31
Вітри безпритульні, голодні 113
Вічна слава 117
Вогонь не гуде 25
Возстала, лик закрила 148
Волинь 45
Вони злились в єдину гаму 116
Впадіте на земське лоно 146
Встав місяць-ріг 225
Всі враз 232
Гей там недобрими 20
Гетсиманія 21
Гірчавинь полинів 63
Гоголь 213
Два 98
Де ще під небом Твоїм 119
День гніву 155
Десь високо блакиттю 24
Див 142
Див кличеть 138
Дивний образе таємний 46
До Базару 174
До Бродів 178
До Св. Володимира 203
Дорошенко 19
Дракон і Прозерпіна 55
Епіграмне 66
Ехо 56
Жабиний хор 36
З "Античних мотивів" 52
З Апокаліпси 154
З "Волинських сонетів" 43
З завнього зшитка 202
З Євангелії 166
З листа 73
З літопису 120
З ночей криваві дні ставали 183
З поеми "Тризна" 222
Заблудилось ягнятко в степах 230
Завіса тайну віддала 145
Зайчики 106
Замість колискової 107
Засяє день, і сутеніє 188
Зачаття 205
Зелені, червоні, лілові 49
Золота діжка 128
Золотий дощ 54
Зречення 129
Зупинилося літо 51
І знову десь на обрях помалу 29
І хотів би підбігти ти 228
Івасик Орлик 104
Із циклу "Голод" (II) 190
Із циклу "Голод" (III) 191
Із циклу "Голод" (IV) 192
Ілля Муромець на роздоріжжі 16
Істина 131
Київ 88
Ким це намальовано 32
Кінець Атлантиди 161
Кінцесвітнє 137
Княгиня металева 149
Коли гай на обрію квітне 47
Коли земля, як давні "тріє царі" 77
Коляда 71
Крізь смерть 95
Крути 93
Лист 74
Листопадове 127
Лише цілуєш ті вуста 76
Лісун 181
Людство 111
Матерям 219
Мене сонцем налито ущерть 39
Мить 227
Можливо, лиш вона 114
Молитва (О, Ти, що тамо, де
Почаїв) 67
Молитва (Чи на рідних полях) 123
На Боні 43
На Великдень 110
На лист 214
На місяці 226
На північному бігуні 225
На привіт 215
Над світом кличе чорний Див 160
Над Христом 115
Нам не знать, як загашено кров 124
Не давала ще сонцеві ти 48
Не знає спочину сейсмограф 150
Небеса в воді 35
Недобре 136
Нема й не буде Арсена 68
Немає тяжчої покари 75
Ніч і тиша на сторожі 216
О, їх не триста 153
О. Ольжичеві 122
Обрій не витрима 144
Ой, заграло небо 226
Октава 69
Ольжич 126
Орда іде 80
Осіннє (Бенкетуй, молода
княгинє) 58
Осіннє (Вина по виноколі) 99
Осіннє (Всіх до столів
кличемо) 173
От високо став місяць 230
Пані Галі 201
Пам'яті Ольжича 132
Перед птахами десь 225
Перун 121
Перший день оце 224
Після дощу 197
Плач Ярославни 15
Побілила вдова Осінь 39
Погасли у небі зорі 135
Подивися туди, подивись 140
Портрет 78
Про сонячну вроду 196
Просто. Не йти праворуч 92
Пустеля 135
Різдво 210
Різдвяна казка 108
Різдвяне 141
Русалки 57
Сатир і німфа 52
Свіжее сіно, ясла кленові 103
Світанок 217
Сирени 171
Скільки в неї курчаток-
пискляток 227
Сміх і щєбети 70
Сніжка 228
Сокіл 91

Сон Перуна 79
 Сонет 61
 Спинилось на людині око отне 159
 Спомин 22
 Строфа (на немолитву) 132
 Сурми, архистратижа міде 151
 Та усмішка неждана 234
 Там дзвонять на вежах 18
 Татари 81
 1941—1944 155
 Тож у душі так тихо 224
 Упало на луг вороння 224
 Фрагмент із “Переображення” 207
 Хай жало гадове 233
 Хай серце і око гострі 233
 Хати більше сорочок дівочих 42
 Хвилюють, ходять, шумлять жита 197
 Ходить осінь, молодичя смаглолиця 26
 Хоч і тужитиму ще може 112
 Хрест 83
 Христос 158
 Це повітря — вино з льоднику 64
 Чогось страшно мені 195
 Шевченко (Гримлять прокльонами) 211
 Шевченко (Позерства — ні на зерня) 212
 Шевченко (Сонет) 97
 Шуми і шелести 41
 Ще просонню сповіті 229
 Юрій 87
 Ялинка 198
 Як добре по хрусту гілки 204
 Як і учора “хмари скрізь” 143
 Як півень червоний на сідалі 39
 Як рельси синню одпливають 65
 Як срібно скрізь 32
 Якись білі крапки 193

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПЕРШИХ РЯДКІВ

Ангели, Божії діти 141
 Бабине літо літає на вітрі 28
 Багрим недобрим колом 136
 Бенкетуй, молода княгине 58
 Бі ко поятим глас витязя 120
 Блажен той на світі 221
 Бог та Білий і Чорний 127
 Був собі хлопчик Івасик 104
 В ганку, наче вибухли із бутлів вина 27
 В дверях у сні з'явивсь 124
 В морозі неладу, в п'їтмі підлот 93
 В очах, мов сонце сходить світле 189
 В пустелі безлюдній встаєш 83
 В рожевій куряві дорога 22
 Вдарило по садках 194
 Ведмедиця йде на ножа 219
 Вже в крайсвітні безодні обличчям 30
 Вже місяць холодний такий 31
 Вина по виноколі 99
 Від неї кров сторіками сторік 81
 Віквічно в облозі 202
 Він із якимись людьми 207
 Вітри безпритульні, голодні 113
 Вогонь не гуде. Дим не валить 25
 Возстала і лик закрила 148
 Вона спішить закрити свої принади 54
 Вони встають живими у словах 98
 Вони злились в єдину гаму 116
 Впади, години великодня 147
 Впадіте на земське лоно 146
 Всіх до столів кличемо 173
 Всі враз, як розрив гранати 232
 Встав місяць ріг, жене хмарок 225
 Гей там недобрими 20
 Гірчавинь полинів 63
 Гримлять прокльонами погрози 211
 Гукнув у праліс Пракий 217
 Гураганом кінь під паном 16
 Де ще під небом Твоїм 119
 Десь “вверху древа”, в нетрях, пущах 142
 Десь високо блакиттю заливається 24
 Дивний образе таємний 46
 Дикими співами виє 81
 Доби славної та великої 117
 Досить личин. І злото стало тьм'яне 149
 Жабиний хор не дасть собі спокою 36
 Жив князь колись, наслухавшись багато 131
 З ночей криваві дні ставали 183
 Заблудилось ягнятко в степах 230
 Забула ринь лінивая Горинь 45
 Завили собаки, як на пожар 190
 Завіса тайну віддала 145
 Заклекотало десь у горлі 96
 Занадто панська Польща 19
 Заснув утомлений Іосиф 62
 Засяє день, і сутеніє 188
 Зелені, червоні, лілові 49
 Землею і вітром — зловіснії луни 80
 Зростає грім дніпрових струн 79
 Зупинилося літо 51
 І знову десь на обрїях помалу 29
 І кинули його кияни 121
 І місяць мені наліво 201
 І приступили: подивись 166

- І ти... З царем отим і богом 129
І хотів би підбігти ти 228
І хризантеми й орхідеї 78
Із Подебрад до Праги і назад 61
Їм північні вітри гудуть 95
Каже ангел дитині 111
Ким це намальовано 32
Коли гай на обр'ю квітне 47
Коли земля, як давні "тріє царі" 77
Коли навік зачиниться труна 69
Колишу свою дитину 115
Крута дорога із Крут 122
Легка й швидка маленькая п'ята 52
Лише цілуєш ті вуста 76
Людська мудрість торкнула б
місяця 158
Лютим жорстоким дзвоном 174
Має квітів повну пелену 72
Мене сонцем налито ущерть 38
Мете і мете 106
Можливо лиш вона, та туга
невсипуща 114
Мури якісь, хтось ридає на
мурах 15
На Великдень діл і вись 110
На морі не хвилі ходять 161
Над світом кличе чорний Див 160
Нам не знать, як загашено
кров 124
Настояна на золоті й рубіні 55
Не буду тобі такої 107
Не вір, вродливко, Лісунові 181
Не давала ще сонцеві ти 48
Не заснула Божа мати 128
Не знає спочину сейсмограф 150
Не лише міста і села 198
Не пави кликнули, не меві 138
Не стукнув навіть: "одчини" 215
Небеса в воді — в синім неводі 35
- Недавно стрінутому літу 73
Нема й не буде Арсена 68
Нема тяжчої покари 75
Нечесна, нечиста гра 132
Ніхто і ніщо не диха 226
Ніч і тиша на сторожі 216
О, їх не триста 153
О, святая 222
О, Ти, що тамо, де Почаїв 67
Обр'їй не витрима, стогне під
хмарами обр'їй 144
Ой, заграли музиченьки на
горбу 231
Ой, заграло небо, ой, заграло 226
Ой, колись оцей ніжик 192
Ой, мабуть, не гаразд 178
От високо став місяць у небі 230
Паслися в лузі коні й лошата 37
Перед птахами десь
розкрилася 225
Перед силою сил 132
Перший день оце — сивий
такий 224
Під жарти й сміх у легкому
розгоні 43
Підійнявся златно зелено 88
Підлили в лямпату масла 71
Побілила вдова Осінь свою хату 40
Погасли у небі зорі 135
Подивися туди, подивись 140
Позерства — ні на зерня 212
Постій! Постій! А Дафна утіка 53
Похитнулися міри і виміри 203
Про сонячну вроду не мрій 196
Просто. Не йти праворуч 92
Пустеля 135
Пустка. Смерть. Ні кораблям, ні
лодкам 225
Розкодолося небо 154
- Свіжее сіно, ясла кленові 103
Серед лісів збіговисько хаток 44
Сипнув якстій з тієї хмарки 197
Сирінга в ній, і флейта, і китара 56
Сказав хтось: "Молошно і
медяно" 191
Скільки в неї курчаток-
пискляток 227
Сліпучо вибухли крила 205
Смертельний піт лице кривавить 21
Сміх, і щети, і галас 70
Сокіл літа високо 91
Спинилось на людині око отне 159
Сурми, архистратижа міде 150
Та се ж грудка з небесних
зірок 228
Та усмішка неждана, мила 234
Такі непримиренність і
напруга 126
Такої хвилі-дивини 214
Там арс і секс. Там Бог і
сатана 213
Там дзвонять на вежах 18
Ти Богом посланий, Богдане 89
Ти послухала мене 59
Тож у душі так тихо, як
у церкві 224
У нас, без просвітку убогих 66
У ніч липневою, у затишкові
балки 57
У силі своїй всепотужній 87
Учетверте — громове ущерть 155
- Уночі, в убозтві навколо 210
Упало на луг вороння 224
Уся у хлібі вона 157
Хай гнівна десниця скине 152
Хай серце і око гострі 233
Хай жало гадове пече 233
Хати більше сорочок дівочих 42
Хвилюють, ходять, шумлять
жита 187
Ходить осінь, молодиця
смаглолиця 26
Хоч і тужитиму ще може 112
Христос воскрес! Давно
затерся 130
Це було колись на півдні 171
Це буремно випнуте вітрило 97
Це повітря — вино з льоднику 64
Чи на рідних полях 123
Чого ця мить така окрема 227
Чогось страшно мені, чогось
боязко 195
Чорні, чорні пашеки прірв 137
Шуми і шелести 41
Ще просонню сповиті 229
Що за дивна то новинка 108
Я нічого не мав і не матиму 74
Як добре по хрусту гілки 204
Як учора "хмари скрізь" 143
Як півень червоний на сідалі 39
Як рельси синню одливають 65
Як срібно скрізь! Куди не кинь 32
Якісь білі крапки миготять 193

СЛОВНИК НОВОТВОРІВ І МАЛОВЖИВАНИХ СЛІВ

Апокаліпсис — книга кінцесвітніх пророцтв у Новому Завіті
Аполлон — (грецька мітол.) бог світла і сонця, син Зевса і Латони
Батий — (? — 1255) монгольський хан і полководець, засновник Золотої орди
бгати — звити, збирати, впахати
безберегий — безмежний, без берегів
бездыхан — не дихаючий
беседи — розмови, бесідування
Бетлем — Вифлеєм
бисть — бути
біловіссонний — (віссон — дорога матерія) білошатий, вдягнений у дорогі білі шати
Білогорський хрест — хрест Маркіяна Шашкевича на Білій горі
білозем — (асоціація до слова “чорнозем”), біла земля, переносно: дівоче лоно
білокориця — береза
благоуханний — пахучий, приємно запашний
богохульний — зневажаючий Бога
борзокопитний — швидкий, швидкоконогий, швидкокопитний
бран — полон, набір
брань — боротьба, змаг
буз — бузок
вверхи древа — на верхку дерева (алюзія до “Слова о полку”)
велик — великий
веселики — весняні журавлі, ті що повертають з вирію

вий — виття
вись — висота, небо
винеслий — піднявший
виноколо — виноградник
виночерпи — черпаючі вино
вихорі — вітри
владарить — володіє
во врем'я оно — в давній час, колись
вогненноляве — як вогненна лява
Водяник — (укр. мітол.) дід, що живе в озерах і ріках, теж морський цар
возлюбити — полюбити
всує — даремно
Гетсиманія — комплекс подій у Гетсиманському саду
гіперборейці — грецька назва для північних причорноморських племен
глад — голод
глас — голос
гливий — раса коней, сіро-жовті,
голоснорогий — голосний звук рога
гоньба — гонитва, переслідування
Горинь — ріка на Волині, права притока Дніпра
Гориньгороди — міста над Горинню
горич — гаряч
горі імієм серця — вгору піднесім серця
горілонь — догори лоном
госпóда — хата
град — місто
гради — огорожі
грозна — грона

гусла — давній струнно-смичковий інструмент
Дажбог — (укр. міт.) син Сварога, бог сонця, світла, вогню; згодом бог жнив і достатку
дальматика — зовнішня риза дякона або єпископа в західній церкві
Даная — (грецька мітол.) дочка царя Аргосу Акрісія, народила від Зевса (що прийшов у формі золотого дощу) Персея
движить — двигтить
двоєдиний — (антитезна словосполука), подвійної природи і один д'гори — угору, у висоту
Деревляни — плем'я, що жило на Волині
десниця — права рука
джура — зброєносець козацької старшини
Див — лиховісна істота чи птах, що накликає нещастя (у “Слові о полку”)
дів'його — дівочого, дівичного
Dies Irae — День Гніву Божого
діл — тут: земля
доднесь — досьогодні
древле — в давнину, давно
еси — є
жаский — страшний
жизний — живущий, плодоносний, плідний
заглушнєва — заглушливий гамір
заглушша — глуха місцевина
зарно — завидно
зацний — славний, знаний
Звїздаль — річка коло Базару
зів — рот, зівання

злодук — злий дух
злоречий — віщующий зло, прорікаючий зло
ізбрано — зібрано
ізмурд — смарагд, зелень
Ілля Муромець — багатир, герой давніх билин
кимвали — старий музичний інструмент
Калина — тут: Україна
комонник — кіннотчик
комонь — кіннота, кінь
костер — костир, вогнище
Кракатао — вулканічний острів в Індонезії
Латона (Лето) — (грецька мітол.) дочка титанів, матір Артеміди і Аполлона від Зевса
Леда — (грецька мітол.) насилувана Зевсом у виді лебедя
Либедь — річка в межах Києва, названа від Либеді, сестри братів Кия, Щека і Хорива
лик — обличчя
лицаріє — стає лицарським, олицярюється
Ліліт — жидівська богиня-демон, в повірях нічний убивця дітей, теж символ сензуальности
ліпота — краса
Лісун — (укр. мітол.) пів-людина, пів-козел, що живе в лісах
логво (у логові) — лігво
лодь — човен
ложесна — лоно, живіт
лохнути — бути у відчаї
лязурок — синька, що вживається з вапном до білення хат
метелиха — буря, метелиця

метелево — метіння, вітровий
міцносмолий — міцний як смола
мрок — морок, мряка
мукотворний — що чинить стражданья, муки
м'якіть — м'якість
наголубити — опестити
надущертно — понад вінця, щедро
найладніша — найкраща
наперсний — на перса, нагрудний
настолити — поставити на стіл, подати на стіл
невід — рибальська сітка
недвижен — нерухомий, непорушний
неізреченна — вірна, що не зрікається
низь — низина
ничуть — никнуть
нім — німий
Німфа — жіноче божество, пов'язане з природою (водна, гірська, полева німфа)
нічесоже — ніщо
нощ, нощний — ніч, нічний
Обри — кочовниці племена, що напали на Україну
одр — постіль, мари
окрес — округа
оловір — (грецьк.) пурпур
опочилий — упокоєний, померлий
орикалки — метал, що, за повір'ям, був лише в Атлантиді
осінити — накрити, оповити
осіан — прояснений
отній — батьківський, отчий
ошестоножений — обданий шести ногами, тут: людина на стільці
ошую — лівий, з лівого боку

ошер — (від ошерятися) вищере-ність
пагор — горбок, пагорб
папруги — смуги, теж рід упряжі
парокрилець — янгол
пастиво — пасовисько
патериця — палиця
Перун — (укр. мітол.) бог дощу, блискавок і грому
Пирогоща — церква св. Богородиці Пирогощі, збудована Мстиславом I, сином Мономаха (тобто замкова церква, що серед му-рів)
піли — піяли
пламена — полум'я
плат — хустина
повержений — кинутий
повідь — наводнення, повінь, теж розповідь
подвигнеться — піднесеться
полозки — частина саней
поприще — череда, теж поле, путь
Посулля — землі над річкою Сулою, де починаються степи
правремено — давній вік, прастарий час
пребудь — будь
прегради — перепони, заборона
Прозерпіна — (грецька мітол.) бо-гиня плідності і підземелля
проміття — заграва
просіння — просьба, прохання
птахолов — тут: смерть
рань — тут: ранок
рать — військо
рикайяй — рикаючи
ринь (рин) — плав, струм ріки
розверзати — розкидати

розімжений — від імжити — мжи-ти, падати дрібним дощем
розпросторити — розпростерти (теж поширити в простір)
рушно — метушливо
Сатир — (грецька мітол.) частинно звір, частинно людина, жив у лісах і горах, символ сензуальності і розгульні
світлоликий — з ясним обличчям, яснолиций
сирінга — музичний інструмент
сквернота — погань, бруд
скимен — скимління
скит — вигнання
скоб — степовий орел
снігостелиха — сніговія
солод — солодкий
споночілий — темний, замінений в ніч
срібноросся — срібlistі роси
стратеж — сторож, хоронитель
Стрибог — (укр. мітол.) бог вітрів, річок і негоди
стром — струмись (ріки)
стокрот — сто разів, стократно
сторокотний — голосний, сто-гучний
стязі — прапори
Сурож — місто на Криму (тепер Судак)
гамо — там
гать, таті — злодій, грабіжник
твар — обличчя
тра — треба
Тракія — частина причорномор'я
трикрати — тричі, трикратно
тройжало — потрійне жало

туринський плат — хустина з відображенням Христового обличчя
тяжковагее — тяжке, ваговите
Тьмуторокань — колишня грецька колонія Таматарха над Чорним морем, тепер м. Тамань
узи — зв'язі, вузли
укрутний — тяжкий, скрутний
умилостив — ублагай, упрости
факели — смолоскипи
харалужний — сталевий
ходе — ходить
хупавий (а) — гарний, красивий, наряджений
цури — куски, цюрпалки
червлена — червона
чоло-мед — чільний, міцний, найкращий мед
чорнокрилявина — багато пташні (наче галявина чорних крил)
чорнопапруге — в чорних пасмах
чотири великі В — поклик українського т-ва "Сокіл": Всі Вперед, Всі Враз!
шатери — шатра
ябка — яблука
ярний — яркий, запальний, огненний, весняний, молодий
Ярило (Ярун) — (укр. мітол.) бог сонця, весни, любовстрастя і плідності
Ярославна — друга дружина князя Ігоря, дочка князя Осмомисла
яросний — розбуджений, пристрасний, запальний
ястви — харчі, їстива

ВІД ВИДАВНИЦТВА

“Живемо в часах, коли дійшло до того, що поети мусять виправдувати своє право на існування й коли дуже часто не вмють на це спромогтися, та й самі починають зневірюватися, чи вони потрібні”.

Чи оці слова Богдана Антонича, сказані ним при одержанні літературної нагороди у Львові 31 січня 1935 р., можна та й з такою ж силою правдивості повторити в нас теж сьогодні — хай тут відповіддю стануть слова Олекси Стефановича, сказані ним — кругло 30 років після Антонича — в часі зустрічі й розмови з ним у Боффало, в ЗДА. Він сказав: “Кому потрібні сьогодні, та ще й тут, поети і їх поезії — для кого ж хочете їх видавати?”

Це були його слова на мою чергову пригадку про обіцяну ним — ще 1946 р. в повоєнній Німеччині — підготову до друку його збірки поезій.

А в листі від 31 серпня 1955 р. у відповідь на листа м.і. з вісткою про успішність моїх заходів для видання “Княжої емалі” Оксани Лятуринської, він м.і. написав: [...] “не гроші, а вільний час потрібен мені. Про збірку О. Лятуринської знаю [...] Щодо моєї збірки, то справа з нею стоїть гірше, вона — просто неактуальна: я зараз не поет, а чорнороб, роблю тільки 2 речі: 1) Працюю (як на свої роки, досить тяжко) і 2) видихаю цю працю. Це разом і відповідь на Ваше: “Як і що коло Вас?”

Врешті в часі ще одної з ним зустрічі в 1965 р. — на його запрошення в його помешканні в Боффало, — він заявив: “Так, я оце тепер таки готую свою збірку, але вона не тепер появиться, а — по моїй смерті”...

Це була тоді вже остання особиста зустріч і розмова з поетом. А 4 січня 1970 р. вдарила важким ударом телефонічна вістка: Олекса Стефанович відійшов у вічність.

На похорони не зміг поїхати, але зразу ж думка: “Де твори-рукописи поета — яка їх доля?”

Листи-запити, розшуки, заходи і врешті в кінцевому висліді — оця поява зібраних його творів. Так, як і сказав: “по смерті”. У 5-річчя відходу.

Відхід у вічність і — вічний скарб творчого духа у спадщині.

Поява оцього зібрання творів це — поруч ніяк немалої праці й заслуги їх упорядника — добра заслуга Товариства Волинян у Торонті.

Почалось діло від розмов із сусідом волинянином, Іваном Міщеною (та й не тільки волинянином, але й одним із організаторів українського протинімецького розистансу вже під кінець 1941 року на Волині, коли це в її “важкій тишині” таки — “раптом все прокинулося збсну”). (О. Стефанович — “З Волинських сонетів”).

А розмови наші були про дві і майже одночасні великі втрати великих уродженців Волинської Землі — в січні 1970 р. Олекси Стефановича, а в червні 1970 р. Оксани Лятуринської — та про долю їх творчих спадщин.

Відтак зустрічі-наради з Управою Товариства Волинян у Торонті — із остаточною постановою: фундуємо видання творів нашого поета, нашого — Стефановича!

Яке ж, після ряду всяких гірких досвідів, радісне почуття — вершити із скромними, а з духовою культурою нащадками деревлян — гідне діло духової культури!

І чи ж в отому радісному почутті не годиться згадати отут — для доброї пам’яті і для доброго шляхетного прикладу — поіменно всю Управу Товариства та одночасно членів і організаторів збірного меценатства на літературно-видавничий фонд творів О. Стефановича. За цінне діло для нашої культури належить наше загальне признание і наша вдячність.

Управа Товариства Волинян у Торонті, Канада:

Волосевич Марія, почесна голова	Біюмен Леонід, член управи
Гетьманчук Микола, діючий голова	Міщена Іван, член управи
Степанюк Арсен, заступник голови	Шлапак Іван, член управи
Важний Олександр, секретар	Довгаль Іван, член управи
Пригорницький Дмитро, скарбник	Божик Павло, голова контр. ком.
Лавринюк Федір, культ.-осв. реф.	Цимбалюк Федір, член контр. ком.
Олійник Іван, член управи	Сергійчук Микола, член контр. ком.

Видавничий Комітет Товариства Волинян:

Міщена Іван, голова	Шлапак Іван, член
Степанюк Арсен, член	Сергійчук Микола, член.

■
 На зневіру Олекси Стефановича — з його 15-річною творчою мовчанкою! — чи він, як поет і його твори потрібні — оце відповідь оцією книгою. Вона, хоч і посмертно, але таки достойно сплачений великий наш моральний довг супроти одного з найвидатніших поетів нашої доби. Супроти поета, що дав не тільки, повторюючи слова Е. Маланюка, “першу спробу синтези”, але — в остаточному творчому підсумку — таки та й високоцінну синтезу аполлонського й діонізієвського начал у нашій поезії.

Б. Гошовський

З М І С Т

Слово від упорядника	5
Вступна стаття — Іван Фізер	7

ПОЕЗІЇ (1923—1926)

Плач Ярославни	15
Ілля Муромець на роздоріжжі	16
Там дзвонять на вежах	18
Дорошенко	19
Гей там недобрими	20
Гетсиманія	21
Спомин	22
Десь високо блакиттю заливається	24
Вогонь не гуде. Дим не валить	25
Ходить осінь, молодиця смаглолиця	26
В ганку, наче вибухли із бутлів вина	27
Бабине літо літає на вітрі	28
І знову десь на обрїях помалу	29
Вже в крайсвітні безодні обличчям	30
Вже місяць холодний такий	31
Як срібно скрізь! Куди не кинь	32
Ким це намальовано	32

STEFANOS I

Небеса в воді — в синім неводі	35
Жабиний хор не дасть собі спокою	36
В росах	37
Мене сонцем налито ущерть	38
Як півень червоний на сідалі	39
Побілила вдова Осінь свою хату	40
Шуми і шелести, шуми і шелести	41
Хати біліше сорочок дівочих	42
З “Волинських сонетів”:	
I. На Боні	43
II. Велика Глуша	44
III. Волинь	45
Дивний образе таємний	46

Коли гай на обрію квітне	47
Не давала ще сонцеві ти	48
Зелені, червоні, лілові	49
Зупинилося літо	51
З “Античних мотивів” (сонети):	
I. Сатир і німфа	52
II. Аполлон і Дафна	53
III. Золотий дощ	54
IV. Дракон і Прозерпіна	55
V. Ехо	56
Русалки (сонет)	57
Осінь. I. Бенкетуй, молода княгине	58
II. Ти послухала мене	59
Сонет	61
Біля сфінкса	62
Гірчавиць полинів	63
Це повітря — вино з льоднику	64
Як рельси синню одливають	65
Епіграмне	66
Молитва (О, Ти, що тамо, де Почаїв)	67
Нема й не буде Арсена	68
Октава	69
Сміх і щебети і галас	70
Коляда	71
Весна (Має квітів повну пелену)	72
З листа	73
Лист	74
Немає тяжчої покари	75
Лише цілуєш ті вуста	76
Коли земля, як давні “тріє царіє”	77
Портрет	78
Сон Перуна	79
Орда іде	80
Татари	81
Багряна піраміда (сонет)	82
Хрест I і II	83
Юрій	87
Київ	88
Богдана стрічають	89

Сокіл	91
Просто. Не йти вправоруч	92
Крути	93
Крізь смерть	95
Шевченко (Заклекотало десь у горлі)	96
Шевченко (сонет)	97
Два (сонет)	98
Осінь (Вина по виноколі)	100

STEFANOS II

Свіжеє сіно, ясла кленові	103
Івасик-Орлик	104
Зайчики	106
Замість коліскової	107
Різдвяна казка	108
На Великдень	110
Людство	111
Хоч і тужитиму ще, може,	112
Вітри безпритульні, голодні	113
Можливо, лиш вона, та туга невсипуща	114
Над Христом	115
Вони злились в єдину гаму	116
Вічна слава	117
Де ще під небом Твоїм	119
З літопису	120
Перун	121
О. Ольжичеві	122
Молитва (Чи на рідних полях)	123
Нам не знать, як згашено кров	124
В дверях у сні з'явивсь	125
Ольжич	126
Листопадове	127
Золота діжка	128
Зречення	129
Великоднє (Христос Воскрес)	130
Істина	131
Пам'яті О. Ольжича	132
Строфа (на немолитву)	132

КІНЦЕСВІТНЕ

Пустеля	135
Погасли у небі зорі	135
Недобре	136
Кінцесвітне	137
Див кличе I і II	138
Подивися туди, подивись	140
Різдвяне	141
Див	142
Як і учора, “хмари скрізь”	143
Обрій не витрима	144
Завіса тайну віддала	145
Впадiте на земське лоно	146
Великоднє (Впади годино великодня)	147
Возстала і лик закрила	148
Княгиня Металева	149
Не знає спочину сейсмограф	150
Сурми, архистратижа мiде	151
Молитва (Хай гнiвна десниця скине)	152
О, їх не триста	153
З Апокаліпси	154
День Гнiву	155
1941 — 1944	157
Христос	158
Спинилось на людині око отне	159
Над світом кличе чорний Див	160
Кiнець Атлантиди I, II, III, IV, V	161
З Євангелії	166

ФРАГМЕНТИ I

Добірка автора	
Сирени	171
Осінне	173
До Базару	174
До Бродів	178
Лісун	181
З ночей криваві дні настали	184

ФРАГМЕНТИ II

Добірка упорядника

Хвилюють, ходять, шумлять жита	187
Засяє день і сутеніє	188
В очах, мов сонце сходить світле	189
Із циклу “Голод” (II)	190
Із циклу “Голод” (III)	191
Із циклу “Голод” (IV)	192
Якісь білі крапки миготять	193
Вдарило по садках	194
Чогось страшно мені	195
Про сонячну вроду не мрій	196
Після дощу	197
Ялинка	198
Пані Галі	201
З давнього зшитка	202
До Св. Володимира	203
Як добре по хрусту гілки	204
Зачаття	205
Фрагмент із “Переображення”	207
Різдво	210
Шевченко (Гримлять прокльонами)	211
Шевченко (Позерства — і на зерня)	212
Гоголь	213
На лист	214
На привіт	215
Ніч і тиша на сторожі	216
Світанок	217
Матерям	219

ПЕРЕКЛАДИ

“Блажен той” Тараса Шевченка (з російської)	221
З поеми “Тризна” Тараса Шевченка (з російської)	222

ВІРШІ ВИКЛЮЧЕНІ АВТОРОМ З РАНИХ ЗБІРОК

Тож у душі так тихо, як у церкві	224
Перший день оце — сивий такий	224
Упало на луг вороння	224

Перед птахами десь розкрилася	225
Встав місяць-ріг	225
На північному бігуні	225
На місяці	226
Ой, заграло небо	226
Скільки в неї курчаток пискляток	227
Мить	227
Сніжка	228
І хотів би підбігти ти	228
Ще просонню сповіті	229
От високо став місяць у небі	230
Заблудилось ягнятко в степах	230
Музики	231
Всі враз	232
Хай серце і око гострі	233
Хай жало гадове пече	233
Та усмішка неждана мила	234

СТАТТІ

Олекса Влизько	236
О. Ольжич	248
<hr/>	
Складаний портрет поета як людини	253
Примітки	267
Показчик відгуків на твори Стефановича	285
Алфавітний показчик віршів	286
Алфавітний показчик перших рядків віршів	289
Словник новотворів і маловживаних слів	292
Від Видавництва	296

Фотопортрети автора на стор. 2, 99, 166, 183.

Автографи на стор. 134, 170, 186.

ОЛЕКСА
СТЕФАНОВИЧ
ЗІБРАНІ
ТВОРИ